

A stylized map of Greece is shown in white outline against a teal background. The map is divided into several regions, each filled with a different pattern of parallel lines in various colors including red, purple, blue, and yellow. The lines are oriented diagonally, creating a textured, woven appearance. The title and subtitle are centered in the middle of the map.

ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Ζητήματα & Μέθοδοι

Φοιτητές: Παναγιώτης Αντωνέλλος-Αρσινόη Νάσιου
Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Πατσαβός

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων/Πολυτεχνική Σχολή/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ Ιωάννινα/Φεβρουάριος 2021

Εικόνα Εξωφύλλου & Οπισθοφύλλου: Χάρτης Ζαγορίου με διαγράμμιση ανά οικισμό.

Τοποθεσία: Ιωάννινα

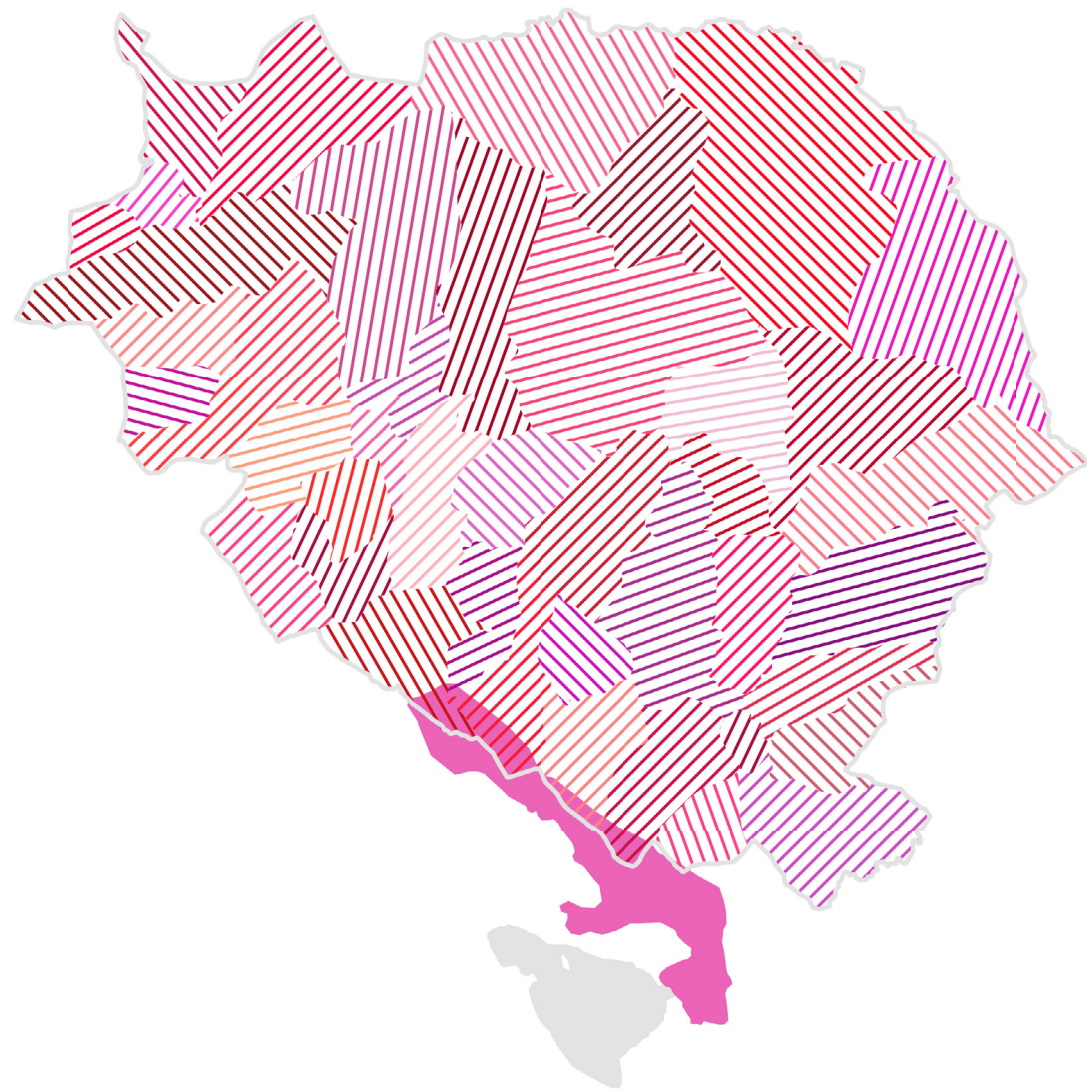
Ακαδημαϊκό έτος: 2020-2021

Τμήμα: Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Σχολή: Πολυτεχνική Σχολή Ιωαννίνων

Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Πατσαβός, Μόνιμος Καθηγητής

Φοιτητές: Παναγιώτης Αντωνέλλος, Α. Μ. 00047, Αρσινόη Νάσιου Α. Μ. 00080

ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Ζητήματα & Μέθοδοι

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ενασχόληση μας με το συγκεκριμένο θέμα φάνταζε με κάποιο περίεργο τρόπο σίγουρη στο μυαλό μας, χωρίς ωστόσο να έχει διασαφηνιστεί το πλαίσιο και το περιεχόμενο. Οι μικρές εξορμήσεις μας στο Ζαγόρι και στα «πέτρινα χωριά» του δημιούργησαν δεσμούς με τον τόπο και στην συνέχεια ερωτήματα που έχρηζαν απάντηση. Έναυσμα για την επιλογή του Ζαγορίου, υπό το πρίσμα των πολιτιστικών τοπίων ως θέμα προς διερεύνηση αποτέλεσε το μάθημα “Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός VI: Αποκατάσταση & Επανάχρηση” με στόχο την πιθανή ένταξη του Ζαγορίου στα πολιτιστικά τοπία.

Ευχαριστούμε πολύ τους διδάσκοντες κ. Παπαγεωργίου, κ. Πατσαβό και κ. Πετειναρέλη για την ενθάρρυνση και την καθοδήγηση στα πλαίσια του μαθήματος. Ευχαριστούμε επίσης πολύ τον κ. Πατσαβό και τον κ. Πετειναρέλη για την επαφή με προγράμματα χαρτογράφησης και την εκμάθηση τους, αναδεικνύοντας τα ως ένα ιδιαίτερα σημαντικό εργαλείο ανάλυσης για εμάς. Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στον καθηγητή μας Νίκο Πατσαβό για την πολύτιμη βοήθεια του κατά το πέρας των σπουδών μας αλλά και την ενθάρρυνση και το κίνητρο που μας πρόσφερε για να επιλέξουμε αυτή τη θεματική. Τον ευχαριστούμε πολύ για την καθοδήγηση και την εμπιστοσύνη κατά την διάρκεια της ερευνητικής και για το γεγονός ότι ήταν πάντα διαθέσιμος. Ευχαριστούμε επίσης τον κ. Σμύρη για τις πολύτιμες γνώσεις που μας προσέφερε γύρω από τα μνημεία και για την διάθεση μεγάλου όγκου βιβλιογραφικών αναφορών για το Ζαγόρι.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα πολιτιστικά τοπία ολοένα και αυξάνονται σε αριθμό με τον ρόλο που λαμβάνει η προστασία όμως, να μην είναι τόσο αντιληπτός και διακριτός. Στόχος της παρούσας ερευνητικής λοιπόν αποτελεί η ανάδειξη των όρων οικουμενική αξία, πολιτιστική κληρονομιά και πολιτιστικό τοπίο και η διερεύνηση των κριτηρίων ένταξης ενός πολιτιστικού τοπίου. Το παράδειγμα που χρησιμοποιείται ως μέθοδος ανάλυσης είναι το Ζαγόρι. Το Ζαγόρι είναι ένα φυσικό τοπίο που λειτουργεί ως κοινωνικός σχηματισμός και ως ένα σύμπλεγμα οικισμών, αποτελώντας τελικά μια ολότητα.

Μέσω του Ζαγορίου λοιπόν παρατηρούνται και καταγράφονται διάφορα δείγματα υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία προσδίδουν οικουμενικό χαρακτήρα στο τοπίο και παρουσιάζουν τομές ανάμεσα στην υλική και στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά, στις οποίες πολλές φορές δεν υφίσταται διαχωρισμός. Επίσης το τοπίο του Ζαγορίου γίνεται αντιληπτό ως ένα παλίμψηστο της ιστορίας και της μνήμης και παρατηρείται ένας συνδυασμός του χρόνου και του τόπου.

Επιχειρείται λοιπόν η κατηγοριοποίηση της μνήμης σε ατομική, συλλογική και λήθη, με τις χωρικές αποκρυσταλλώσεις τους να λειτουργούν ως γνώμονα ανάδειξης της πολιτιστικής αξίας του συμπλέγματος αυτού, αλλά και γενικότερα όλων σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Η έρευνα δηλαδή εμπλέκει παραδείγματα ως μέθοδο κατανόησης κοινωνικών σχηματισμών, μέσω των οποίων προκύπτει μια στιγμιαία ενοποίηση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος σε μια κοινή εστία ανάλυσης.

Ο τρόπος προσέγγισης του ερευνητικού ερωτήματος επιτυγχάνεται μέσω ενός νέου παλίμψηστου, που δημιουργείται από αλληλοεπικάλυψη διαφορετικών στρώσεων σε συνάρτηση των πολιτιστικών στοιχείων. Μέσω της μεθόδου χαρτογράφησης σε ψηφιακό περιβάλλον, που χρησιμοποιήθηκε λοιπόν, παρήχθησαν χάρτες του τοπίου ως εργαλείο μελέτης και έπειτα αναπαράστασης.

ABSTRACT

Cultural landscapes keep increasing in numbers, although the importance of their protection and conservation is not so perceivable and discernible. Thus, the aim of this present research is to highlight the terms universal value, cultural heritage and cultural landscape and to investigate the criteria for a cultural landscape's integration. The example that is used as a method of analysis is Zagori. Zagori is a natural landscape that operates as a social formation and as a complex of settlements, constituting, ultimately, a wholeness.

Thus, through the analysis of Zagori, a medley of material and immaterial samples of cultural heritage are being observed and recorded, samples that transfuse a universal identity to the landscape and display incisions between the material and immaterial cultural inheritance, inheritances that are not distinguished that many times. Furthermore, Zagori's landscape is being perceivable as a palimpsest of history and memory and is being noticed as a combination of time and space (land).

So, the categorization of memory as personal, collective and oblivion is attempted, with their spatial crystallizations operating as an elevation gnomon of the cultural value of this complex and, in expanse, of all the complexes, in a wider spectrum. That is to say, this research encompasses examples as a method of understanding of the social figurations, through which an instantaneously integration of the past, the present and the future emerges as a common hearthstone of analysis.

The means of approach of the investigative query are achieved through a new palimpsest, which is created with the overlapping of different layers in relation to the cultural components. Thus, with the digital charting method that was used, landscape maps were created as a tool for research and then for reenactment.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1-3 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

4-28 1. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

4 1.1 Εισαγωγή

4 1.2 Άυλη Πολιτιστική κληρονομιά

5 1.2.1 Οι εθνοτυπικές ομάδες & οι παράγοντες διαμόρφωσης τους

11 1.2.2 Οι παραδόσεις με την μορφή πανηγυριών & μύθων

15 1.2.3 Οι οικοδομικές τεχνικές: Τεχνογνωσία & Τεχνοτροπία

19 1.3 Υλική Πολιτιστική κληρονομιά

19 1.3.1 Μνημεία εντός των οικισμών

23 1.3.2 Μνημεία εκτός των οικισμών

27 1.4 Συμπέρασμα

29-39 2. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ : ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

29 2.1 Εισαγωγή

29 2.2 Ορισμοί πολιτιστικών τοπίων & αρχές Οικουμενικής αξίας

33 2.3 Μνήμη- σχέση ατομικής μνήμης, συλλογικής μνήμης & λήθης

36	2.4 Προστασία & Διαχείριση πολιτιστικών τοπίων : Προκλήσεις & Δυνατότητες
39	2.5 Συμπέρασμα
40-45	3. ΖΗΤΗΜΑΤΑ & ΜΕΘΟΔΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗΣ : ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ
40	3.1 Εισαγωγή
40	3.2 Χωρική ανάλυση & συστήματα διαχείρισης
41	3.3 Πολιτιστική γεωγραφία
43	3.4 Πολιτιστική χαρτογράφηση & μετασχηματισμοί
44	3.5 Διαδικασία - Συλλογή πληροφοριών
45	3.6 Συμπέρασμα
46-48	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
49-50	ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
51-52	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

54	ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ
55-57	ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ
58-70	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄ Χάρτες ακαδημαϊκού έτους 2019-2020
71-144	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄ Πίνακες υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Το Ζαγόρι είναι γραφή δύσκολη, πρέπει να το δεις από πολλές μεριές. Χρειάζεται να ανέβεις στις βουνοκορφές του, να αφήσεις το μάτι να πλανηθεί στην άπλα του ορίζοντα, κάπου θα αγγίξει την γαλάζια θάλασσα, για να προσδιορίσεις έτσι το γεωγραφικό στίγμα και τα περιγράμματα της μορφής του, διαφορετικά κάθε φορά που αλλάζεις σκοπιά θεώρησης. Να περπατήσεις ύστερα στους βατούς δρόμους και να σκαρφαλώσεις σε απόκρυμνες πλαγιές, να γευτείς τις κρυφές χαρές της παρθένας φύσης, σπάνια απόλαυση στην εποχή μας. Να σεργιανήσεις στα έρημα καλντερίμια των χωριών του, με συντροφιά τις μνήμες των ανθρώπων, για να πιάσεις τον παλμό μίας εποχής που χάθηκε, χωρίς ελπίδα επιστροφής. Να καταδυθείς στα έγκατα της ιστορίας για να ανασύρεις από εκεί θησαυρούς αρίφνητους-τι σοφία, τι παιδεία, τι μορφές πολιτισμού και κανόνες ζωής, ατομικής και ομαδικής, μένουν ακόμα εκεί, καταχωνιασμένοι- και να αφουγκραστείς τις μυστικές κλήσεις της γης που κρατούσε κοντά της, σε παλιούς καιρούς τους ανθρώπους δεμένους μαζί της ως το θάνατο, έτσι που να ξεκινούν από τα πέρατα του κόσμου για να αναπάψουν το κορμί τους στην αγκαλιά της.»

I.N. Νικολαΐδης, 1982, «Ζαγόρι. Δοκίμιο Ανθρωπογεωγραφίας»

Το Ζαγόρι, και πιο συγκεκριμένα η ανάλυση του συμπλέγματος των οικισμών, του αποτέλεσε στόχο της συγκεκριμένης έρευνας. Στην πρώτη ενότητα αναλύονται οι 44 οικισμοί που το απαρτίζουν με γνώμονα την άυλη και την υλική πολιτιστική κληρονομιά. Έτσι διερευνώνται οι σχέσεις τους καθώς και ο τρόπος αλληλοεπικάλυψής τους. Ως στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς εμφανίζονται αρχικά οι εθνοτυπικές ομάδες, δηλαδή οι Ζαγορίσιοι, οι Σαρακατσάνοι, οι Βλάχοι και οι Γύφτοι. Ο διαχωρισμός τους προκύπτει από τρεις παράγοντες, την επαγγελματική τους ενασχόληση, το υψόμετρο των οικισμών που κατοικούν και το διάστημα που μεταναστεύουν, σε συνάρτηση με τον τόπο που μετοικούν. Οι σχέσεις που αναπτύσσουν μεταβάλλονται σε συνάρτηση με τον χρόνο και προκύπτουν λόγω της ανάγκης συνύπαρξης. Έπειτα ως δεύτερη έκφανση αναλύεται η παράδοση, μέσω των πανηγυριών και των μύθων, παρουσιάζοντας στοιχεία που πλέον εκλείπουν, εξαιτίας του διαφορετικού τρόπου ζωής και της παγκοσμιοποίησης. Τελευταίο κομμάτι της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, που συμπληρώνει τα προηγούμενα, αποτελούν οι ιδιαίτερες τεχνοτροπίες που χρησιμοποιούνται καθώς και η τεχνογνωσία που απαιτείται για αυτές, με κύρια την ξερολιθιά, ως αποκλειστικός τρόπος δόμησης.

Ως αποτέλεσμα της τεχνικής αυτής λειτουργούν τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώνοντας την άυλη και υλική κληρονομιά, δημιουργώντας μία ενδιαφέρουσα τομή ανάμεσα τους. Ως έκφραση της υλικής πολιτιστικής

κληρονομιάς λοιπόν αντιμετωπίζονται τα μνημεία, τα οποία χωρίζονται σε αυτά εντός και εκτός των οικισμών, ανάλογα με την λειτουργία, την χρήση και την κατάσταση. Όσον αφορά την πρώτη κατηγορία εντάσσονται σε αυτή εκκλησίες, μοναστήρια και βρύσες, που συνθέτουν τον πυρήνα των χωριών και αρχοντικά, είτε κατοικίες, είτε σχολεία. Στα όρια των οικισμών εντοπίζονται τα αλώνια. Εκτός αυτών καταγράφονται τα γεφύρια, οι μύλοι και οι σκάλες που εντάσσονται στην δεύτερη κατηγορία μνημείων.

Στην δεύτερη ενότητα, μέσω των παραδειγμάτων υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, που αναλύονται και προσδίδουν στο Ζαγόρι εξέχουσα οικουμενική αξία, αναλύεται η έννοια του πολιτιστικού τοπίου. Τι εννοούμε με τους όρους οικουμενική αξία, πολιτιστική κληρονομιά και πολιτιστικά τοπία; Γιατί το Ζαγόρι χαρακτηρίζεται έντονα από αυτές τις έννοιες; Ποια είναι η διαφορά μεικτών και πολιτιστικών τοπίων; Με ποια κριτήρια ένας τόπος χαρακτηρίζεται ως πολιτιστική επικράτεια; Τι κατανοούμε όταν αναφερόμαστε στον όρο μνήμη; Ποιες είναι οι βασικές της λειτουργίες; Προκύπτει από μια αυθόρμητη διεργασία και αν όχι, πώς κατασκευάζεται και από ποιους; Ποια είναι η σχέση της με το χώρο; Μήπως, γενικότερα οι χωρικές αποκρυσταλλώσεις της μνήμης αποτελούν γνώμονα ανάδειξης της πολιτιστικής αξίας των οικισμών αυτών; Η πολιτιστική αξία και ο οικουμενικός χαρακτήρας του τοπίου, όπως προκύπτει, εκφράζονται μέσω της αυθεντικότητας, της ακεραιότητας και της μοναδικότητας του τόπου σε συνδυασμό με άλλες αξίες που τον χαρακτηρίζουν, όπως η ιστορικότητα και η αντιπροσωπευτικότητα.

Με βάση τα παραπάνω το Ζαγόρι διαθέτει αυτά τα στοιχεία και απαντώντας στα θεσπισμένα κριτήρια ένταξης, χαρακτηρίζεται ως πολιτιστικό τοπίο με στόχο την προστασία και την ανάδειξη του. Γίνεται επίσης αντιληπτό ως ένα παλίμψηστο της ιστορίας και της μνήμης και ένας συνδυασμός του χρόνου και του τόπου. Η έρευνα δηλαδή πραγματεύεται τους δεσμούς ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν. Ειδικότερα, αναζητάται η θέση που καταλαμβάνει η μνήμη ως υλική διάσταση στο χώρο και ως μία οδός κατανόησης της αρχιτεκτονικής. Για αυτό διαιρείται στην ατομική, στη συλλογική και στη λήθη, με την μνήμη γενικότερα να συναρτάται με τις απόρροιες του παρελθόντος και τις επιρροές του παρόντος. Η έρευνα λοιπόν σε μεγαλύτερο βαθμό εμπλέκει, σε ένα γενικότερο πλαίσιο, το παράδειγμα του Ζαγορίου. Χρησιμοποιείται ως μέθοδος κατανόησης των κοινωνικών σχηματισμών, μέσω των οποίων προκύπτει μια στιγμιαία ενοποίηση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος σε μια κοινή εστία ανάλυσης. Εξάλλου η προβολή των τριών αυτών στο μέλλον δημιουργεί την ανάγκη διαφύλαξης της «κληρονομιάς». Ωστόσο η διαφύλαξη αυτή, δηλαδή η προστασία που επιτυγχάνεται χαρακτηρίζεται και από ποικίλες προκλήσεις, όπως η γραφειοκρατία και ζητήματα αλλοίωσης. Βέβαια ως κυριότερη πρόκληση αναδεικνύεται ο τουρισμός, που μπορεί να οδηγήσει στην εμπορευματοποίηση του πολιτισμού, συντελώντας στην αποδυνάμωση του παλίμψηστου.

Στην τρίτη και τελευταία ενότητα επιδιώκεται μεθοδολογικά η εύρεση μίας προσέγγισης για την κατάλληλη ανάλυση του παλίμψηστου, που περιεγράφηκε στην προηγούμενη ενότητα. Έτσι παράγονται πρωτότυποι χάρτες με στόχο την ανάλυση και την ανάδειξη του πολιτιστικού τοπίου του Ζαγορίου. Η χαρτογράφηση σε ψηφιακό περιβάλλον που επιλέχθηκε προσφέρει επιπλέον δυνατότητες μέσω των πολυμέσων που χρησιμοποιούνται. Η μέθοδος πολλές φορές ξεφεύγει από τα πλαίσια της, με στόχο την ένταξη διαφορετικών πεδίων όπως την γεωγραφία, την τοπογραφία, την κοινωνιολογία και την ανθρωπολογία. Επιχειρείται δηλαδή, ταυτόχρονα με την σύνδεση της άυλης με την υλική πολιτιστική κληρονομιά, η ανάδειξη των νέων ψηφιακών εργαλείων χαρτογράφησης και η γεωγραφική προσέγγιση των οικισμών μέσω του «περιβάλλοντος» του QGIS. Οικισμών που στην περίπτωση του Ζαγορίου παρουσιάζουν ιδιάζοντα χαρακτηριστικά, με την χωρική κατανομή τους να λειτουργεί στα πλαίσια της πολιτιστικής γεωγραφίας. Έτσι το αποτέλεσμα που προκύπτει είναι ένας «οδηγός» του Ζαγορίου που μεταβάλλοντας τα στοιχεία του, μεταβάλλεται και το σύνολο ως τελικό αποτέλεσμα. Όπως στην περίπτωση αυτή έτσι και στα πολιτιστικά τοπία γενικότερα, εκτός από την καταγραφή, επιχειρείται η τυπολογική αξιολόγηση και η εξαγωγή συμπερασμάτων μέσω των εργαλείων που προσφέρονται, με στόχο τον προσδιορισμό του πολιτιστικού τοπίου. Προσδιορισμός που δεν ολοκληρώνεται ποτέ αλλά μένει «ανοιχτός».

1. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

1.1 Εισαγωγή

Το Ζαγόρι, ο τόπος πίσω από το βουνό, όπως προκύπτει ετυμολογικά, είναι ένα σύμπλεγμα οικισμών, αποτελώντας μια πολιτιστική περιφέρεια με έντονα τα στοιχεία της μοναδικότητας, της ακεραιότητας και της αυθεντικότητας. Αυτές οι ιδιότητες εμφανίζονται σε διαφορετικές εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς, που μελετώνται, της άυλης και της υλικής. Στόχος λοιπόν αποτελεί η ανεύρεση και η μελέτη των στοιχείων αυτών, μεμονωμένα αλλά και συγκριτικά, μέσω αποτυπώσεων αλλά και τεκμηρίων, που προκύπτουν από την έρευνα στην περιοχή και την απόδοση της σε χάρτες και διαγράμματα. Ο διαχωρισμός τους οδηγεί στην δημιουργία τεσσάρων κατηγοριών, που «φωτίζουν» σημαντικά στοιχεία για το Ζαγόρι, στις εθνοτυπικές ομάδες, στις παραδόσεις, στις οικοδομικές τεχνογνωσίες και στη συνέχεια στα κτίσματα εντός, στα όρια και εκτός των οικισμών.

1.2 Άυλη Πολιτιστική κληρονομιά

Ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά ορίζονται «οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές, καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και οι πολιτιστικοί χώροι που συνδέονται με αυτές και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, κατά περίπτωση, τα άτομα αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους». ¹ Έτσι ως στοιχεία της αναφέρονται οι εθνοτυπικές ομάδες καθώς και ο τρόπος σχηματισμού τους. Επίσης παρατίθενται τα παραδοσιακά πανηγύρια και οι μύθοι γύρω από ανεξήγητα δεδομένα αλλά και ολόκληρους οικισμούς. Και τέλος αναλύονται οι οικοδομικές τεχνογνωσίες και οι τεχνοτροπίες της εποχής σε συνδυασμό με την καταγωγή και την μετακίνηση των μαστόρων που τις εξασκούσαν.

[1] Η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Convention for the Safe guarding of the Intangible Cultural Heritage, Άρθρο 2, παράγραφος 1

1.2.1 Οι εθνοτυπικές ομάδες & οι παράγοντες διαμόρφωσής τους

Εικόνα 1: Εικόνες της ζωής των Ζαγορίσιων ως ξενιτεμένοι, «Ζαγορίσιων Βίος», Zagori: The life of a community

Οι παραδοσιακοί οικισμοί ανάλογα με την χρήση γης και την επαγγελματική εξειδίκευση χωρίζονταν, σε διαφορετικά εθνοτικά σύνολα, στους Ζαγορίσιους, στους Σαρακατσάνους, στους Βλάχους και στους Γύφτους². Οι Ζαγορίσιοι κατά κόρον εδράζονταν στις οικιστικές ζώνες χαμηλότερου υψομέτρου και ασχολούνταν κυρίως με την μετοικεσία³, ήταν δηλαδή έμποροι. (Εικόνα 1) Τα ταξίδια τους δεν περιοριζόταν μόνο στο εσωτερικό, με κυριότερους προορισμούς την Αθήνα, την Κοζάνη, την Δράμα και την Καβάλα, αλλά και στο εξωτερικό, κυρίως στην Μασσαλία, στην Αίγυπτο, στο Σουδάν, στην Βενετία, στην Κωνσταντινούπολη και στο Κάιρο.⁴ (Εικόνα 2). Εδώ παρατηρείται ο διακριτός ρόλος για τα δύο φύλα, ή αλλιώς η έμφυλη συμπληρωματικότητα, με τις γυναίκες, σε αντίθεση με τους άνδρες, να ασχολούνται με τις αγροτικές δραστηριότητες και την κτηνοτροφία. Οι δραστηριότητες αυτές

συγκεντρώνονταν κυρίως γύρω από τα χωριά της Βίτσας, του Σκαμνελίου, του Ελαφότοπου και του Μονοδενδρίου λόγω του φυσικού ανάγλυφου των οικισμών.

[2] Οι Ρομά είναι γνωστοί στις περισσότερες κοινότητες, όπως και στο Ζαγόρι, με λέξεις συγγενείς προς τη λέξη “γύφτος” ή “γιούφτος”. Οι λέξεις αυτές προέρχονται από τη λέξη “Αιγύπτιος” και η χρήση τους οφείλεται στην πεποίθηση παλαιότερων εποχών ότι οι Ρομά προέρχονται από την Αίγυπτο.

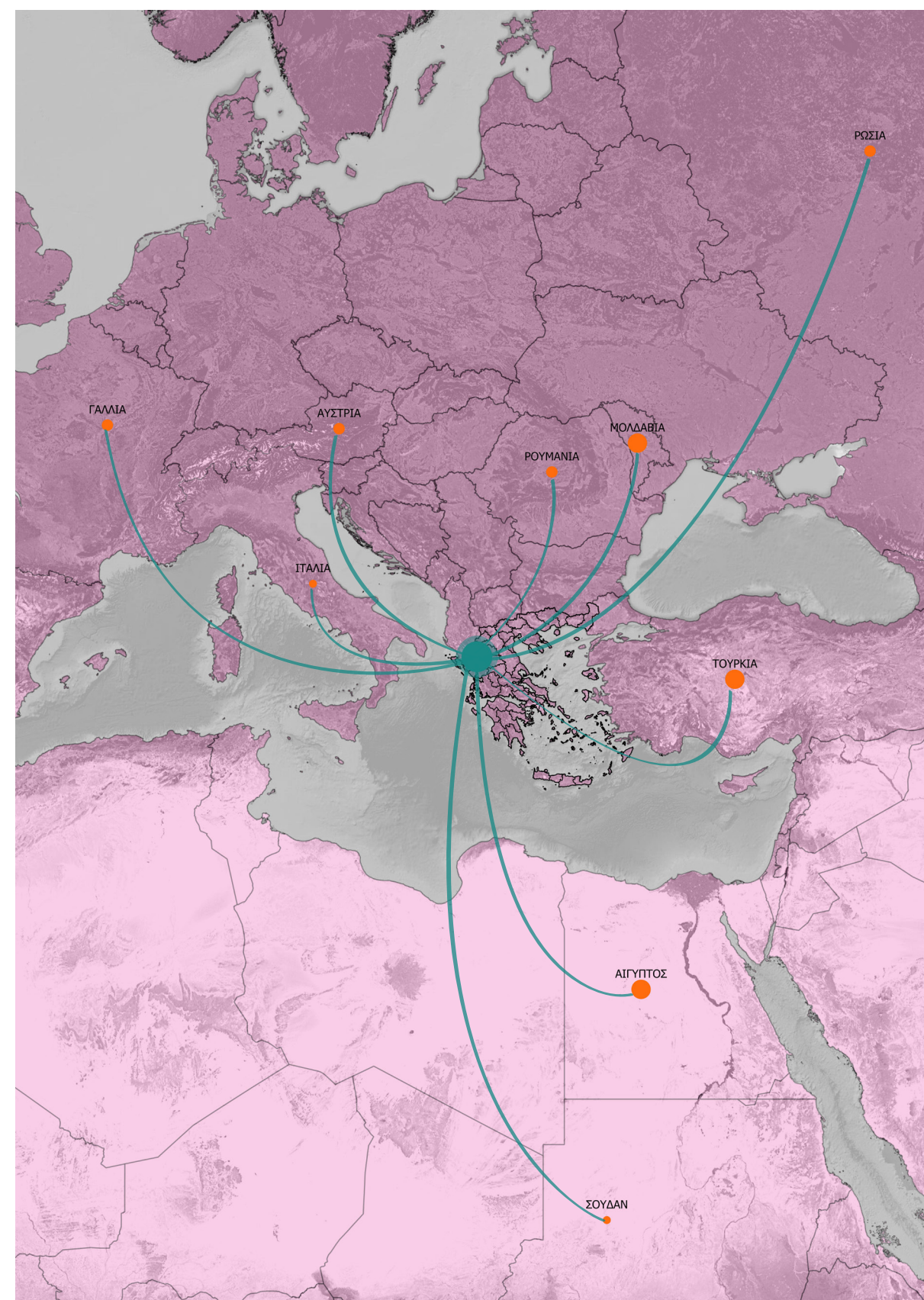
Starr J., 1936, «An Eastern Christian Sect: the Athinganoi», Dumbarton Oaks Papers, Trustees for Harvard University, σελ. 93-106

[3] Το φαινόμενο θα μπορούσε να προσδιοριστεί ως «αποδημία» αλλά για άλλους λόγους προτιμάται ο όρος «μετοικεσία». Για τις μετοικεσίες των Ζαγορίσιων υπάρχουν αναλυτικοί πίνακες με το επάγγελμα και τις χώρες προορισμούς κατά την περίοδο 1913-1922.

Λαζαρίδης Κ., 1983, «Ζαγορίσιος Ταξιδιωτισμός», Δ' Συμπόσιο Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου, Ι. Μ. Χ. Α., Θεσσαλονίκη, σελ. 127-153

[4] «Κ.Δ., 71 ετών, Βραδέτο, Συνέντευξη, 20/7/99», «Σ.Ν., 84 ετών, Βίτσα, Συνέντευξη, 22/7/99», «Α.Π., 84 ετών, Μονοδένδρι, Συνέντευξη, 1/8/99»

Δαλκαβούκης Β., 2001, «Ζαγορίσιοι, Βλάχοι, Σαρακατσάνοι, Γύφτοι: Εθνοτυπικές ομάδες στο Ζαγόρι τον 20 αι.», Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, σελ. 38-39

0 250 500 750 1000km

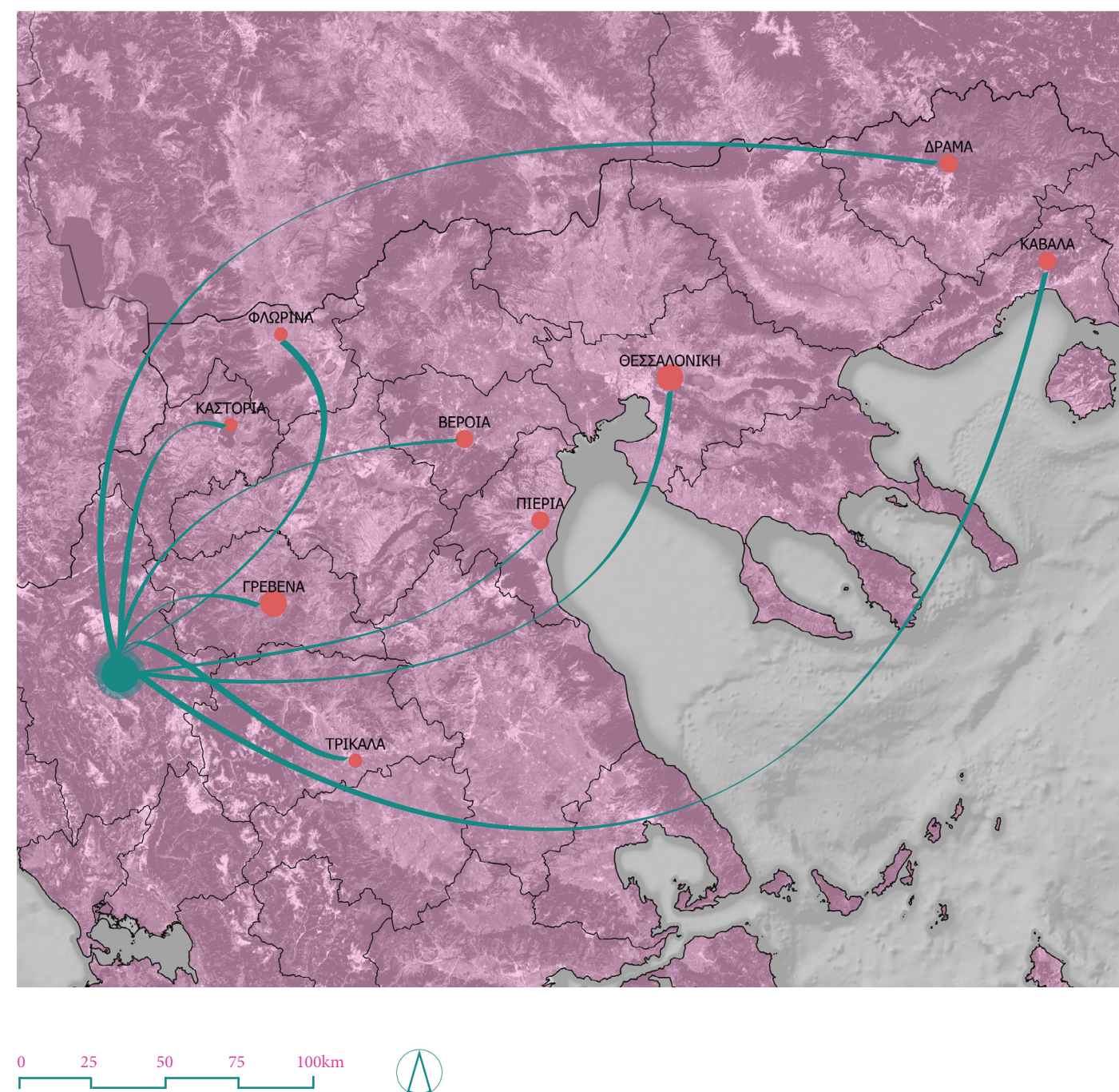

Εικόνα 2: Πρωτότυπος χάρτης μετοικεσίας Ζαγορίσιων, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

Σταδιακά εξαιτίας της αστικοποίησης των Ζαγορίσιων η κτηνοτροφία αποτέλεσε τομέα δραστηριοποίησης των Σαρακατσάνων. Οι Σαρακατσάνοι ζούσαν εντός ορίων των οικισμών, ένα μέρος του χρόνου, σε μόνιμες ή και μη δομές, και εκτός ορίων των οικισμών σε ζώνες με υψηλό υψόμετρο και χαμηλή βλάστηση, στα λεγόμενα χειμαδιά, το άλλο μέρος του χρόνου. Ζωντάνευαν δηλαδή με την παρουσία τους τις βουνοκορφές και τα βοσκοτόπια, που στη συνέχεια ερήμωσαν. Δραστηριοποιούνταν δηλαδή κυρίως στην νομαδική κτηνοτροφία και συμπληρωματικά ήταν αγωγιάτες και τυροκόμοι.⁵ Όσον αφορά τις γυναίκες, εκτός από την βοήθεια που πρόσφεραν για την κατασκευή των καταλυμάτων τους, τη Σαρακατσάνικη στάνη, ασχολούνταν με την υφαντική. Πλέον η Σαρακατσάνικη στάνη, ανακατασκευασμένη μεταγενέστερα, αποτελεί ένα είδος «ανοικτού» μουσείου στον Γυφτόκαμπο, στην ευρύτερη περιοχή του Σκαμνελίου.

Εκτός από τους Σαρακατσάνους και οι Βλάχοι είχαν ως ενασχόληση την νομαδική κτηνοτροφία, σε συνδυασμό με την δασική οικονομία, την υλοτομία και το εμπόριο όπως και οι Ζαγορίσιοι. Επίσης ήταν αγωγιάτες, μετέφεραν δηλαδή ταξιδιώτες προς την Μακεδονία και πιο συγκεκριμένα τα Γρεβενά. (Εικόνα 3) Όσοι ασχολούνταν με την υλοτομία δραστηριοποιούνταν κυρίως στα χωριά Βωβούσα και Λάιστα, εξαιτίας των δασικών εκτάσεων τους, ενώ όσοι βιοπορίζονταν από την μετοικεσία και πιο συγκεκριμένα με το καπνεμπόριο ξενιτεύονταν στις περιοχές της Θεσσαλονίκης, της Δράμας και της Καβάλας.⁶

Η τελευταία εθνοτική ομάδα ήταν οι Γύφτοι, παραγκωνισμένοι από τις άλλες ομάδες, και πάντα κατοικώντας στα όρια των οικισμών. Δραστηριοποιούνταν σε τεχνικούς τομείς απασχόλησης, όπως η σιδηρουργία και η υποδηματοποιία, και αποτελούσαν το αγροτικό δυναμικό των Ζαγορίσιων.⁷ Εντοπίζονταν κυρίως σε οικονομικά ανεπτυγμένους οικισμούς, όπως στους Κήπους και στους Φραγκάδες, γεγονός που αποδεικνύεται από την απουσία τους σε οικονομικά ασθενέστερα χωριά, όπως η Βωβούσα και το Βραδέτο. Βέβαια κυρίως ήταν μουσικοί, ενασχόληση που αποφεύγονταν από τις άλλες εθνοτικές ομάδες, ώστε να μην υπάρχει ταύτιση με αυτούς. (Εικόνα 4)

Εικόνα 3: Πρωτότυπος χάρτης μετοικεσίας Βλάχων, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

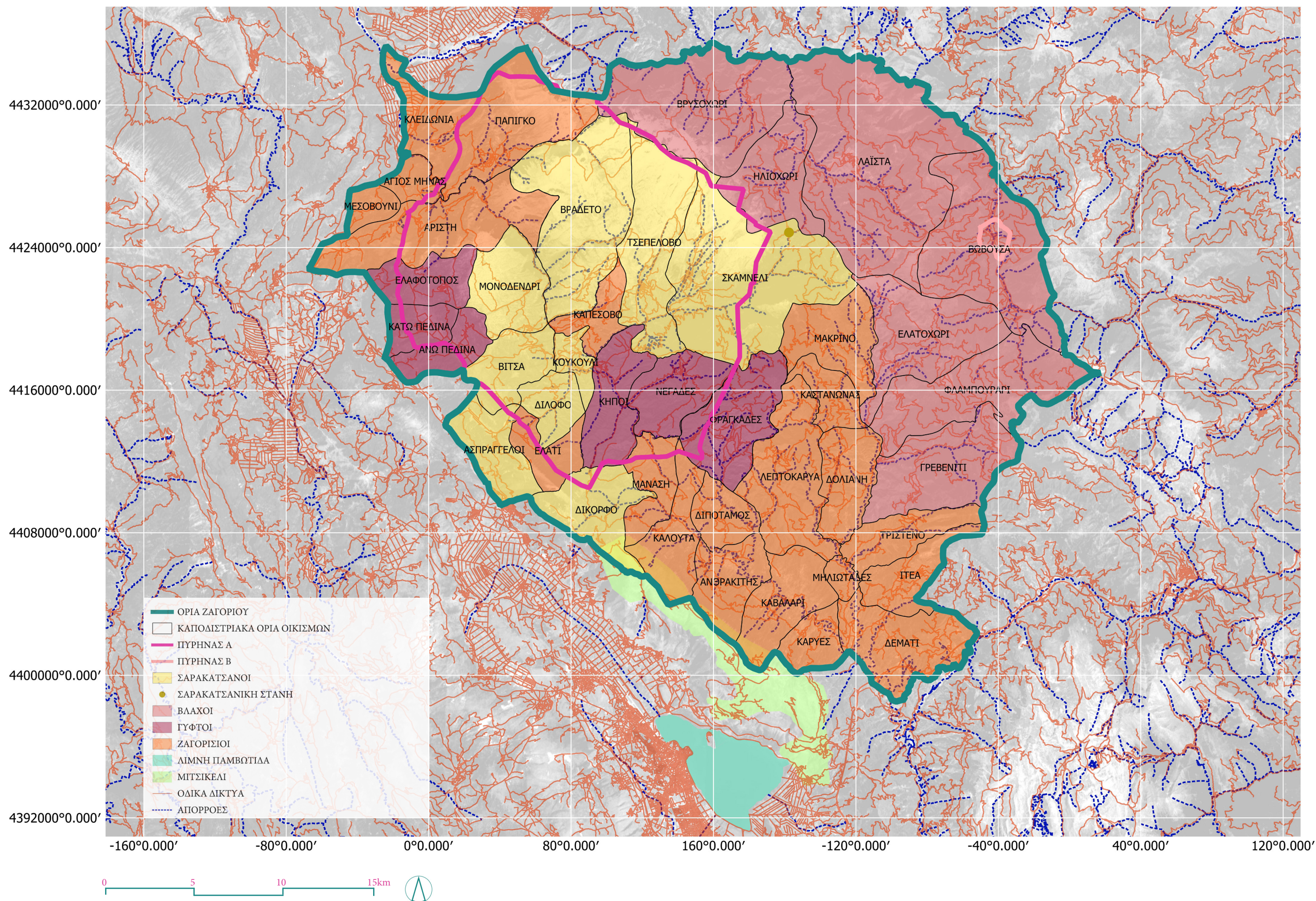
[5] Campbell J. K., 1964, «Honor, Family and Patronage», Clarendon Press-Oxford, London, σελ. 21-24

[6] «Γ.Μ, 37 ετών, Λάιστα, Συνέντευξη, 10/8/99»,

Δαλκαβούκης Β., 2001, «Ζαγορίσιοι, Βλάχοι, Σαρακατσάνοι, Γύφτοι: Εθνοτυπικές ομάδες στο Ζαγόρι τον 20 αι.», Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, σελ. 45-46

[7] «Α.Δ., 66 ετών, Μονοδένδρι, Συνέντευξη, 3/5/2000»,

Δαλκαβούκης Β., 2001, «Ζαγορίσιοι, Βλάχοι, Σαρακατσάνοι, Γύφτοι: Εθνοτυπικές ομάδες στο Ζαγόρι τον 20 αι.», Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, σελ. 49

Εικόνα 4: Πρωτότυπος χάρτης εθνοτυπικών ομάδων Ζαγορίου, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

1.2.2 Οι Παραδόσεις με την μορφή πανηγυριών & μύθων

Ο εθνοτυπικός διαχωρισμός παρουσιάζεται και μέσω των πανηγυριών, μίας από τις σημαντικότερες εκφράσεις της παράδοσης. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο στον κεντρικό πυρήνα του Ζαγορίου, που δεν απαντώνται Βλάχοι, εμφανίζονται τρία είδη χορών, οι συρτοί στα τρία, οι ζαγορίσιοι και οι τσάμικοι. Ανατολικότερα παρατηρούνται οι συγκαθιστοί χοροί, λειτουργώντας αντικριστά και πιο ελεύθερα. Οι Σαρακατσάνικοι χοροί είναι πιο βαριοί και συρτοί ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι προγενέστερα οι Σαρακατσάνοι δεν γινόταν δεκτοί στον κύκλο του χορού, ενώ οι Γύφτοι ήταν πάντα οι τελευταίοι του χορού, παρουσιάζοντας ακόμα και στις γιορτές έναν διαχωρισμό ανάλογα με την εθνοτυπική ομάδα.

Εκτός από την εθνοτυπική διάκριση παρουσιαζόταν έντονα και έμφυλη διάσταση, με τον χορό να συνδέεται άμεσα με τη «θηλυκοποιημένη» έννοια της «αναπαραγωγής» της κοινότητας.⁸ Στην περίπτωση του Ζαγορίου λοιπόν παρατηρείται γυναικεία πρωτοκαθεδρία, εντονότερη από άλλες τοπικές κοινωνίες, που οφείλεται στην έλλειψη του άνδρα από το σπίτι με τα περισσότερα τραγούδια να αναφέρονται κυρίως στην ξενιτιά και στην αποδημία των Ζαγορίσιων. Βέβαια μέσω του πανηγυριού «φωτιζόταν» και άλλου είδους ανισότητες, όπως η επαγγελματική ιδιότητα, η οικονομική και η κοινωνική θέση, με την συνύπαρξη του αγροτικού και του αστικού στοιχείου να είναι εμφανής.

Τα πανηγύρια στο Ζαγόρι, τα περισσότερα τους καλοκαιρινούς μήνες εκκινούν με την γιορτή του Αγίου της κεντρικής εκκλησίας του χωριού, με τα πιο παραδοσιακά να διοργανώνονται στο Δίκορφο, στους Ασπραγγέλους, στη Βίτσα, στην Αρίστη, στο Τσεπέλοβο και στο Καπέσοβο. (Εικόνα 5) Η διάρκεια τους ποικίλει ανά οικισμό, από μία έως και τρεις μέρες, διάρκεια που με την πάροδο των ετών ελαχιστοποιείται και σε πολλές περιπτώσεις χωριά καταλήγουν να μην έχουν πλέον πανηγύρι. «Τις τελευταίες δεκαετίες λοιπόν τα τοπικά πανηγύρια κυριολεκτικά συνεχουν την κοινοτική ζωή, που κορυφώνεται με το γλέντι στον δημόσιο χώρο. Στο μεσοχώρι, η προαιώνια σκηνογραφία φιλοξενεί μια εξίσου προαιώνια δραματουργία, με τους συν-επιτελεστές να ξαναβρίσκουν κάθε χρόνο τις οικείες χειρονομίες της μουσικής και του χορού, με μια εκφραστικότητα ανεπιτήδευτη κι έξοχα φορτισμένη».⁹

Η παράδοση είναι άμεσα συνδεδεμένη και με τους μύθους και τους θρύλους, οι οποίοι δημιουργούνταν από την επιθυμία των παλαιότερων

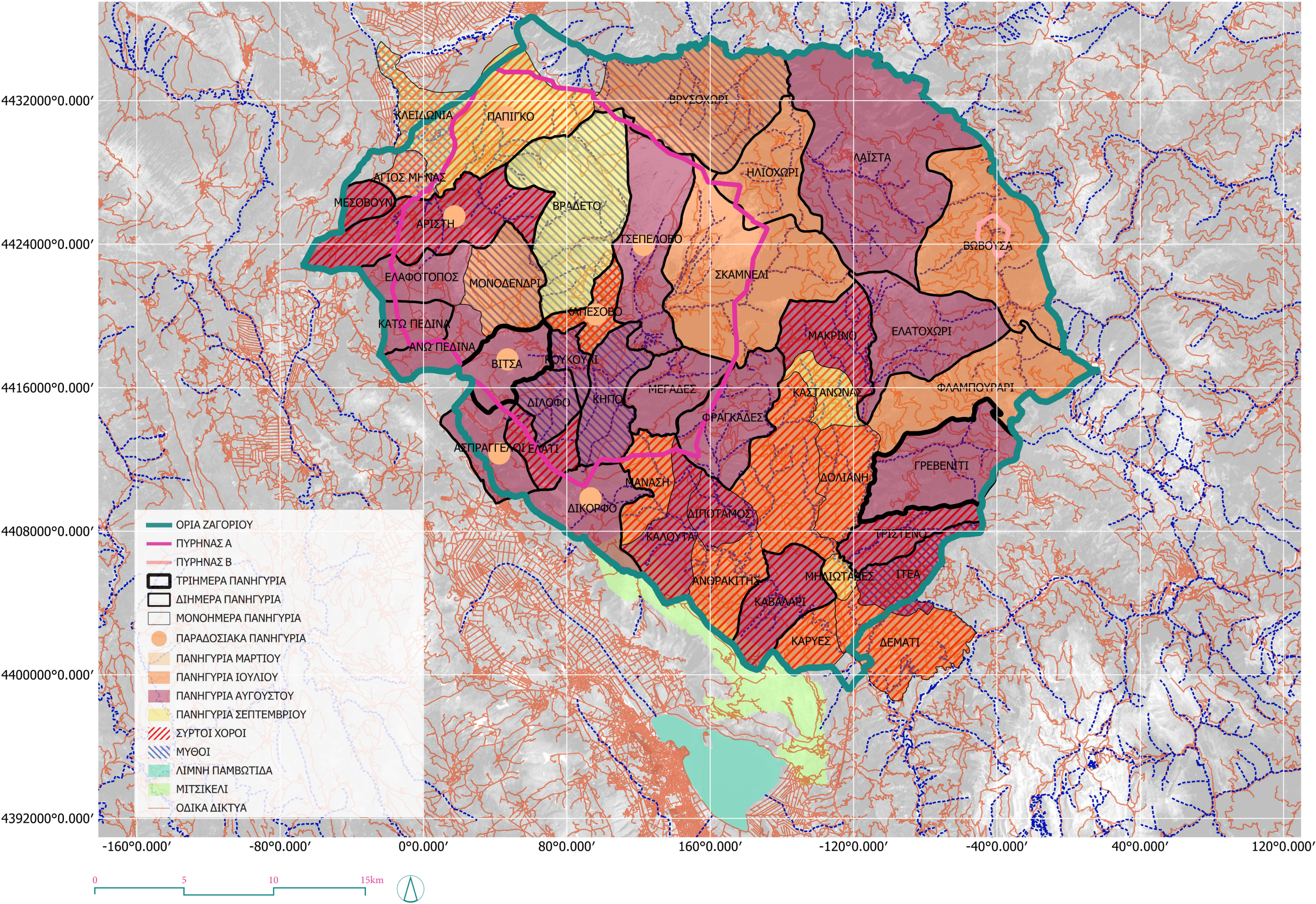
Εικόνα 5: Εικόνες πανηγυριών στο Ζαγόρι, «Ζαγορίσιων Βίος, Zagori: The life of a community», Ριζάρειο Ίδρυμα, Ίδρυμα Σταύρου Σ. Νιάρχου

κοινωνιών να κατανοήσουν άγνωστα για εκείνους θέματα και από την δοξασία φυσικών στοιχείων όπως του νερού. Σύμφωνα με τον πιο γνωστό μύθο στην Κλειδωνιά όποια γυναίκα απέβαλε, αφού κατέβαινε στο πιο κοντινό ποτάμι, έσπρωχνε μέσα στο νερά του ποταμού από την κορυφή της καμάρας του γεφυριού αρκάδες, ώστε να εξαλειφθεί το κακό, αφού προστάτης της ευγονίας θεωρούνταν ο ποταμός. Καταστρέφοντας το γεφύρι λοιπόν, που «ταπεινώσε» τον ποταμό, δημιουργούνταν θεωρητικά καλοτυχία για εκείνη, με συνέπειες φυσικά αυτής της πρακτικής την μερική καταστροφή γεφυριών.¹⁰ Σήμερα ωστόσο όσο γεφύρια κατάφεραν να μείνουν αναλλοίωτα στην πάροδο του χρόνου έπαψαν να γεφυρώνουν λειτουργικά το χώρο, συνεχίζοντας μέχρι να διαλυθούν να «βιώνουν» με αξιοπρέπεια τη μοναξιά τους, «γεφυρώνοντας» πλέον με τα μισοσβησμένα τους ονόματα το χρόνο σε μια άλλη διάσταση. (Εικόνα 6)

[8] Άντζακα Β., Ε., 2004. «Το κλαρίνο και το τραγούδι. Παρατηρήσεις στη χορευτική μουσική στο Παγώνι», Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος 92, σελ.40-46

[9] Κοκκώνης Γ., 2017, «Λαϊκές μουσικές παραδόσεις, λόγιες αναγνώσεις-λαϊκές πραγματώσεις», Εκδόσεις FAGOTTO

[10] Μαντάς Σ., 1984, «Τα Ηπειρώτικα γεφύρια», Τεχνικές Εκδόσεις, Αθήνα

Εικόνα 6: Πρωτότυπος χάρτης παραδόσεων, με τη μορφή πανηγυριών και μύθων στο Ζαγόρι, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

1.2.3 Οι οικοδομικές τεχνικές: Τεχνογνωσία & Τεχνοτροπία

Τα γεφύρια, άμεσα συνδεδεμένα με του μύθους της ευρύτερης περιοχής αλλά και τις κατασκευαστικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι γεφυροποιοί, συνδέθηκαν και αποτυπώθηκαν σε πολυάριθμες προφορικές παραδόσεις και σε δημοτικά τραγούδια που «επιβιώνουν» μέχρι σήμερα και συνδέουν την παράδοση με την τεχνογνωσία και την τεχνοτροπία της εποχής. Μία τέτοιου είδους τεχνοτροπία είναι η ξερολιθιά, τεχνική δόμησης χωρίς συνδετικό υλικό, με τους λίθους να τοποθετούνται ο ένας πάνω στον άλλο. Όλων των ειδών τα κτίσματα κατασκευάζονταν με βάση αυτή αλλά εφαρμόστηκε κυρίως για την δημιουργία των πέτρινων διαδρομών, σκάλες και καλντερίμια.¹¹ Σε ένα γενικότερο πλαίσιο αντιπροσωπεύει δείγματα ανθρώπινης δημιουργικής ιδιοφυΐας ενός στυλ που εξελίχθηκε σε μια κουλτούρα και μιας σημαντικής δεξιότητας που δημιούργησε ιδιαίτερη τεχνοτροπία.

Όσον αφορά τους τεχνίτες της ή τα «ισνάφια» ή τα «μπουλούκια» ή τους «κιοπρούληδες» που την εξασκούσαν πήγαιναν από χωριό σε χωριό και η αριθμητική τους σύνθεση συναρτώταν με το μέγεθος του έργου που αναλάμβαναν.¹² Τα Ισνάφια ήταν οικοδομικές συντεχνίες, βασισμένες κυρίως στη συγγένεια, που περιφέρονταν σε Ήπειρο, Μακεδονία και αλλού από τις αρχές της Τουρκοκρατίας.¹³ (Εικόνα 7) Η Ήπειρος αποτέλεσε κοιτίδα των μαστόρων της πέτρας με καταγωγή από τα Τζουμέρκα και τα Μαστοροχώρια, με τα παλαιότερα να αποτελούνται από την Πυρσόγιαννη, την Βούρμπιανη και πολλά ακόμη, τα πιο ορεινά και βραχώδη.¹⁴ Ξεκινούσαν συνήθως μετά τις Απόκριες και επέστρεφαν στα μέσα του Νοέμβρη στα χωριά τους, ζώντας δηλαδή ένα είδος αποδημίας με προσωρινή κατοικία τους την όχθη του εκάστοτε ποταμού.

[11] Καμηλάκης Π., 2003, «Οι χορηγοί της κατασκευής των πέτρινων γεφυριών στη μεταβυζαντινή και νεοελληνική περίοδο», στο Περί πετρογέφυρων, Κέντρο Μελέτης Πέτρινων Γεφυριών, Αθήνα

[12] Συνήθως ένα πλήρες μπουλούκι λοιπόν αποτελούνταν από 10-12 μάστορες , 8-10 μαστορόπουλα και 10-15 μεταφορικά ζώα. Σπάνια τα μέλη ενός μπουλουκιού υπερέβαιναν τα 25.

[13] Μουτσόπουλος Ν., 1967, «Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας», Έκδοση Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα

[14] Φημισμένοι μάστορες της πέτρας κατάγονταν από:

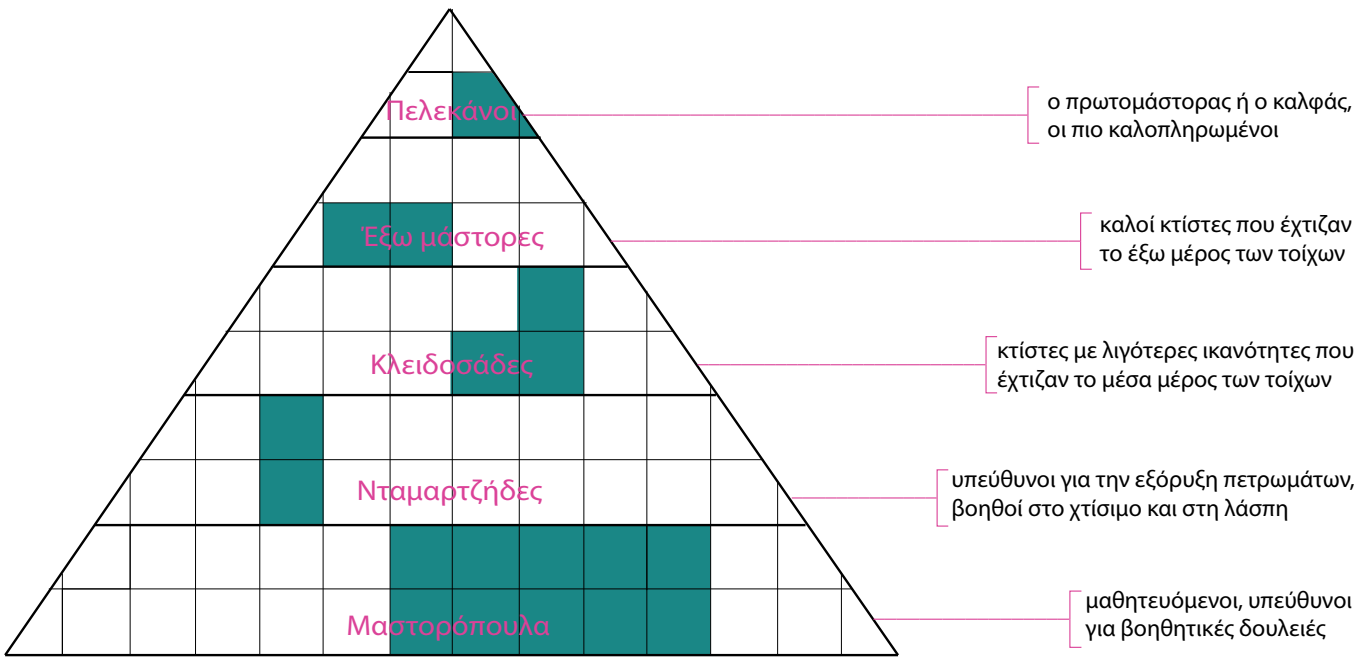
Α) τα Μαστοροχώρια

Την Πυρσόγιαννη, την Βούρμπιανη, την Στράτσανη (Πύργος), την Καστάνιανη, την Μπλίζγιανη (Λαγκάδα), το Κεράσοβο (Αγία Παρασκευή), το Κάντισκο (Δρωσπηγή), τα Ζέρμα (Πλαγιά), την Κορτίνιστα (Νικάνορας), τη Μόλιστα (Γαλαδίο, Μεσαριά, Μοναστήρι), τη Φούρκα, τη Σταρίτσανη (Πουρνιά), το Πεκλάρι (Πηγή), την Βράνιστα (Τράπεζα), την Ζέλιστα (Εξοχή), το Γκρισμπάνι (Ελεύτερο), την Θεοτόκο, την Σέλτση (Οξιά), το Λούπτισκο (Κεφαλοχώρι), το Λισκάτσι (Ασημοχώρι), τους Χιονάδες, το Τούρναβο (Γοργοπόταμος), το Πληκάτι και το Ντέντισκο (Αετομηλίτσα).

Β) τα Τζουμερκοχώρια

Την Βαπτιστή, τους Ραφταναίους, το Αμπελοχώρι, τους Κτιστάδες, τα Πράμαντα, τα Άγναντα, το Πετροβούνι, το Μιχαλίτσι και τους Χουλιάρδες.

Μαντάς Σ., 1988, «Το γεφύρι και ο Ηπειρώτης», Τεχνικές Εκδόσεις, Αθήνα

Εικόνα 7: Πρωτότυπο διάγραμμα ιεραρχίας στα ισνάφια, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

Οι Κιοπρούληδες αποτέλεσαν εν τέλει δημιουργοί κατασκευών εναρμονισμένων με το τοπίο, που άντεξαν στον χρόνο και σώζονται ακόμη και σήμερα, σταθερές και ανθεκτικές, γεγονός που οφείλεται στην εμπειρική εκμάθηση της τεχνικής, στην ομαδική δουλειά και στην ιεράρχηση στα μπουλούκια, με αρχηγό τον πρωτομάστορα.¹⁵ Η εναρμόνιση των ξερολιθικών κατασκευών, που εμφανίζονται σε διάφορα είδη κτιρίων, σε πολλά από τα χωριά του Ζαγορίου απασχολεί πλέον το «Μπουλούκι».¹⁶ (Εικόνα 8)

[15] Τσούβαλη Κ., 2001, Το Εθνικό δίκτυο Π.Ε. «Παραδοσιακοί οικισμοί & φύση» στο Φύση και έργα ανθρώπων,

Υπ. Ε.Π.Θ.-Ε.Ι.Ν. & Κ.Π.Ε. Κόνιτσα, Κόνιτσα

[16] Καταγεγραμμένες ξερολιθικές κατασκευές:

Άνω Πεδινά: ερειπωμένα αλώνια, αναλημματικά τοιχία / Κάτω Πεδινά: εικόνισμα, πέτρινη βρύση, ερειπωμένες καλύβες

Μονοδένδρι: καθολικό Αγίας Παρασκευής, τοίχοι αντιστήριξης / Βίτσα: ερείπια νεολιθικού οικισμού, ερειπωμένα αλώνια, σκάλα Βίτσας, μαντρότοιχοι

Κουκούλι: σκάλα Κουκουλίου, νερόμυλος / Κήποι: πέτρινο γεφύρι, καλύβες, μαντρότοιχοι

Βωβούσα: καλντερίμι / Καλουτά: βρύση στην κεντρική πλατεία, ερειπωμένο αλώνι

Καπέσοβο: σκάλα Καπεσόβου, αναβαθμίδες, καλντερίμι / Βραδέτο: σκάλα Βραδέτου, εκκλησία Αγίου Αθανασίου

Δόλιανη: εκκλησία Αγίου Χριστοφόρου, εικόνισμα / Γρεβενίτι: καλντερίμι, αναβαθμίδες, νερόμυλος, ερειπωμένο αλώνι

Διπόταμος: αναλημματικά τοιχία / Καστανάνας: τοίχος αντιστήριξης πλατείας

Ελατοχώρι: καμπαναριό Αγίου Νικολάου, αναλημματικά τοιχία

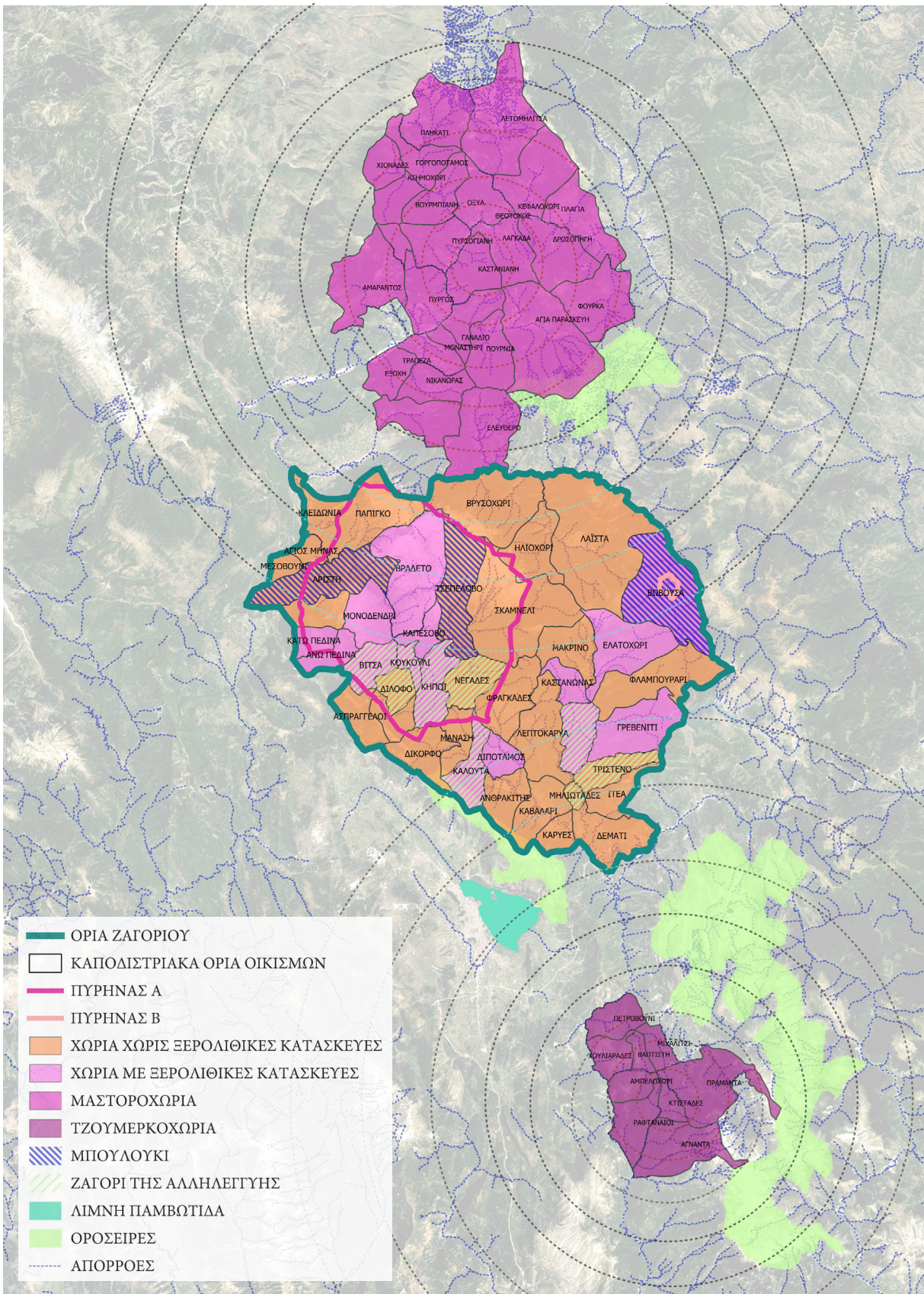
Στρατσάνη Μ., «Dry Stone Routes, Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento», Ζαγόρι, Οδοιπορικό στα πέτρινα μονοπάτια», Τουριστικός οδηγός, σελ. 37-53

Εικόνα 8: Εικόνες με την δράση της ομάδας «Μπουλούκι» στα χωριά του Ζαγορίου και κυρίως στην Αρίστη, <https://www.boulouki.org/work>

Μία παρέα αρχιτεκτόνων, όπως αυτοαποκαλούνται, με στόχο την αναζωογόνηση της τέχνης της πέτρας στην Ήπειρο. Η ομάδα, εκτός από την δράση του συμμετοχικού της έργου στην Αρίστη και στην Βωβούσα, θέτει ερωτήματα καίρια για την διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του Ζαγορίου που οφείλουν να απαντηθούν από την τοπική κοινότητα. «Σε τι βαθμό μπορεί ένα πολιτιστικό τοπίο να διατηρήσει την ταυτότητα του με εισαγόμενα οικοδομικά υλικά;» «Με ποιους τρόπους μπορεί να διατηρηθεί η ξερολιθική κληρονομιά της ελληνικής υπαίθρου, ως υλικός πλούτος;»¹⁷ Μία ακόμη ομάδα που θέτει τα ερωτήματα αυτά κυρίως στα νεαρότερα μέλη των κοινωνιών των οικισμών είναι «το Ζαγόρι της Αλληλεγγύης». Μία ομάδα ατόμων από το Ζαγόρι που οργανώνει δράσεις γύρω από ξερολιθικές κατασκευές με τελευταία την πορεία από το γεφύρι του Καμπέρ Αγά μέχρι το γεφύρι της Καλουτάς και από το γεφύρι του Καπετάν Αρκούδα μέχρι το γεφύρι του Μίσσιου. (Εικόνα 9)

[17] Μπουλούκι, Ομιλία 4/9/2020, «Στρογγυλή Τράπεζα 02: Οι Θεσμικές διατάξεις για την διατήρηση της τέχνης της ξερολιθιάς», Συντονιστής Σύμυρης Γεώργιος

Εικόνα 9: Πρωτότυπος χάρτης ξερολιθικών κατασκευών, σύγχρονων και μη στο Ζαγόρι, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

1.3 Υλική πολιτιστική κληρονομιά

Η υλική πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει κτίρια και ιστορικά μέρη, μνημεία, αντικείμενα κ.λπ., τα οποία θεωρούνται άξια συντήρησης για το μέλλον. Αυτά περιλαμβάνουν αντικείμενα σημαντικά για την αρχαιολογία, την αρχιτεκτονική, την επιστήμη ή την τεχνολογία ενός συγκεκριμένου πολιτισμού. «Τα αντικείμενα αυτά είναι σημαντικά για τη μελέτη της ανθρώπινης ιστορίας επειδή παρέχουν μια συγκεκριμένη βάση για ιδέες και μπορούν να τις επικυρώσουν. Η διατήρησή τους δείχνει την αναγνώριση της αναγκαιότητας του παρελθόντος και των πραγμάτων που αφηγούνται την ιστορία του, με αποτέλεσμα η υλική πολιτιστική κληρονομιά να έχει φυσική παρουσία.»¹⁸ Τα αντικείμενα αυτά ή αλλιώς τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς αναλύονται και πιο συγκεκριμένα κατηγοριοποιούνται ανάλογα με την θέση που λαμβάνουν στους οικισμούς.

1.3.1 Μνημεία εντός των οικισμών (Εικόνα 10)

Ανθρώπινες ανάγκες	Πέτρινα κτίσματα	Μοναδικότητα	Ακεραιότητα	Αυθεντικότητα
Στέγαση	Αρχοντικά, πλακόστρωτες αυλές	Ξερολιθιά	Κενά κελύφη, μέτρια-καλή κατάσταση	Κατοικίες, ξενοδοχεία, μουσεία
Υδρευση & άδρευση	Βρύσες, πηγάδια	Ξερολιθιά	Εγκατάλειψη, μέτρια-κακή κατάσταση	Βρύσες, πηγάδια
Θρησκευτική λατρεία	εκκλησίες, μοναστήρια, ναοί	Ξερολιθιά & ξυλόγλυπτα τέμπλα	Προσθήκες, ανακατασκευές, καλή κατάσταση	εκκλησίες, μοναστήρια, ναοί

Εικόνα 10 : Πρωτότυπος πίνακας μνημείων εντός οικισμών, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

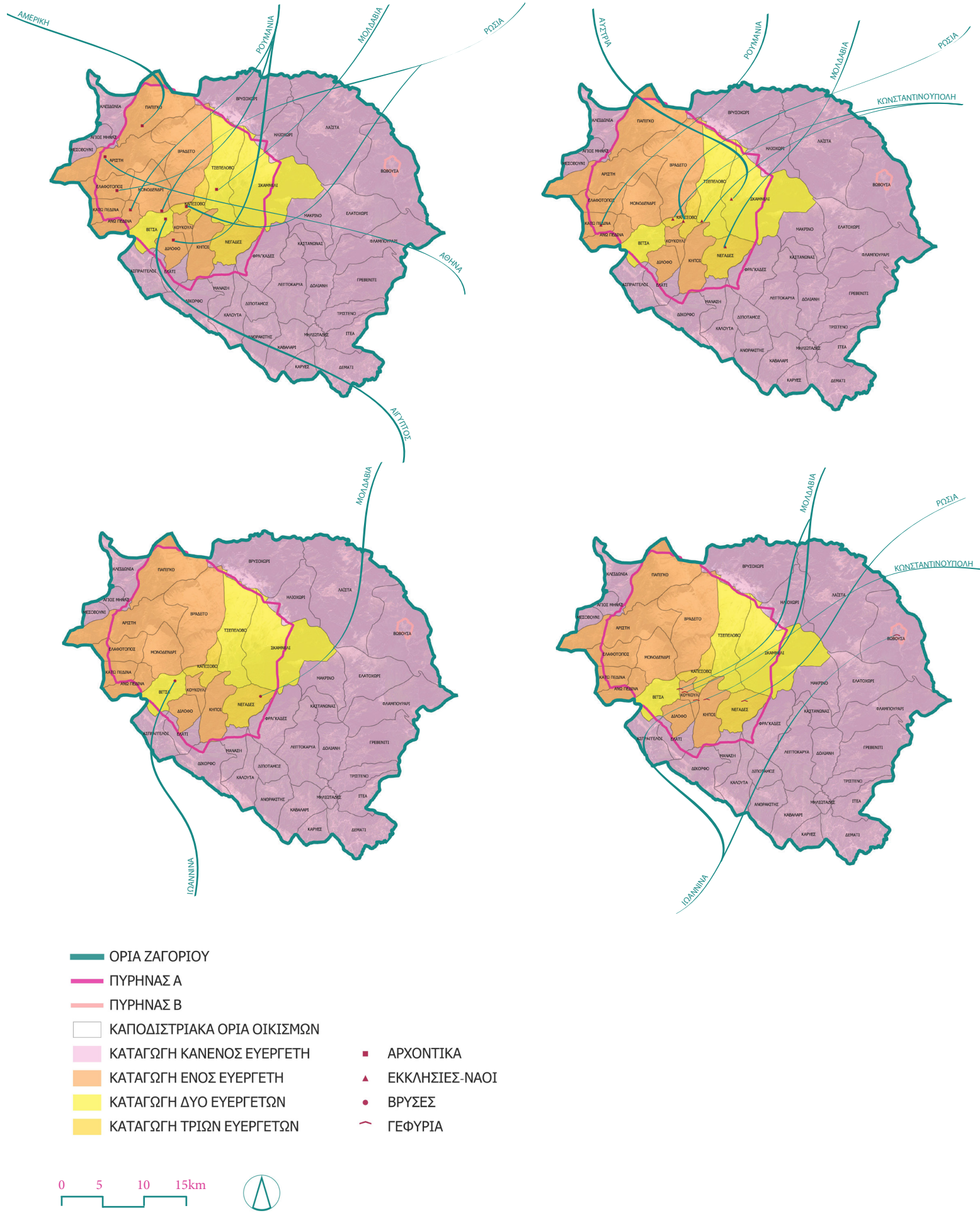
Τα οικιστικά σύνολα που δημιουργούνται λοιπόν, αποτελούνται σε μεγάλο βαθμό από χορηγίες, που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι σχεδόν από κάθε χωριό κατάγεται και ένας ευεργέτης.¹⁹ (Εικόνα 11)

[18] Σύμφωνα με UNESCO 2003, Working Definitions

[19] Πιο αναλυτικά: Μονοδένδρι, Γεώργιος Ριζάρης (Ρωσία), Ριζάρειος Σχολή / Τσεπέλοβο, Αναστάσιος Τσουφλής (Μολδοβλαχία), Τσουφλείο φαρμακείο, τωρινή Πινακοθήκη / Πάπιγκο, Μιχαήλ Αναγνωστόπουλος (Αμερική), σχολείο / Σκαμνέλι, Βαρόνος Σίνας (Αυστρία), κεντρική Εκκλησία / Άνω Πεδινά, Ιωάννης Λαμπριάδης (Ρουμανία), Λαμπριάδειος Οικοκυρική Σχολή / Βραδέτο, Νούτσος-Κοντοδήμος (Κωνσταντινούπολη), γεφύρι Κόκκορη / Καπέσοβο, Κωνσταντίνος, Παναγιώτης Πασχάλης (Ρωσία), Πασχάλειος Σχολή / Κουκούλι, Ευαγγελία Πλακίδα (Μολδαβία), γεφύρι Πλακίδα / Βίτσα, Φίλιππος Βριζόπουλος (Αίγυπτος), Βριζοπούλειος Σχολή / Ελαφότοπος, Κωνσταντίνος Γούναρης (Ρουμανία), Δημοτικό σχολείο, τωρινό Λαογραφικό μουσείο / Νεγάδες, Χατζημάνθος Ικνίνος (Μολδαβία), Ναός Αγίου Γεωργίου / Νεγάδες, Αναστάσιος Καραστάθης (Μολδαβία), κεντρική βρύση / Τσεπέλοβο, Ιωάννης Χριστόδουλος (Κωνσταντινούπολη), Μονή Ρογκοβού / Καπέσοβο, Αλέξιος Καραμεσίνης (Κωνσταντινούπολη), Ναός Αγίου Νικολάου / Καπέσοβο, Κωνσταντίνος Πασχάλης (Ρωσία), Εκκλησία Κοιμήσεως της Θεοτόκου / Κήποι, Θεόδωρος Πετσιώνης (Μολδαβία), γεφύρι του Πετσιώνη / Νεγάδες, Στέφανος Κάσος (Ρωσία), γεφύρι του Κάσσου / Δίλοφο, Ιωάννης & Δημήτριος Αναγνωστόπουλος (Ρουμανία), Αναγνωστοπούλειος σχολή / Βίτσα, Αλέξιος Μίσσιος (Ιωάννινα), Γεφύρι του Μίσσιου, γεφύρι Βωβούσας / Κάτω Πεδινά, Νεόφυτος Δούκας (Ρουμανία), Εκκλησία Ταξιαρχών / Σκαμνέλι, Αγγελικά Παπάζογλου (Ιωάννινα), κεντρική βρύση Βίτσας / Αρίστη, Ιωάννης Σαραλής (Αθήνα), Βιβλιοθήκη

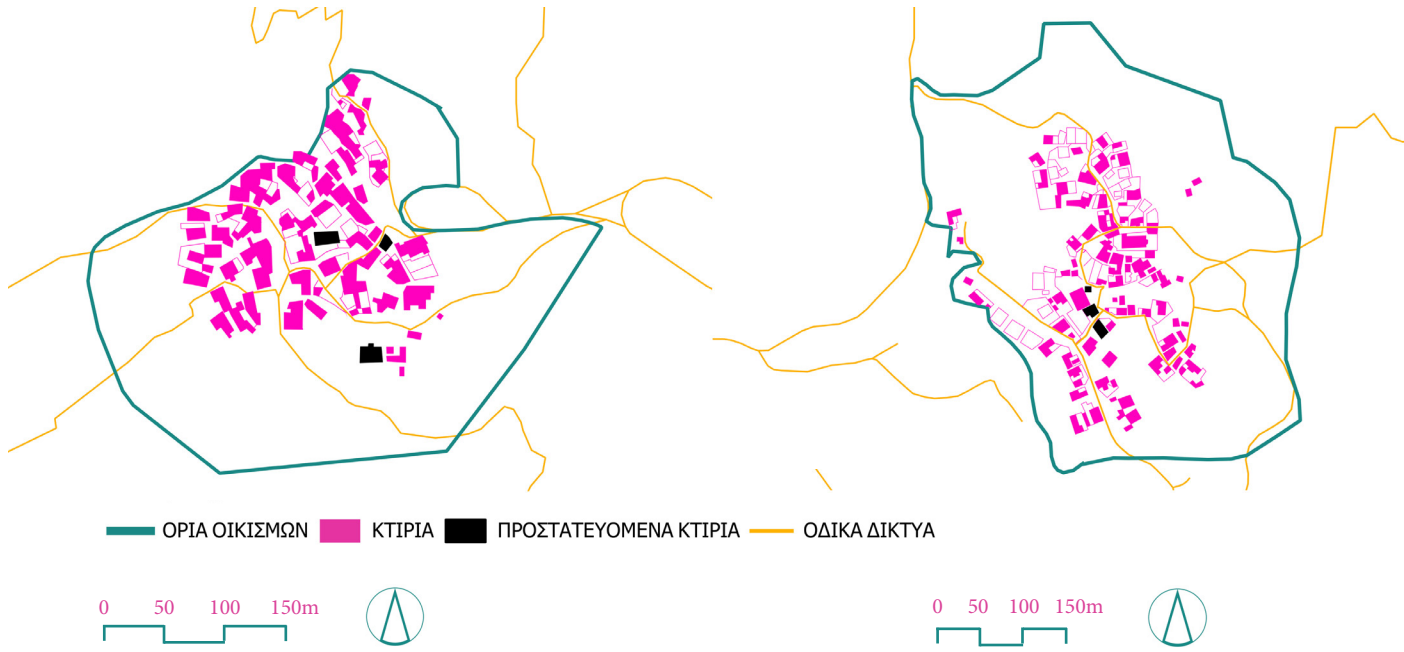
Παννακοπούλου Σ., 2013, «Ζαγόρι: από την ευεργεσία στο sponsoring», Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, σελ. 3

Μπέττης Σ., 1990, «Οι Ζωσιμάδες», Έκδοση Ζωσιμαίας Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Ιωαννίνων, Ιωάννινα

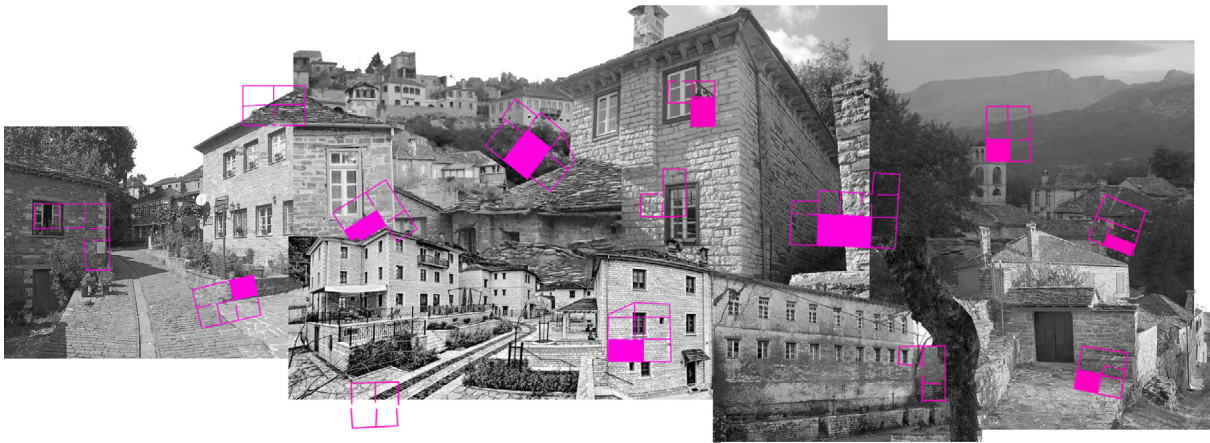
Εικόνα 11: Πρωτότυποι χάρτες καταγωγής ευεργετών και χορηγιών τους έπειτα από επιστροφή τους από χώρες του εξωτερικού στο Ζαγόρι, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

Αποτελούν δηλαδή χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτιστικής κληρονομιάς, παρουσιάζοντας σημαντική ανταλλαγή ανθρωπινων αξιών και παραδείγματα κοινωνικής οργάνωσης, τυπολογίας, τεχνογνωσίας και τεχνοτροπίας, με βασικότερη την ξερολιθιά, αλλά και πολιτιστικών πρακτικών σε διαφορετικά στάδια. Οι οικισμοί έχουν άλλοτε αραιή και άλλοτε πυκνή δόμηση ανάλογα με το ανάγλυφο, έχοντας χαρακτηριστεί είτε ως «παραδοσιακοί οικισμοί» είτε ως «ιστορικοί τόποι» όπως το Καπέσοβο και το Δίλοφο εξαιτίας της έλλειψης παρεμβάσεων αλλά και της μη μεγάλης τουριστικής ανάπτυξης τους.^{20, 21} (Εικόνα 12,13) Οι οικισμοί είναι μονοκεντρικοί, έχουν δηλαδή ένα μόνο κέντρο, την πλατεία του χωριού, στην οποία συγκεντρώνονται οι δημόσιες χρήσεις.

Εικόνα 12: Χάρτης Καπεσόβου, βασισμένος στο «Αρχιτεκτονική στο Ζαγόρι, Καπέσοβο και άλλα γειτονικά χωριά»
Εικόνα 13: Χάρτης Διλόφου, βασισμένος στο <https://dilofo.gr/tag/dilofo/>

Γύρω από την πλατεία, στους μαχαλάδες αναπτύσσονται τα σπίτια, αρχοντικά και μη καθώς και σχολεία, κρήνες, ναοί και μοναστήρια, τα οποία ενώνονται με καλντερίμια. Τα αρχοντικά²² είναι συνήθως διώροφα, ενώ η κάτοψη τους ποικίλει από ορθογωνική, τετράγωνη, παραλληλόγραμμη μέχρι σε σύνθετες μορφές Γ και Π, ενώ σε πολλές περιπτώσεις το τελικό της αποτέλεσμα προκύπτει

Εικόνα 14: Κολάζ τυπολογίας κτιρίων στο Ζαγόρι, βασισμένο στο «Αρχιτεκτονική στο Ζαγόρι, Καπέσοβο και άλλα γειτονικά χωριά»

ύστερα από επεκτάσεις στην αρχική δομή.²³ (Εικόνα 14) Όσον αφορά τις βρύσες, εκτός από την βρύση στην πλατεία του χωριού, υπήρχαν πολλές ακόμη σε όλο τον οικισμό. Εξάλλου δεν υπήρχε χωριό που να μην έχει τις βρύσες του, αφού ήταν απαραίτητες, ειδικά αν λάβουμε υπόψη ότι τα δίκτυα ύδρευσης στο Ζαγόρι άρχισαν μετά το 1950. Βέβαια οι περισσότερες βρύσες βρίσκονται ανατολικά και οι λιγότερες στα ορεινά τμήματα του Ζαγορίου όπου συναντώνται κυρίως πηγάδια και στέρνες. Επίσης, εκτός της βασικής χρήσης τους, ήταν συνδεδεμένες άρρηκτα με την κοινωνική και συναισθηματική ζωή των ανθρώπων των τότε κοινωνιών.²⁴

Οι ναοί και τα μοναστήρια ωστόσο αποτελούν το πιο σημαντικό δείγμα αρχιτεκτονικής της εποχής, και κατ' επέκταση πολιτιστικής κληρονομιάς, από την στιγμή που είναι προγενέστερα χρονικά και ενώ αρχοντικά, σχολεία και άλλα δείγματα αρχιτεκτονικής καταστράφηκαν το 1940, καταγράφεται μόνο μία περίπτωση καταστροφής ναού στους Ασπραγγέλους. «Το δειλινό καταλάγιασαν οι καπνοί... Τα ουράνια πασπάλιζαν λεπτότατη στάχτη. Τι απόμενε; Ο νους μου δεν πήγαινε στο αύριο, στην επιβίωση, σταματούσε στα χθεσινά... Από τα εκατόν τριάντα καστρόσπιτα έκαψαν τα εκατόν δώδεκα συν το σχολείο, την εκκλησία και το μοναστήρι.»²⁵ Φυσικά σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται επέκταση ή και ανακαίνιση σε ναούς ή ακόμη και ανοικοδόμηση τους στα ίχνη των προ υπαρχόντων. Χαρακτηριστικό τους είναι επίσης τα μεγάλοι ύψους κωδωνοστάσια, κυρίως ξερολιθικές κατασκευές, και τα ξυλόγλυπτα τέμπλα. Τυπολογικά κοινό γνώρισμα αποτελεί το εξωτερικό υπόστεγο με καμάρες και η χαμηλή πόρτα εισόδου που εκτός από το να προσδίδει ταπεινοφροσύνη στους πιστούς, που εισέρχονται σκύβοντας, λειτουργούσε προκειμένου να αποφεύγεται βεβήλωση των ναών από κατακτητές πάνω στο άτι τους.²⁶

[20] Ιστορικοί τόποι ανακηρύσσονται οικισμοί με χαρακτηριστική ηπειρώτικη αρχιτεκτονική λόγω της πολεοδομικής και λαογραφικής σημασίας τους.
ΥΑ ΥΠΠΕ/Γ1150/43272/7-7-1979 - ΦΕΚ 714/Β/28-8-1979
[21] Παραδοσιακοί οικισμοί χαρακτηρίζονται οι υφιστάμενοι οικισμοί προ του έτους 1923 στην ευρύτερη περιοχή του Ζαγορίου με καθορισμένους ειδικούς όρους και περιορισμούς δόμησης σε αυτούς.
ΦΕΚ 615/Δ/1979
[22] Οι κατοικίες των Ζαγορίσιων αναφέρονται ως αρχοντικά στον κατάλογο κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος. Παραδείγματος χάρι σύμφωνα με το «ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1310/23460/5-5-1995 - ΦΕΚ 462/Β/24-5-1995» χαρακτηρίσετε το αρχοντικό του Κιτσιά στον Ελαφότοπο Ζαγορίου ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο ιδιοκτησίας Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, γιατί πρόκειται για αξιόλογο δείγμα τοπικής αρχιτεκτονικής, σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της Αρχιτεκτονικής. (ΚΝ 5351/1932 Ν 1469/1950)

[23] Χρηστίδης Β., 2004, «Η αρχιτεκτονική του Κεντρικού Ζαγορίου. Το παράδειγμα του Κουκουλιού», Τόμοι Α και Β, Εκδόσεις Ριζάριο Ίδρυμα, Αθήνα
[24] Λαζαρίδης Κ., 1974, «Ονομαστές βρύσες και νερά στο Ζαγόρι», Ιωάννινα
[25] Τζιόβας Δ., 1979, «Κοινωνική συγκρότηση και ανθρωπογεωγραφία του Ζαγορίου»
[26] Βοκοτόπουλος Π., 1979, «Ο ναός του Αγίου Μηνά στο Μονοδέντρι Ζαγορίου, Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση», τόμος Α', εκδ. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σπουδαστήριο Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, Αθήνα

1.3.2 Μνημεία εκτός των οικισμών (Εικόνα 15)

Ανθρώπινες ανάγκες	Πέτρινα κτίσματα	Μοναδικότητα	Ακεραιότητα	Αυθεντικότητα
Σίτιση	αλώνια, μύλοι	Ξερολιθιά	Εγκατάλειψη, “τοπωνύμια”, κακή κατάσταση	αλώνια, μύλοι
Επικοινωνία & συγκοινωνία	σκάλες, γεφύρια	Ξερολιθιά	Επιδιορθώσεις, μέτρια-καλή κατάσταση	διαδρομές, γεφύρια

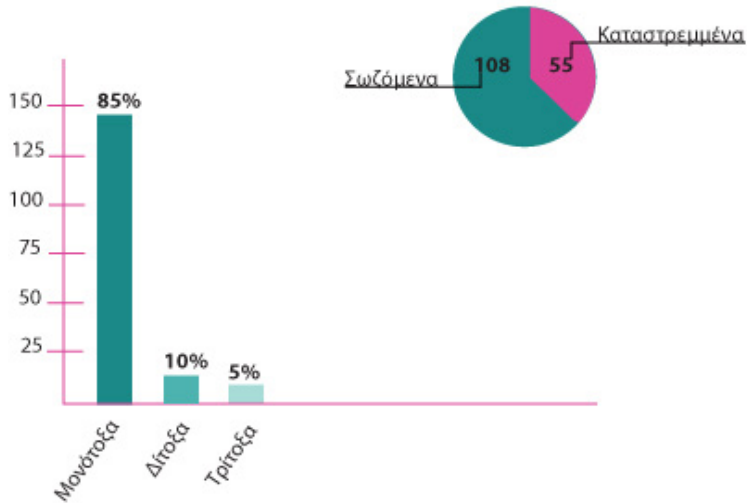
Εικόνα 15: Πρωτότυπος πίνακας μνημείων εκτός οικισμών, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

Στα όρια των οικισμών παρατηρούνται τα αλώνια, πλήρως συνδεδεμένα με την οικιακή οικονομία των Ζαγορίσιων. Τα περισσότερα ερειπωμένα με το όνομα της τοποθεσίας του εκάστοτε χωριού να μαρτυρά την ύπαρξη τους κάποτε. Θεμελιώδης δομή των οικισμών, αφού εκεί γινόταν το άλεσμα των καρπών των οικογενειών, με αποτέλεσμα σε πολλά χωριά να εντοπίζονται περισσότερα από ένα, όπως στον Ελαφότοπο και στα Κάτω Πεδινά. Εκτός των οικισμών καταγράφονται κάποια ακόμη στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία συνδέονται κυρίως με την κυκλοφορία και το πέρασμα από το ένα χωριό στο άλλο, γεγονός που οφείλεται στο έντονο ανάγλυφο της περιοχής. Οι σκάλες λοιπόν, πέτρινες διαδρομές με πολλούς αναβαθμούς, σκαλοπάτια, και καγκέλια, στροφές, χρησίμευαν στην μετακίνηση ατόμων και ζώων για την μεταφορά αντικειμένων. Για να μπορούν να χρησιμοποιούνται ολοχρονίς είχαν κυρίως νότιο προσανατολισμό ώστε να μην δημιουργούνται χιονοσκεπείς περιόδοι και να διακόπτεται η κυκλοφορία.

Παρόλο που σήμερα σώζονται λίγες από αυτές, με την σκάλα του Βραδέτου να διατηρείται σε άρτια κατάσταση, παλιότερα κάθε οικισμός είχε την δική του σκάλα, μία ή περισσότερες, οι οποίες με το πέρασμα του χρόνου και την έλλειψη συντήρησης αλλοιώθηκαν και «χάθηκαν». Εκτός από τις σκάλες που «γεφύρωναν» υψομετρικές καμπύλες και τα πέτρινα γεφύρια ή αλλιώς πετρογέφυρα δημιουργούνταν εκτός των οικισμών, με εξαίρεση το γεφύρι της Βωβούσας, με στόχο την διευκόλυνση των περασμάτων. «Αν οι δρόμοι, όπως έχει ειπωθεί, αποτελούν υπόστρωμα της ροής της επικοινωνίας, τότε τα γεφύρια συνιστούν την καλύτερη εγγύηση για την απρόσκοπτη διεξαγωγή της.»²⁷ Ανάλογα με το μήκος και την ορμή του ποταμού ποικίλουν, από μονότοξα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το γεφύρι του Κόκκορη, μέχρι και τρίτοξα, με παραδείγματα το Καλογερίκο και το γεφύρι του Μύλου, με πολλαπλά σχήματα και μορφές που υπαγορεύονταν από τις ιδιαιτερότητες και τις δυσκολίες της κάθε κατασκευής. (Εικόνα 16) (Εικόνα 17) Επίσης σε πολλά από αυτά, συνήθως στα μεγαλύτερα, παρατηρείται ένα μικρό καμπανάκι το οποίο ανάλογα με την ορμή του ανέμου προειδοποιούσε για την διάβαση τους.²⁸

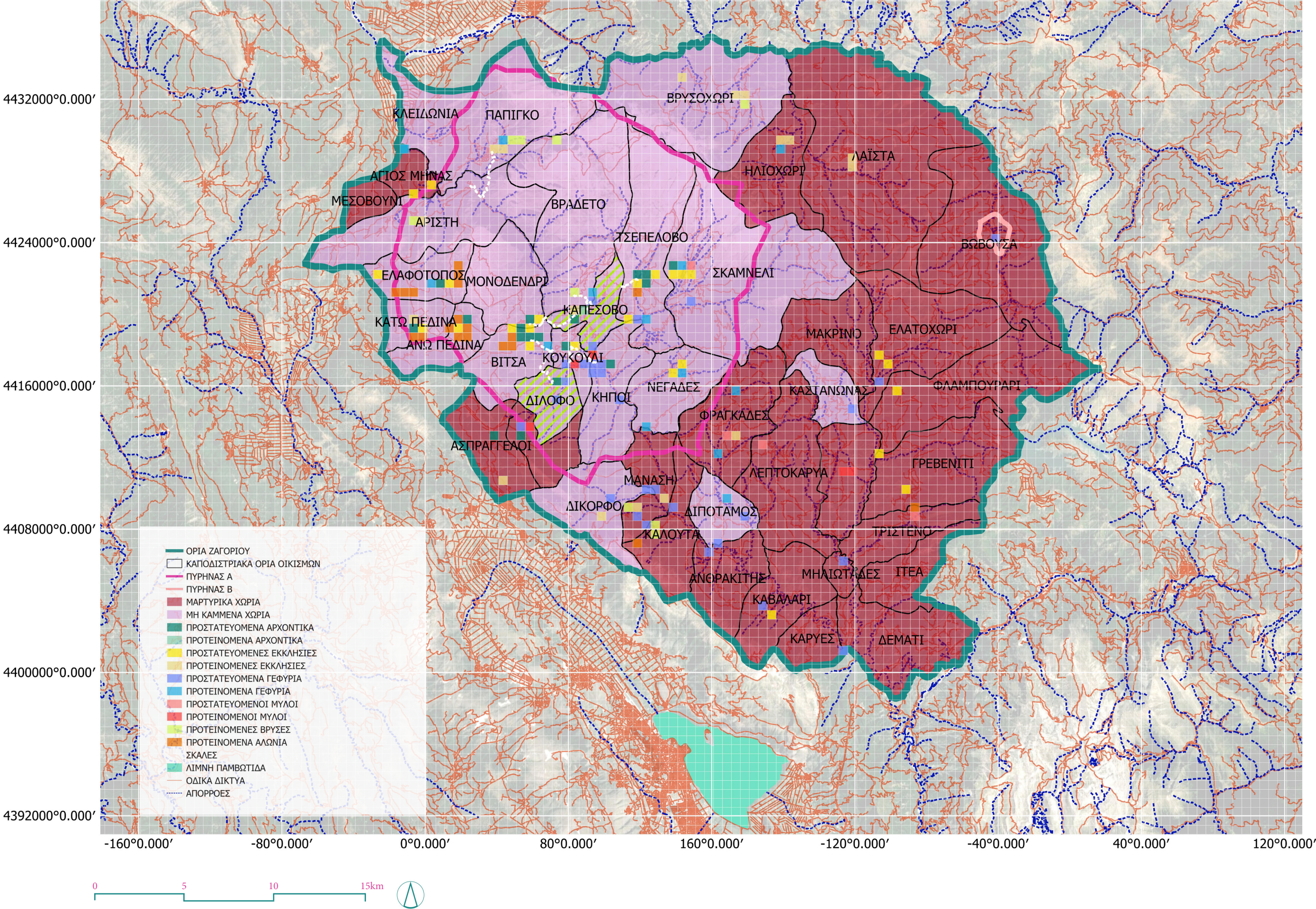
Εικόνα 16: Κολάζ τυπολογίας γεφυριών, βασισμένο στο φωτογραφικό αρχείο και στα σχέδια του Σπύρου Μαντά

Εικόνα 17: Διάγραμμα μορφολογίας και κατάστασης γεφυριών, βασισμένο στο http://arhiogefirionipirotikon.blogspot.com/?fbclid=IwAR0bNC8kl5AleYG9aNndMrKCekvi_f8rzqILmMUoMbQOvt3fRyVKjxpt73o

σταδιακά από το Ζαγόρι. Η κάτοψη τους ήταν τετραγωνικής μορφής, εντός της οποίας υπήρχε το δωμάτιο για τον μύλωνα. Σήμερα ο αριθμός των διασωθέντων είναι μικρός, με παραδείγματα τον μύλο δίπλα στο γεφύρι του Μύλου, από τον οποίο προέκυψε το όνομα του και τον μύλο στη Βωβούσα, ο οποίος έχει συντηρηθεί και λειτουργεί ως μουσείο. (Εικόνα 18)

[27] [28] Μαντάς Σ., 2008, «Πέτρινα γεφύρια στην Ήπειρο», Έκδοση Αρχείο Γεφυριών Ηπειρωτικών, Αθήνα

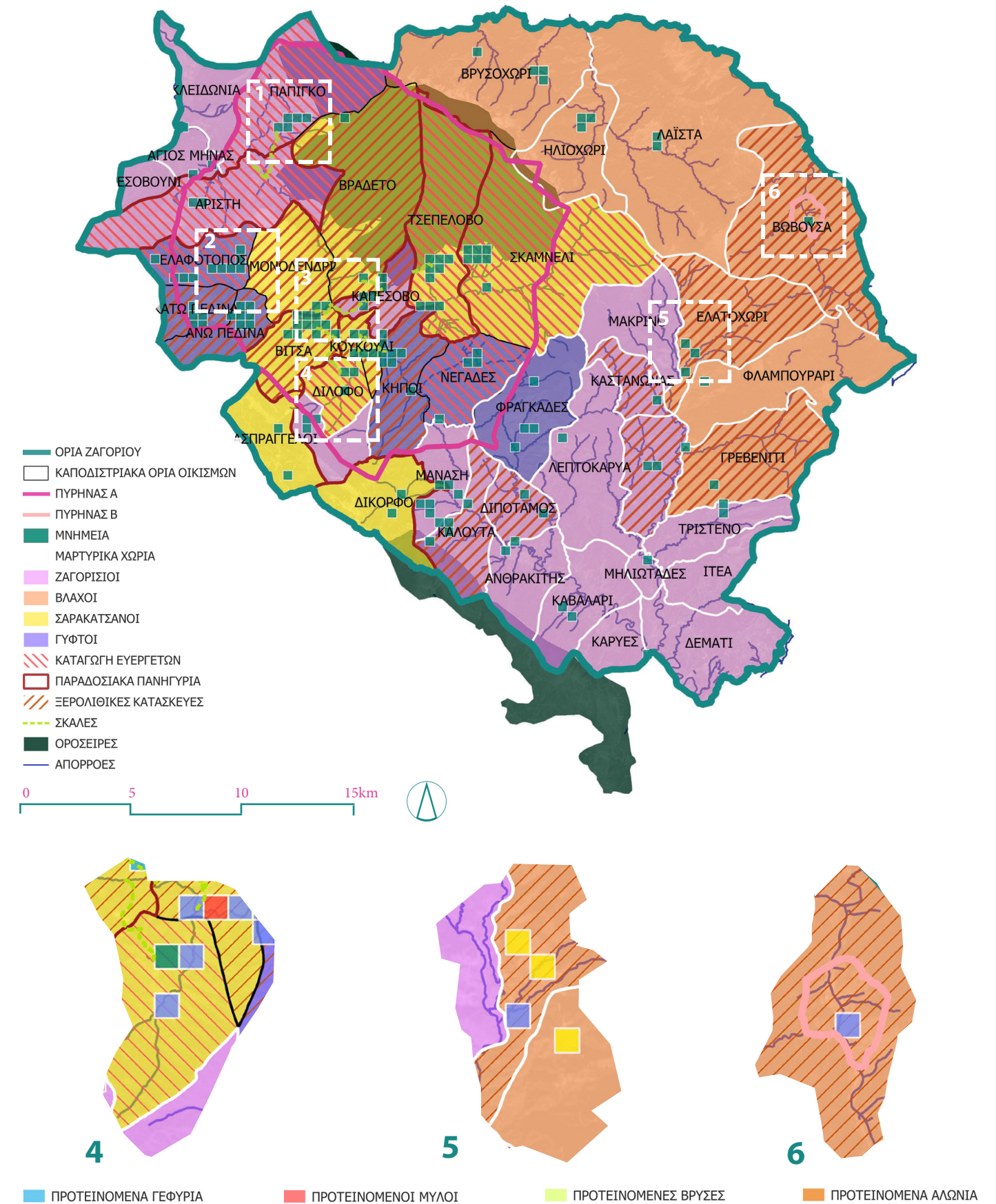

Εικόνα 18: Πρωτότυπος χάρτης μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς στο Ζαγόρι, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

1.4 Συμπέρασμα

Μεταξύ άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς παρουσιάζονται τομές με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις να μην διαχωρίζονται και να αποτελούν μία ολότητα. Δημιουργείται λοιπόν η ιδέα του «εύμορφου συνόλου»²⁹ σύμφωνα με την οποία ο υλικός βίος και ο πολιτισμός, άυλος, συμβολικός και διανοητικός, δεν διαχωρίζονται, με τον διαχωρισμό αυτό να χαρακτηρίζεται ως άτοπο και αναχρονιστικό. Εξάλλου η υλική πολιτιστική κληρονομιά, το κτιριακό απόθεμα του Ζαγορίου αποτελεί μετάφραση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ενισχύοντας μία ολική αλλά και ιστορική διαλεκτική προσέγγιση. Οι εθνοτυπικές ομάδες και η αποδημία μερικών Ζαγορίσιων στο εξωτερικό για την δημιουργία περιουσίας, οδηγεί στην επιστροφή τους στον τόπο τους, για την διάθεση της σε δωρεές στις κοινότητες τους στο Ζαγόρι.

Μέσω δηλαδή του θεσμού της ευεργεσίας κτίζονται αρχοντικά σπίτια, σχολεία, οικοτροφεία, ναοί, μοναστήρια, πλατείες, βρύσες αλλά και έργα υποδομής. Το ίδιο συμβαίνει και με την παράδοση και τους μύθους που περιτριγυρίζονται και βασίζονται στις δομές της εποχής, είτε αυτές είναι θρησκευτικές είτε υποδομές σύνδεσης οικισμών. Αναπόσπαστο κομμάτι φυσικά αποτελούν και οι οικοδομικές τεχνοτροπίες, με αυτή της ξερολιθιάς να ξεχωρίζει, αλλά και η μετακίνηση των «μπουλουκιών» από τόπο σε τόπο το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου να ορίζει την κατασκευή υποδομών. (Εικόνα 19) Μέσω της ανάλυσης της άυλης και της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς στο Ζαγόρι όμως δημιουργούνται ερωτήματα όπως... Τι εννοούμε με τον όρο οικουμενική αξία και μέσω ποιων κριτηρίων αναδεικνύεται ένα πολιτιστικό τοπίο;

Εικ.όνα 19: Πρωτότυπος χάρτης υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στο Ζαγόρι με έμφαση σε σημεία ενδιαφέροντος, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

[29] Κυριακίδης Στ., 1951, «Λαογραφία», Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, Τόμος 11ος, Θεσσαλονίκη

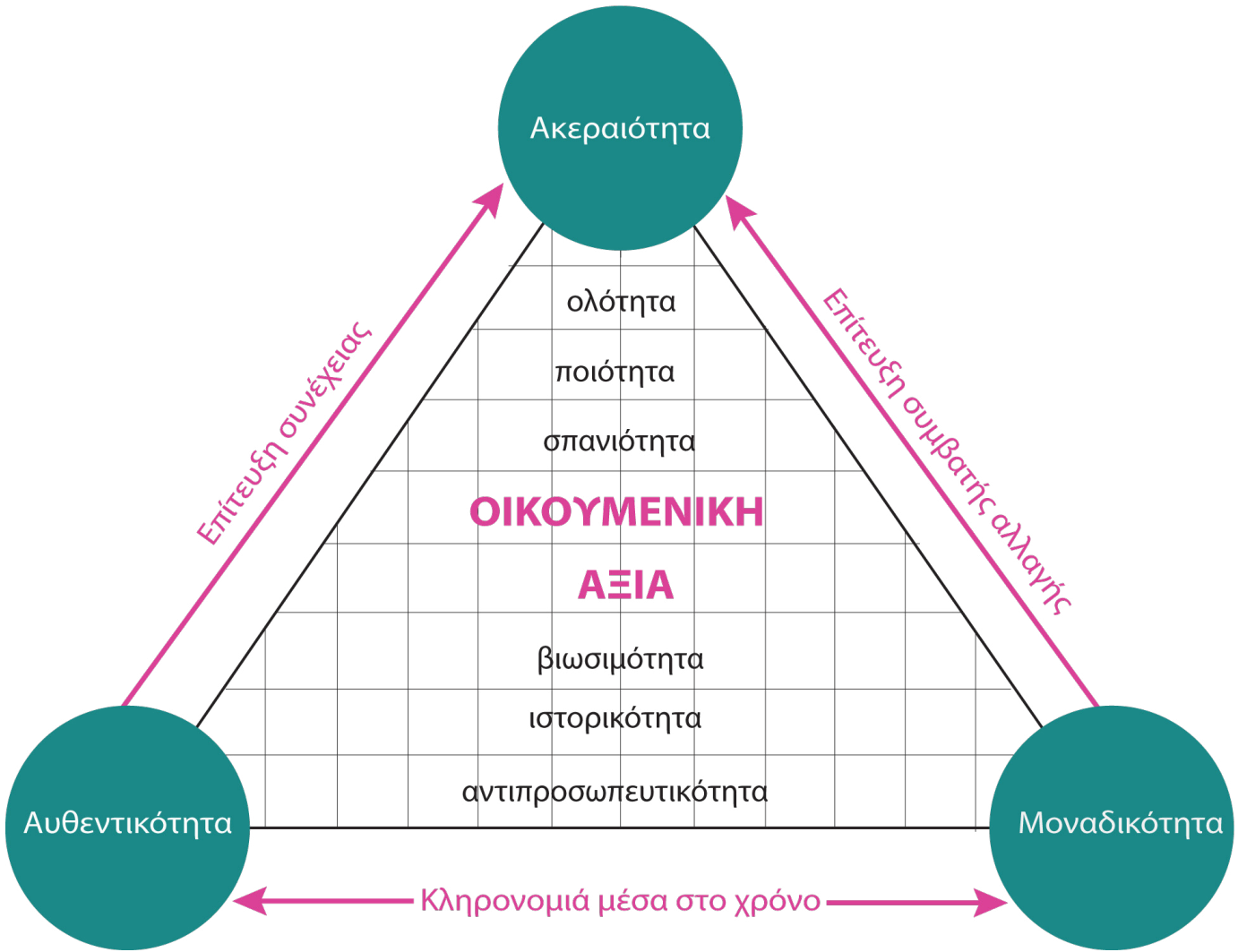
2. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

2.1 Εισαγωγή

Τα ερωτήματα αυτά όπως και άλλα «Γιατί το τοπίο είναι τόσο πλούσιο αποθετήριο άυλων και υλικών τιμών; «Ο όρος «πολιτιστικά τοπία» αναφέρεται μόνο σε λίγα εμβληματικά παγκόσμια σημεία ομορφιάς τοπίου;»³⁰ Ποια είναι η διαφορά της πολιτιστικής επικράτειας και του πολιτιστικού περιβάλλοντος; Πως διαχωρίζονται μεταξύ τους;» απαντώνται με την χρήση διαφόρων ορισμών. Επίσης παρατηρείται η έντονη σχέση των οικισμών με την μνήμη και εικόνες του παρελθόντος που φέρει εκείνη. Μέσω λοιπόν της διαστρωμάτωσης του παρελθόντος του παρόντος και του εικάζοντος μέλλοντος εξετάζεται η έννοια του παλίμψηστου. Φυσικά η διαχείριση όλων αυτών των ορισμών και των ερωτημάτων αλλά και των ίδιων των προστατευόμενων τοπίων δημιουργεί ανησυχία. Αυτή η ανησυχία εκφράζεται, μέσω της τήρησης των κριτηρίων που έχουν θεσπιστεί με στόχο την ένταξη και την ανάδειξη αλλά και μέσω κάποιων προκλήσεων που λειτουργούν ως απόρροια της προστασίας.

2.2 Ορισμοί πολιτιστικών τοπίων & αρχές Οικουμενικής αξίας

Αρχικά ως πολιτιστικά αγαθά ορίζονται οι μαρτυρίες της ύπαρξης της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου στα οποία εντοπίζονται θεμελιώδη στοιχεία οικουμενικής αξίας.³¹ Τα στοιχεία που προσδίδουν οικουμενική αξία σε ένα μνημείο, ή και σε ένα σύνολο μνημείων, είναι η αυθεντικότητα, η ακεραιότητα, η μοναδικότητα καθώς και η σπανιότητα, η ποιότητα, η αντιπροσωπευτικότητα, η ιστορικότητα, η οικουμενικότητα, με βάση τα οποία αξιολογούνται. (Εικόνα 20) Το Ζαγόρι λοιπόν έχει εξέχουσα οικουμενική αξία, με βάση την ανάλυση που έγινε, αφού ιδιαίτερα το κτιριακό του απόθεμα, είτε αυτό σχετίζεται με την σίτιση, είτε την κατοίκηση, είτε και την επικοινωνία, χαρακτηρίζεται συνολικά από τις αξίες αυτές. Βέβαια η κατάσταση των μνημείων σε πολλές περιπτώσεις λειτουργεί ανασταλτικά, με την ύπαρξη φθορών είτε και μεταγενέστερων αλλοιώσεων.

Εικόνα 20: Διάγραμμα αξιών οικουμενικού χαρακτήρα, βασισμένο στο «The Implementation of the UNESCO World Heritage Convention: Continuity and Compatibility as Qualifying Conditions of Integrity», Roha Khalaf

Επίσης τα μνημεία αυτά όπως και κάποιοι οικισμοί αποτελούν μέρος της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, στην οποία περιλαμβάνονται μεμονωμένα αρχιτεκτονικά μνημεία αλλά και ομοιογενή σύνολα αστικών ή αγροτικών κατασκευών, τα οποία κρίνονται σημαντικά λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού ενδιαφέροντος, δηλαδή επιλέγονται βάση συγκεκριμένων κριτηρίων.³² Η περίπτωση ομοιογενών συνόλων είναι πιο σπάνια με δύο μόνο τέτοιες περιπτώσεις να καταγράφονται στο Ζαγόρι εξαιτίας της ανύπαρκτης σχεδόν αλλοίωσης τους. Όσον αφορά τα τοπία και πιο συγκεκριμένα τα πολιτιστικά είναι τα μέρη όπου δημιουργείται ο ανθρώπινος πολιτισμός, αφού το ανθρώπινο τοπίο είναι η ακούσια βιογραφία μας, που αντικατοπτρίζει τις προτιμήσεις μας, τις αξίες μας, τις φιλοδοξίες μας, ακόμα και τους φόβους μας σε απτή ορατή μορφή.³³

[30] Burgi M., Verburg P., Kuemmerle T., Plieninger T., 2017, «Analyzing dynamics and values of cultural landscapes», Article in Landscape Ecology

[31] Ζαχαροπούλου Γ., «Το βιομηχανικό τοπίο ως πολιτιστικό αγαθό», Ιστορικές (α)συνέχειες και σύγχρονες διεπιστημονικές προσεγγίσεις, σελ. 1-3

[32] Νόμος 2039/1992

[33] Howard, P., 2011, «An introduction to landscape», Ashgate

Εικόνα 21: Πρωτότυπο διάγραμμα παραγόντων σύνθεσης πολιτιστικού τοπίου, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

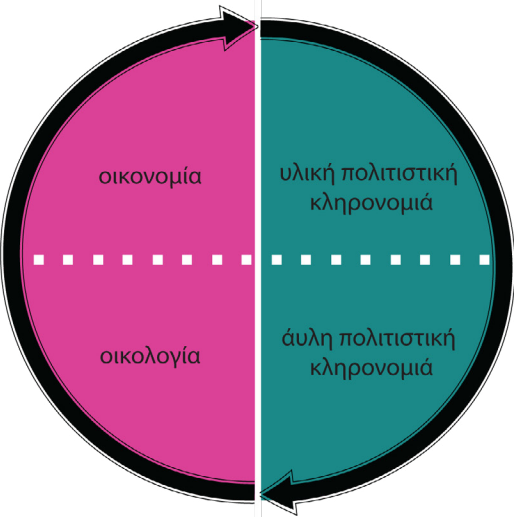
χώρου.»³⁴ (Εικόνα 21) Ως τοπία χαρακτηρίζονται επίσης τα έργα του ανθρώπου ή συνδυασμός έργων του ανθρώπου και της φύσης, καθώς και εκτάσεις περιλαμβανομένων και των αρχαιολογικών χώρων τα οποία έχουν παγκόσμια αξία από απόψεως ιστορικής, αισθητικής, εθνολογικής και ανθρωπολογικής.³⁵ «Τα πολιτιστικά τοπία λοιπόν καθορίζονται ως φυσικά τοπία που έχουν τροποποιηθεί από μια πολιτιστική ομάδα»³⁶ και δεν λειτουργούν σταθερά με την πάροδο του χρόνου αλλά παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις.

«Είναι το αποτέλεσμα διαδοχικών αναδιοργανώσεων της γης με σκοπό την καλύτερη προσαρμογή της χρήσης και της χωρικής δομής της στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές απαιτήσεις»³⁷ και γίνονται κατανοητά ως τοπία, στα οποία οι αλλαγές που εισήγαγαν οι άνθρωποι έφτασαν σε τέτοιο στάδιο, που η ύπαρξή τους μπορεί να διατηρηθεί μόνο μέσω «συνεχών ανθρώπινων θεραπειών».³⁸ Με βάση αυτές τις παραμέτρους, σε σχέση με την αναδιοργάνωση και την συμβολή του ανθρώπου σε αυτά τα πολιτιστικά τοπία, διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες. Σε όσα δημιουργήθηκαν από τον άνθρωπο. Σε όσα εξελίχθηκαν οργανικά από κάποια κοινωνική, οικονομική, διοικητική ή θρησκευτική αρχή σε απόκριση με

Για να εξεταστεί όμως η σημασία των πολιτιστικών τοπίων πρέπει να ορισθεί το τοπίο ως έννοια. Το τοπίο είναι αποτέλεσμα του δυναμικού συνδυασμού φυσικοχημικών, βιολογικών και ανθρωπιστικών στοιχείων, τα οποία αλληλοεπιδρούν το ένα στο άλλο. «Αποτελεί ένα ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο δηλαδή και βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη καταγράφοντας μεταξύ άλλων διάφορους παράγοντες, οι οποίοι μπορεί να εξηγήσουν, μερικώς ή ολικώς, την οργάνωση του

το φυσικό περιβάλλον, των οποίων η εξέλιξη, είτε σταμάτησε κάποια στιγμή και «απολιθώθηκαν», είτε συνεχίζουν να εξελίσσονται. Και στα πολιτιστικά τοπία τα οποία προέκυψαν μάλλον από θρησκευτικές, καλλιτεχνικές ή πολιτισμικές υποδηλώσεις του φυσικού στοιχείου παρά από κάποια υλικά πολιτισμικά στοιχεία, τα οποία μπορεί και να απουσιάζουν εντελώς.³⁹

Η περιγραφή μιας περιοχής ως πολιτιστικό τοπίο ουσιαστικά σημαίνει τρία πράγματα. Πρώτον της αποδίδονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία έχουν γίνει αποδεκτά από την κοινωνία, και τα οποία βρίσκουν έκφραση στα κριτήρια ομοιογένειας όπως «ενότητα γης και ανθρώπων» ή «μοναδικός χαρακτήρας». Δεύτερον, μια υπόθεση είναι ότι υπάρχει μια συγκεκριμένη αμοιβαία σχέση μεταξύ των υλικών συνθηκών και χαρακτηριστικών αυτής της περιοχής και της πολιτιστικής σημασίας της για την κοινωνία. Και τρίτον, υπονοείται ένα κοινωνικό συμφέρον για τον μη-ώριμο χειρισμό αυτής της περιοχής, καθώς θεωρείται πολύτιμο από ιστορική, οικολογική, οικονομική και αισθητική άποψη.⁴⁰ (Εικόνα 22)

Εικόνα 22: Διάγραμμα σχέσεων αλληλεπίδρασης πολιτιστικού τοπίου, βασισμένο στο «Cultural Identity in Conservation of the Cultural Landscape values in Uraman Takht Village- Iran», Laleh Ramezani, Mah diar Nezam, Somayeh Fadaei Nezhad, Pirouz Hanachi

Φυσικά σταδιακά, η πεποίθηση ότι η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της καθημερινής ζωής των κατοίκων και να λειτουργήσει ως παράγοντας οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, εδραιώθηκε, πάντοτε όμως με εξαιρέσεις.⁴¹ Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται και η διαφορά των ορισμών με το πολιτιστικό περιβάλλον ή την πολιτιστική επικράτεια. Τα τοπία αυτά είναι κατεξοχήν ανθρωπογενή και τεχνητά, αποτελούμενα από χωρικά πολιτιστικά αγαθά, το σύνολο δηλαδή των υλικών στοιχείων που συγκροτούν τη μαρτυρία της ατομικής και συλλογικής ύπαρξης και δραστηριότητας του ανθρώπου στο χώρο. Και από μη χωρικά πολιτιστικά αγαθά, αυτά δηλαδή που δεν συνδέονται με το χώρο, όπως τα άυλα, με παράδειγμα τη μουσική παράδοση, ή τα κινητά όπως εκθέματα μουσειακών συλλογών.⁴²

[34] Αράπογλου Μ., 2002, «Για την οργάνωση του χώρου, Οικιστική και αρχιτεκτονική γεωγραφία της Πίνδου κατά την περίοδο των οικογενειακών κοινοτήτων», Ηπειρωτικά Γράμματα ,περίοδος Β ,έτος Α ,τεύχος1,Ιωάννινα, σελ. 331 -348

[35] Νόμος 1126, 3/10.2.1981

[36] Hirsch E., 1986 «Landscape: Between Place and Space. In Landscape Meanings and Values», Editors Edmund C. Penning-Roswell and David Lowenthal, Allen and Unwin, Cambridge

[37] Antrop M., 2005, «Why landscapes of the past are important for the future», Landscape and Urban Planning, σελ. 21-24

[38] Bogdanowski J., Łuczynska-Bruzda M., Novák Z., 1981, «Architekturakrajobrazu», PWN, Warszawa – Kraków, σελ. 1-246

[39] Operational Guidelines for the Implementation of the World heritage Convention, 2008, σελ. 85

[40] The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies, 2019

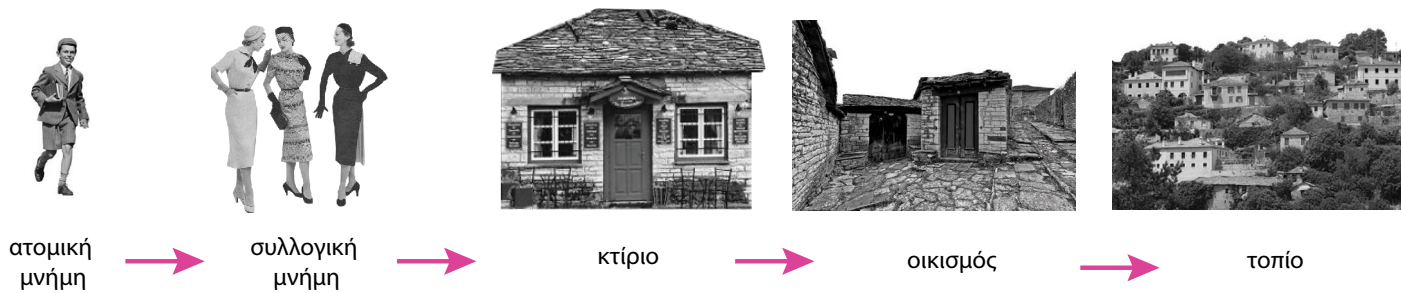
[41] Καραδήμου Α., 2018, «Η προστασία των χώρων και των ακίνητων μνημείων στα ευρωπαϊκά και διεθνή», κείμενα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, σελ 3-13

[42] Χριστοφιλόπουλος Γ., 2005, «Προστασία πολιτιστικών αγαθών-πολιτιστικό δίκαιο», Π.Ν. Σακκούλας, σελ. 2-5

2.3 Μνήμη- σχέση ατομικής μνήμης, συλλογικής μνήμης και λήθης

Τα πολιτιστικά τοπία γίνονται αντιληπτά επιπρόσθετα ως αποθετήριο συλλογικής μνήμης. Τα τοπία αυτά γίνονται οικεία στα άτομα της κοινωνίας μέσω ζωγραφιών, ποιημάτων και τραγουδιών.⁴³ Παρόλα αυτά με τους σύγχρονους ρυθμούς και την παγκοσμιοποίηση παρατηρείται ότι οι πνευματικοί δεσμοί αρχίζουν να αποκόπτονται με τον τόπο και το πολιτιστικό τοπίο γενικότερα. Λαμβάνουν δηλαδή θέση στις αναμνήσεις και στις φαντασίες των ανθρώπων και συνδέονται με ονόματα τόπων, μύθους, τελετουργίες και λαογραφίες, με σπάνια φυσικά μια σαφή διάκριση μεταξύ των ορατών και αόρατων - ή υλικών και άυλων - στοιχείων του τοπίου. «Οι ιστορίες και οι μύθοι προσδίδουν στα τοπία νοήματα που ξεπερνούν τα άμεσα παρατηρήσιμα και έτσι συμβάλλουν στη δημιουργία χαρτών ή συνειδητοποίησης του τόπου.»⁴⁴ Όπως μέσω του όρου «μνημείο», έτσι και μέσω του όρου «πολιτιστικό τοπίο» αναλύονται και «φωτίζονται» διαστάσεις των «ακίνητων μνημείων».

Έτσι συνδέονται τα ίχνη της ανθρώπινης παρουσίας με το φυσικό περιβάλλον και παροτρύνεται η συλλογική μνήμη να εξελίσσεται και να τοποθετείται σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, αυτό του τοπίου.⁴⁵ (Εικόνα 23) «Η

Εικόνα 23: Διάγραμμα διαδικασίας δημιουργίας τοπίου από την μνήμη, βασισμένο στο «The architecture of the city», Aldo Rossi

«συνύπαρξη στον χώρο των τριών διαστάσεων του χρόνου, παρελθόν, παρόν, μέλλον, οι οποίες συναντώνται στην έννοια της ιστορικότητας με τον πιο έκδηλο τρόπο, ζητούν ερμηνείες μέσα από τα κοινωνικό-πολιτισμικά φίλτρα του παρόντος, για να προδιαγράψουν την πορεία τους στο μέλλον.»⁴⁶ Έτσι εισάγεται η ιδέα του παλίμψηστου⁴⁷ του τοπίου με αναφορές σε χώρους όπου υλικά ίχνη προηγούμενων ανθρώπινων δραστηριοτήτων αλληλεπικαλύπτονται

[43] World Heritage Cultural Landscape, σελ 22
[44] 15. World Heritage Cultural Landscape, σελ 20
[45] Καραδήμου Α., 2018, «Η προστασία των χώρων και των ακίνητων μνημείων στα ευρωπαϊκά και διεθνή», κείμενα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, σελ 8-13
[46] Τρατσέλα, Μ., 2011, «Η Αρχιτεκτονική του Τοπίου της Θεσσαλονίκης: Ο ρόλος της χρονικότητας στο σχεδιασμό του τοπίου». Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη
[47] Crawford O., 1953, « Archaeology in the field», Phoenix House, London

Εικόνα 24: Κολάζ τραγουδιών ως έκφανση της μνήμης, βασισμένο στο φωτογραφικό αρχείο Πολύβιου Καρρά

και σχηματίζουν ένα συγκεκριμένο σύνολο, κάτι που συμβαίνει και στο παράδειγμα που μελετάται. Οι οικισμοί λοιπόν παρουσιάζονται ως ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο αλλά ταυτόχρονα ενεργό παλίμψηστο, πάντα σε συνάρτηση με το παρελθόν. Αποτελώντας με αυτόν τον τρόπο την κτιριακή κληρονομιά των γενεών που έζησαν και δημιούργησαν σ’ αυτούς, μέσω της οποίας καλούνται να αυτοπροσδιοριστούν οι επόμενες γενιές ως ανεξάρτητες οντότητες πλέον.

Η μνήμη που κατακλύζει και χαρακτηρίζει έντονα τα τοπία αυτά χωρίζεται σε ατομική και συλλογική, με τη συλλογική μνήμη να συνδέεται «με την συλλογική ταυτότητα μίας κοινωνίας μέσα από σχέσεις αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης».⁴⁸ Έτσι η κάθε περιοχή καταλήγει να εμπεριέχει τη συλλογική μνήμη των ατόμων που κατοικούν σε αυτή και η μνήμη συνδέεται με συγκεκριμένα αντικείμενα και μέρη.⁴⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της σύνδεσης είναι τα τραγούδια, ιδιαίτερα όταν αναφέρονται σε κάποια χωριά, όπως το Καπέσοβο, το Πάπιγκο, το Τσεπέλοβο, το Σκαμνέλι, το Βραδέτο και τη Βίτσα αλλά και επιμέρους μνημεία τους. (Εικόνα 24) Επομένως οι οικισμοί

Στο Πάπιγκο, στο μαχαλά, είναι
μια κρύα βρύση
Ωρέ αυτή τη βρύ τη βρύση τη
καλή, τη λένε Αυραγόνια.

Όρε πάρε γιατρέ, γιατρέ τα
γιατρικά
και σύρε γιε μου στο Βραδέτο
Ασα και σύρε γιε μου στο
Βραδέτο

Τρία κεφαλοχώρια, τη Βίτσα, το-
τη Βίτσα γιέ μου- το Τσεπέλοβο.
Τη Βίτσα, το Τσεπέλοβο
μωρ' Μπουλονάσαινα.
Το έρημο Σκαμνέλι, πήραν μανα-
πήραν μανάδες γιέ μου - με παιδιά.

Ορέ στο Κάιρο ν'
αρρώστησα
στα Γιάννενα θα γειανω.
Στην άκρη στο Καπέσοβο
θα πέσω να πεθάνω.

[48] Goodin, R., E., Tilly, C., 1965, The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis
[49] Rossi A., 1995, «L' Architetturadellacitta», Citta Studie dizione, Milano

στην περίπτωση του Ζαγορίου αποτελούν «δοχεία» συλλογικής μνήμης, δηλαδή τοπία με έντονες σχέσεις μεταξύ παρελθόντος και παρόντος. Η συλλογική μνήμη λοιπόν κατασκευάζεται όταν συνδέεται με τον χώρο, γεωγραφικό και πολιτιστικό και πολλές φορές καταλήγει ακόμη και να τον προσδιορίζει.⁵⁰

Ωστόσο κάθε ατομική μνήμη είναι μια οπτική για τη συλλογική μνήμη, παρουσιάζοντας κάθε φορά διαφορετικές οπτικές της. Η μνήμη κάθε ατόμου επηρεάζεται από τις κοινωνικές ομάδες που έχει έρθει σε επαφή καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής του, με την πράξη ανάμνησης να εκτελείται στο σήμερα, επομένως είναι μεταβαλλόμενη σε συνάρτηση με τις επιρροές του παρόντος. Εάν όμως η συλλογική μνήμη υπακούει σε περιόδους, τότε η αστική μνήμη είναι «αυτή η εικόνα της πόλης που επέτρεψε στον πολίτη να ταυτιστεί με το παρελθόν και το παρόν ως μια πολιτική, πολιτιστική και κοινωνική οντότητα».⁵¹ Όσον αφορά το δίπολο μνήμη λήθη «η σχέση που διατηρεί η μνήμη με τη λήθη είναι η ίδια με εκείνη που διατηρεί η ζωή με τον θάνατο» με το όριο μεταξύ μνήμης και λήθης να είναι διαρκώς μετακινούμενο και μεταβαλλόμενο, καθώς υπόκειται σε επιτελέσεις παραμόρφωσης της μνημονικής του αναπαράστασης.⁵²

Μνήμη και λήθη συνυπάρχουν σε μία σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλοεξόντωσης. Λειτουργούν δηλαδή συμπληρωματικά και όχι αντιθετικά, όπως γίνεται αντιληπτό από την κοινωνία, με την λήθη να λειτουργεί ως μία ακόμη όψη της μνήμης. Στο παράδειγμα του Ζαγορίου η λήθη σε πολλές περιπτώσεις έχει αντικαταστήσει την μνήμη, όπως στην περίπτωση των παραδοσιακών φορεσιών που πλέον λειτουργούν αποκλειστικά ως «μουσειακά είδη» με επακόλουθο την αποξένωση και την εγκατάλειψη. (Εικόνα 25) «Στο μεταξύ οι γέροι θυμούνται και ονειρεύονται... Μένουν βουβοί προς την συντέλεια του κόσμου, του δικού τους κόσμου, που τόσο ωραίο τον γνώρισαν στην εφηβεία

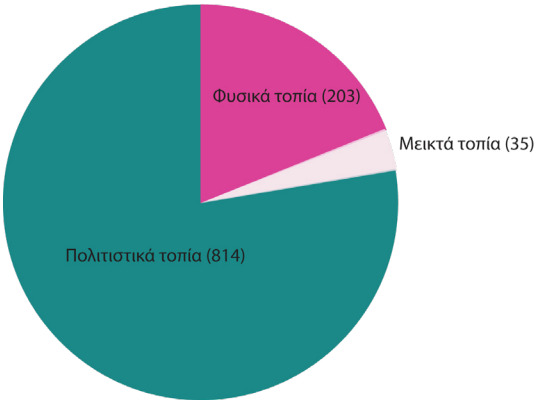
Εικόνα 25: Εικόνες παραδοσιακών φορεσιών ως έκφανση της λήθης, φωτογραφικό αρχείο Πολύβιου Καρρά

τους και τόσο αποτρόπαιο στα γηρατειά τους... Πώς να χωρέσει ο νους τους ό,τι τα χωριά ρήμαξαν; Από αυτή την απορία ξεκινά και η προσδοκία για το θαύμα... Στη συνείδηση τους δεν χωράει η έννοια του χαλασμού, του ολοκληρωτικού αφανισμού. Τα όνειρα που έγιναν πραγματικότητα, δύσκολο να γίνει πιστευτό πως μπορούν να ξαναγίνουν πάλι όνειρα, να δρασκελίσουν τους αιώνες και να γυρίσουν στην αφετηρία τους. Για αυτό λένε δε μπορεί, κάποτε θα ξημερώσει...»⁵³

2.4 Προστασία & Διαχείριση πολιτιστικών τοπίων: Προκλήσεις & Δυνατότητες

Το «θαύμα» που προσδοκείται βρίσκει εφαρμογή μέσω της αναγνώρισης τόπων ως πολιτιστικά τοπία. Η προστασία με πρωτεύοντα στόχο να «φωτιστεί» ξανά το παρελθόν τους, συμβάλλει στην διάσωση και στην ανάδειξη τους αλλά και στοχεύει στην αποκατάσταση της σχέσης μνήμης της κοινωνίας με τα πολιτιστικά αγαθά, κάνοντας μία προβολή στο μέλλον τους. Με αυτόν τον τρόπο τα τοπία αυτά ενεργοποιούνται ξανά, προστατεύονται και διασώζονται από την παρακμή στην οποία ίσως είχαν υποπέσει. Η προστασία των μνημείων, αρχαιολογικών ή και ιστορικών τόπων περιλαμβάνεται στους στόχους οποιουδήποτε επιπέδου χωροταξικού, αναπτυξιακού, περιβαλλοντικού και πολεοδομικού σχεδιασμού ή σχεδίων ισοδύναμου αποτελέσματος ή υποκατάστατών τους.⁵⁴

Τα κριτήρια για να επέλθει αυτού του είδους η προστασία χωρίζουν τα τοπία σε πολιτιστικά, φυσικά, μεικτά και είναι συγκεκριμένα και θεσπισμένα. (Εικόνα 26) Τα πολιτιστικά τοπία σχετίζονται άμεσα με τα μεικτά, που τείνουν να εξαλειφθούν, με τη διαφορά ότι τα πολιτιστικά τοπία σχετίζονται μόνο με πολιτιστικά κριτήρια και όχι πολιτιστικά και φυσικά, όπως γίνεται με την κατηγορία των μεικτών.

Εικ. 26 Πρωτότυπο διάγραμμα διαφορετικών ειδών τοπίων, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

«Ως πολιτιστικά τοπία δηλαδή θεωρούνται περιοχές, στις οποίες έχει συντελεστεί αρμονική αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπου και φύσης και παρουσιάζονται ως μαρτυρίες ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής, λόγω αυτής της αλληλεπίδρασης.»⁵⁵ Το Ζαγόρι λοιπόν γίνεται αντιληπτό ως πολιτιστικό τοπίο, ικανοποιώντας κριτήρια που σχετίζονται με την ύπαρξη δειγμάτων ανθρώπινης ιδιοφυΐας, που εξελίχθηκε σε μια κουλτούρα όπως και με την ανταλλαγή ανθρώπινων αξιών σχετικά με την εξέλιξη στην αρχιτεκτονική, τον πολεοδομικό σχεδιασμό ή τον σχεδιασμό τοπίου.

[50] Σταυρίδης Σ., 2018, «Κοινός Χώρος: Η πόλη ως τόπος των κοινών», μετάφραση: Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, Δημοσθένης, Angelus Novus

[51] Vidler A., 1999, «The Architectural Uncanny»: Essays in the Modern Unhomely, MIT press, Cambridge

[52] Augè M., 2009, «Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity»

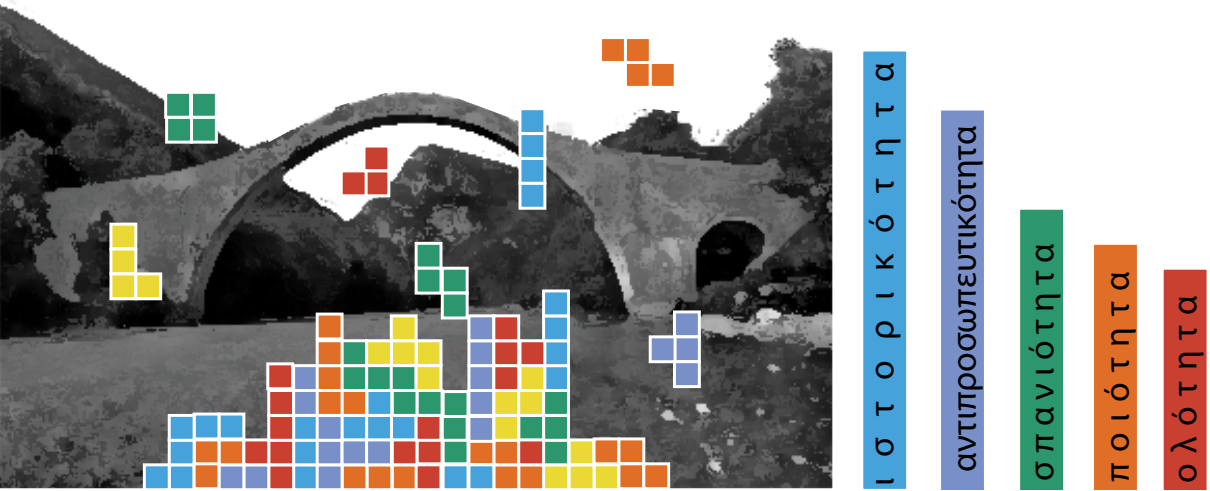
[53] Μάλαμας Α., 1988, «Θωρώντας Βουνά & Πέλαγα: Φυσιολατρικά & Ιστορικά της Ηπείρου», Ελεύθερο Πνεύμα, Ήπειρος

[54] Περιεχόμενο της προστασίας, άρθρο 3, §2

[55] Poullos I., 2014, «The Past in the Present: A Living Heritage Approach», Meteora, Greece, Ubiquity Press, London, σελ. 16

Σημαντική είναι επίσης η ύπαρξη ενός πολιτισμού που συνεχίζει να υπάρχει, είτε και όχι πλέον, καθώς και παραδειγμάτων τυπολογιών κτιρίου ή γενικότερα αρχιτεκτονικού συνόλου με σημαντικά στάδια της ιστορίας αποτυπωμένα σε αυτά. Συμπληρωματικά δρα η σύνδεση με την παράδοση και καλλιτεχνικά ή λογοτεχνικά έργα καθολικής σημασίας ως παράμετρος ανακήρυξης πολιτιστικού τοπίου.⁵⁶ Βέβαια στο πλαίσιο της προστασίας δημιουργούνται πολλές φορές ερωτήματα όπως τα εξής: «Με ποιους συνδέονται οι παραδόσεις, οι τεχνικές ή τα συστήματα διαχείρισης; Πόσο ισχυροί είναι οι κοινωνικοί μηχανισμοί που υποστηρίζουν τις παραδόσεις, τις τεχνικές ή τα συστήματα διαχείρισης; Οι παραδόσεις, οι τεχνικές ή τα συστήματα διαχείρισης αλλάζουν και γιατί; Έχουν πραγματοποιηθεί επισκευές χρησιμοποιώντας μεθόδους παραδοσιακές στον πολιτισμό;»⁵⁷

Τα ερωτήματα αυτά μπορούν να απαντηθούν μέσω του παραδείγματος της ξερολιθιάς. «Ο όρος ξερολιθιά χαρακτηρίζει την κατασκευή κτισμάτων με λίθους χωρίς κανένα συνδετικό υλικό (εν ξηρώ)»⁵⁸ με τις ξερολιθικές κατασκευές να είναι άλλοτε έντονα ορατές, όπως εκτεταμένα εντυπωσιακά σύνολα γεφυριών, και άλλοτε διακριτικές και ταπεινές, όπως τα κτίσματα βοηθητικής χρήσης, είτε αποθήκες είτε και τοιχία αντιστήριξης. Πολλά μέτρα θα μπορούσαν να ληφθούν προκειμένου να ενισχυθεί η διατήρηση της τέχνης της ξερολιθιάς, να παραμείνει δηλαδή ως μέθοδος και τεχνογνωσία με την εκπαίδευση τεχνητών. «Κατ’ αρχάς, είναι αναγκαία η δημιουργία τοπικών καταλόγων, όπου θα καταγράφονται τα κατά τόπους ξερολιθικά κτίσματα, ώστε να δημιουργηθεί ένα εθνικό αρχείο αυτών των μνημείων».⁵⁹

Εικόνα 27: Πρωτότυπο κολάζ στοιχείων οικουμενικότητας που εκλείπουν έπειτα από ανοικοδόμηση των μνημείων, περίπτωση γεφυριού της Πλάκας, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

[56] Σύμφωνα με τα κριτήρια πολιτιστικής κληρονομιάς του I COMOS IUCN Preparing world heritage, 2011 σελ. 33 - 44
[57] Preparing world heritage, 2011 σελ. 63
[58] Δελτίο στοιχείου αυλής πολιτιστικής κληρονομιάς, Η τέχνη της ξερολιθιάς, σελ. 6
[59] Δελτίο στοιχείου αυλής πολιτιστικής κληρονομιάς, Η τέχνη της ξερολιθιάς, σελ. 12

Παρ’ όλα αυτά, το σημαντικότερο δεν είναι η καθολικότητα στην προστασία των ξερολιθικών κτισμάτων αυτά καθ’ εαυτά, δεδομένου ότι πολλά από αυτά είναι από τη φύση τους εφήμερα, αλλά η συνέχιση της τεχνικής δόμησης και σήμερα με όρους και προϋποθέσεις, ειδικά σε περιπτώσεις ανοικοδόμησης μνημείων λόγω κάποιας καταστροφής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ανοικοδόμησης πέτρινης κατασκευής και μάλιστα γεφυριού, εκτός της πολιτιστικής περιφέρειας του Ζαγορίου βέβαια, αποτελεί η ανοικοδόμηση του γεφυριού της Πλάκας με το ερώτημα που προκύπτει μετέωρο. Οφείλει να βρίσκεται υπό το καθεστώς προστασίας ή όχι;⁶⁰ (Εικόνα 27) Όπως είναι αναμενόμενο όμως, η ανακήρυξη ενός μνημείου ως Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς ή στην περίπτωση του Ζαγορίου μίας ολόκληρης πολιτιστικής επικράτειας το μετατρέπει αυτόματα σε έναν ακόμη περισσότερο δημοφιλή τουριστικό προορισμό.

Αυτό βέβαια συμβάλλει θετικά στην οικονομία οποιασδήποτε περιοχής, όμως σε κάποιες περιπτώσεις ο υπερβολικός τουρισμός μπορεί να προκαλέσει ζητήματα που λειτουργούν ενάντια στον σκοπό της προστασίας και της διατήρησης της αυθεντικότητας, της μοναδικότητας και της ακεραιότητας. Δυστυχώς λοιπόν υπάρχει ο κίνδυνος πρόκλησης ανεπανόρθωτων ζημιών στην ιστορικότητα του χώρου και στη σχέση του με το φυσικό του περιβάλλον. Ο τοπικός πολιτισμός και η παράδοση εμπορευματοποιείται. Η ανάπτυξη του τουρισμού σταδιακά μπορεί να οδηγήσει στη συστηματική προώθηση των δραστηριοτήτων και παροχών του τοπικού πολιτισμού, με αποτέλεσμα την μετατροπή τους σε «προϊόντα» και μάλιστα χαμηλής ποιότητας. Εκτός από αυτόν τον κίνδυνο λόγω της προστασίας και των νέων θεσμών που «επιβάλλονται» από αυτή πολλές φορές οι κάτοικοι έχουν το αίσθημα της διαρκούς επιτήρησης και της μερικής τουλάχιστον στέρησης της ελευθερίας τους, ειδικά όσον αφορά αλλαγές ή προσθήκες στις χαρακτηρισμένες υπό προστασία κατοικίες τους. Σημαντική λοιπόν είναι η διαδικασία κινήτρου για τις κοινωνίες, ενώ τίθενται παράλληλα θέματα αξιολόγησης, ειδικότερα όσον αφορά την καθολικότητα της προστασίας. Επίσης προκύπτει και το ζήτημα της γραφειοκρατίας η οποία δημιουργεί μεγαλύτερη αναμονή για οποιαδήποτε επιθυμητή ενέργεια η οποία μπορεί να κριθεί και ως πιθανότητα αλλοίωσης.

[60] Σε παλαιούς καιρούς, η αυθόρμητη αντίδραση του απλού κοινού, αλλά και των ειδικών, απέναντι σε συμβάντα όπως αυτό, ήταν η ανακατασκευή, ει δυνατόν με τέλεια επανάληψη δομής και μορφής, ή κατά τρόπον ελεύθερο, αναλόγως προς τα μέσα και τις επιθυμίες, αλλά πάντως όχι λόγω μιας θεωρητικής δεοντολογίας, όπως συχνά συμβαίνει στις μέρες μας, κυρίως όταν αναλαμβάνουν αναστηλωτές με έντονο θεωρητικό προσανατολισμό. Τα επιχειρήματα είναι γνωστά: το νέο πρέπει να αναγνωρίζεται ως τοιοῦτο, η τέλεια απομίμηση ισοδυναμεί με κιβδηλία, κ.α. Με αυτά ως δικαιολογία, οι αναστηλωτές αρκετές φορές δρᾶντωνται της ευκαιρίας για άσκηση σχεδιαστικής δημιουργικότητας, με «αφαιρετικές ερμηνείες», νέες μορφές που «συνομιλούν επιτυχώς» με τις αρχικές κ.α. Στην πραγματικότητα όμως κανένας τρόπος δεν είναι σεμνότερος από την απλή επανάληψη του υπάρχοντος, επειδή το αποτέλεσμα αντανakλά πολύ περισσότερο τον πρώτο δημιουργό παρά τον σύγχρονο ερμηνευτή. Αλλά και η «ανησυχία» μη τυχόν και δεν αναγνωρίζεται η αλήθεια, εύκολα παρέρχεται, εάν χρησιμοποιούνται κάποιες πινακίδες με σχετικές πληροφορίες, πόσω μάλλον που ακόμη και αν ήθελε κανείς να προβάλει το αντίγραφο ως γνήσιο, απλώς ποτέ δεν θα το κατάφερε, επειδή η τέλεια αντιγραφή είναι πολύ δυσκολότερη από όσο πιστεύουν εκείνοι που την υποτιμούν. Στο σημείο αυτό ας τονισθεί ότι η αναγωγή της αυθεντικότητας σε πρώτη αξία, αδικεί άλλες αξίες, οι οποίες ορισμένως, είναι συχνά σπουδαιότερες.

Πρόδρομη έκθεση ομάδας εμπειρογνομόνων του Ε. Μ. Π, Μάρτιος 6, 2015

2.5 Συμπέρασμα

Τα πολιτιστικά τοπία είναι τόποι χαρακτηρισμένοι και προστατευμένοι με γνώμονα αυθεντικά και μοναδικά στοιχεία κληρονομιάς που απαντώνται σε αυτούς. Οι τόποι αυτοί δημιουργήθηκαν φυσικά και μέσω της ανθρώπινης παρέμβασης στην ιστορία τους, αποτελούν τα σημερινά μας μνημεία. Μνημεία που συνδέουν το παρελθόν, στο οποίο δημιουργήθηκαν, με το παρόν, στο οποίο αποτελούν δείγμα ιστορικότητας, και το μέλλον, στο οποίο θα προβάλλουν τις αξίες, που απέκτησαν στο πέρασμα του χρόνου. Λειτουργούν δηλαδή ως παλίμψηστο με αλληλεπικαλυπτόμενες στρώσεις πλήρεις με μνήμη. Η μνήμη αναδύεται έντονα από τα πολιτιστικά τοπία που προστατεύονται με δύο διαφορετικές αλλά ταυτόχρονα συμπληρωματικές όψεις της, την ατομική μνήμη και τη λήθη.

Στόχος της προστασίας είναι να μετατρέψει ξανά την λήθη σε μνήμη και να ενεργοποιήσει τους τόπους αυτούς ώστε η κληρονομιά να παραμείνει ζωντανή. Για να συμβεί αυτό βασικό βήμα είναι η ένταξη πρακτικών, συστημάτων, παραδόσεων και λειτουργιών στο σήμερα, αποτελώντας ένα αποτύπωμα του παρελθόντος, ένα σύγχρονο ίχνος. Βέβαια παρατηρούνται και προκλήσεις της προστασίας, όπως είναι λογικό, με την κυριότερη από αυτές να αποτελεί ο τουρισμός. Προσφέροντας στην οικονομία μπορεί να λειτουργήσει ως κατακερματισμός των πολιτιστικών τοπίων και να συντελέσει στην αποδυνάμωση του παλίμψηστου. Εκτός από προκλήσεις εμφανίζονται παράλληλα και δυνατότητες. Μία τέτοια δυνατότητα είναι η πολιτιστική χαρτογράφηση, η οποία, αναλύει περαιτέρω το κάθε πολιτιστικό τοπίο, στοχεύοντας στην ανάδειξη του.

3. ΖΗΤΗΜΑΤΑ & ΜΕΘΟΔΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗΣ: ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ

3.1 Εισαγωγή

Η έννοια του παλίμψηστου βρίσκει εφαρμογή στους χάρτες που δημιουργήθηκαν για την περιγραφή του Ζαγορίου, με την αλληλοεπικάλυψη διαφορετικών στρώσεων. Αυτές οι διαφορετικές στρώσεις άλλοτε συμπληρωματικές και άλλοτε αντιθετικές δημιουργούν ένα ενιαίο σύνολο με ετερόκλητα στοιχεία που όμως συνταιριάζονται. Με αυτόν τον τρόπο ανάλυσης λοιπόν, μια σχετικά νέα μέθοδο και πρακτική, δημιουργείται μία ολότητα όχι μόνο αναπαραστατική αλλά και βοηθητική στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Ο χάρτης, εκτός από πρακτικό εργαλείο και μέσο παρουσίασης χωρικών δεδομένων, δημιουργεί πλήθος δυνατοτήτων, υποδεικνύοντας σημεία ή και ολόκληρες περιοχές ενδιαφέροντος. Κύριος στόχος του αποτελεί η άμεση επικοινωνία με τον αναγνώστη και η δημιουργία ερεθισμάτων. Μέσω αυτής της ενέργειας και ικανότητας του, λειτουργεί ως ένα εργαλείο αναφοράς και οπτικοποίησης δεδομένων, αλλά και ως ένα εργαλείο εκπαίδευσης, εκμάθησης και πολιτισμού.

3.2 Χωρική ανάλυση & συστήματα διαχείρισης

Οι χάρτες που χρησιμοποιούνται είναι βασισμένοι στις έννοιες της μεταγωγής και της τεχνικότητας και είναι στιγμιαίοι, υλοποιούμενοι μέσω ενσωματωμένων, κοινωνικών τεχνικών. Η χαρτογράφηση δηλαδή είναι μια διαδικασία συνεχούς επανεκχώρησης. Οι χάρτες δεν διαμορφώνονται ποτέ πλήρως και η δουλειά τους δεν είναι ποτέ ολοκληρωμένη, είναι παροδικοί και φευγαλέοι, εξαρτώμενοι πάντα από το περιεχόμενο, που συνεχώς μεταβάλλεται, μεταβάλλοντας ως αποτέλεσμα και τους ίδιους.⁶¹ Στο πλαίσιο μιας πιο θεωρητικής βάσης η χωρική ανάλυση ορίζεται ως «μια συνολική δυνατότητα διαχείρισης και μετασχηματισμού χωρικών δεδομένων η οποία, σαν αποτέλεσμα, τους αποδίδει και διαφορετική έννοια».⁶² Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει «ένα σύνολο από ποσοτικές διαδικασίες και τεχνικές που μελετούν χωρικές οντότητες και φαινόμενα χρησιμοποιώντας τις τοπολογικές, γεωμετρικές ή γεωγραφικές ιδιότητες τους και ο βασικός τους ρόλος είναι η τροφοδότηση της διαδικασίας του χωρικού σχεδιασμού».⁶³

[61] Kitchin R. and Dodge M., 2011, «Thinking about maps. Rethinking maps: New frontiers in cartographic theory», σελ. 2-11

[62] Bradley R., Knox J., Weatherhead E., 1998, «Mapping the total volumetric irrigation water requirements in England and Wales»

[63] Παπαφραγκάκη Α., 2015, «Μεθοδολογικό Πλαίσιο διερεύνησης προτύπων εξευγενισμού αστικών περιοχών σε περιβάλλον GIS. Η περίπτωση του δήμου Αθηναίων»

Πλέον, η σύγχρονη χωρική ανάλυση επικεντρώνεται «στη διαδικασία μετασχηματισμού στοιχείων σε νέα πληροφορία για ένα σύνολο γεωγραφικών οντοτήτων, μέσα από συγκεκριμένες ποσοτικές μεθόδους και τεχνικές, με αποτελέσματα που αξιοποιούνται για την παρακολούθηση, αποτύπωση, πρόβλεψη, ερμηνεία και κατανόηση των χωρικών φαινομένων, των σχέσεων αλληλεξάρτησης και των διαδικασιών αλλαγής τους»⁶⁴ Σημαντικό εργαλείο και αποτελεσματικός μηχανισμός στη διαδικασία της χωρικής ανάλυσης, που αναλύθηκε, αποτελούν τα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών όπως το QGIS, που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα αυτή. Το πρόγραμμα αυτό όπως και άλλα παρόμοια «αποτελούν εξειδικευμένα πληροφοριακά συστήματα και χρησιμοποιούνται στη γεωγραφική ανάλυση και τη χαρτογραφική απόδοση μιας πληθώρας χωρικά ή χωροχρονικά κατανομημένων φαινομένων».⁶⁵ Παράλληλα, «παρέχουν τη δυνατότητα επίλυσης χωρικών προβλημάτων μέσα από την οργάνωση, διαχείριση, και μετασχηματισμό μεγάλου όγκου στοιχείων με τέτοιο τρόπο ώστε η πληροφορία που δημιουργείται να είναι προσιτή σε όλους τους χρήστες»⁶⁶ Συνεπώς, για τους προαναφερθέντες λόγους, σε αυτό το περιβάλλον υλοποιείται και αναπτύσσεται η χωρική ανάλυση του πολιτιστικού τοπίου του Ζαγορίου, συσχετίζοντας διαφορετικούς τομείς της πολιτιστικής κληρονομιάς.

3.3 Πολιτιστική γεωγραφία

Η χαρτογράφηση λοιπόν λειτουργεί ως μια «νέα ατζέντα μελλοντικής εργασίας στην πολιτιστική γεωγραφία», όντας «ένας τρόπος για την παραγωγή ενός τοπίου».⁶⁷ Η πολιτιστική γεωγραφία αποτελεί κλάδο της Ανθρωπογεωγραφίας, συνδέοντας την ανθρωπολογία του χώρου είτε διαχρονική είτε και σύγχρονη, με κύρια έκφραση τις κοινωνικές ομάδες και τον χώρο. Έτσι εμφανίζονται οι έννοιες του πολιτισμικού και του πολιτιστικού ως εξέλιξη των ιδεών στην πολιτιστική Γεωγραφία. Η κουλτούρα, ο πολιτισμός και το πολιτισμικό σύστημα γενικότερα λειτουργούν ως συστήματα αξιών σε διαφορετικούς χρόνους και τόπους «φωτίζοντας» σχέσεις του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου, της κοινωνικής και πολιτιστικής κατασκευής του φύλου, της φυλής, της εθνότητας και της κοινωνικής τάξης. Παραδείγματα αποτελούν η σχέση του «εμείς» και του «εκείνοι», παρουσιάζοντας τις πολιτιστικές ταυτότητες ως συνεχείς αλληλεπιδράσεις σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο.

[64] Φώτης Γ., 2009, «Ποσοτική Χωρική Ανάλυση»

[65] Φώτης Γ., 2010, «Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών»

[66] Κουτσόπουλος Κ., 2002, «Γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών και ανάλυση του χώρου»

[67] Lilley K., 2000, «Landscape mapping and symbolic form: drawing as a creative medium in cultural geography», Naylor, S. and Ryan, J. editors, London, σελ. 86-100

Τα κύρια λοιπόν πολιτιστικά φαινόμενα που μελετώνται μέσω της πολιτιστικής γεωγραφίας είναι η γλώσσα, η θρησκεία, τα έθιμα, οι εθνοτυπικές ομάδες, η τέχνη, η μουσική, και άλλες πολιτιστικές πτυχές που εξηγούν πώς οι άνθρωποι και οι σχέσεις που δημιουργούν, σε συνάρτηση με το χρόνο, λειτουργούν στις περιοχές στις οποίες ζουν. Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι και σε αυτόν τον τομέα διεισδύει η παγκοσμιοποίηση, δεδομένου ότι επιτρέπει στις πτυχές του πολιτισμού να ταξιδέψουν εύκολα σε όλη την υδρόγειο, καταργώντας όμως ταυτόχρονα άλλες. Η χαρτογράφηση δηλαδή είναι μία μέθοδος που χρησιμοποιείται τόσο σε κυριολεκτικά όσο και σε μεταφορικά επίπεδα, η οποία μπορεί να ξεφύγει από τα πλαίσια της χαρτογραφίας και να εντάξει διαφορετικών ειδών πεδία, συνταιριάζοντας τα, όπως είναι η ανθρωπολογία, η κοινωνιολογία, η αρχαιολογία, η γενεαλογία, η γλωσσολογία, η τοπογραφία και η μουσικολογία.⁶⁸

Εμφανίζεται ως μία συστηματική μέθοδος, αρμόδια για τον εντοπισμό, την καταγραφή και την ταξινόμηση των πολιτιστικών πόρων μιας κοινότητας. Χαρακτηρίζεται ωστόσο ως μια διαδικασία κατά την οποία συλλέγονται, αναλύονται και συνθέτονται πληροφορίες και δεδομένα που στοχεύουν στην περιγραφή και στην οπτικοποίηση των πολιτιστικών πόρων. Ταυτόχρονα οι πόροι αυτοί σχετίζονται άμεσα με θέματα που αφορούν στη μοναδικότητα, την ακεραιότητα και την αυθεντικότητα της ταυτότητας, δηλαδή στην οικουμενικότητα μιας περιοχής.⁶⁹ Στην περίπτωση του Ζαγορίου, αλλά και των πολιτιστικών τοπίων γενικότερα, επιχειρείται μέσω αυτής η καταγραφή στοιχείων και η τυπολογική αξιολόγηση αυτών και των συμπλεγμάτων που δημιουργούν, με τη χρήση επιστημονικών ποσοτικών εργαλείων, με στόχο την εξέταση και τον προσδιορισμό του τοπίου.

Εξάλλου η τεχνολογία και η χαρτογράφηση μέσω υπολογιστή έχει συμβάλλει σε ένα γενικότερο πλαίσιο στον μετασχηματισμό του πολιτισμικού χάρτη.⁷⁰ Αυτό συμβαίνει γιατί μέσω αυτού του τρόπου ανάλυσης παρουσιάζεται η ανάπτυξη της πολιτισμικής ταυτότητας του τόπου, δηλαδή οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι κοινωνικές ομάδες, οι αξίες, η συμπληρωματικότητα και οι σχέσεις των δύο φύλων και η αίσθηση των τότε και των τώρα κατοίκων. «Τον 21ο αιώνα τίποτα δεν αναπτύσσεται περισσότερο από τον πολιτισμό». Ο πολιτισμός είναι το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομούνται οι σύγχρονες μητροπόλεις. Είναι μια σύγχρονη πόλη με δρόμους, υπονόμους και γέφυρες του 19ου αιώνα έως και τις αρχές του 20ου αιώνα»⁷¹

[68] Poole, P., 2003, «Cultural mapping and indigenous peoples», A report for UNESCO

[69] Ogletree S., Powell R., R., Baldwin P., Leonard, 2019, «A framework for mapping cultural resources in landscape conservation planning»

[70] Švogor I., Carlson J., 2015, «SCALL: Software Component Allocator for Heterogeneous Embedded Systems»

[71] Hume C., «Culture Mapping», Urban Affairs Columnist, Toronto Star
<http://kingsculturalmap.wordpress.com/cultural-mapping-context/>

3.4 Πολιτιστική χαρτογράφηση & μετασχηματισμοί

«Η χαρτογράφηση μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μία δυναμική και ενσάρκωμένη διαδικασία που μπορεί να ιδωθεί ως μία έκφανση κουλτούρας»⁷² Ακόμη και στην διαδικασία της χαρτογράφησης, η πολιτιστική κληρονομιά, χωρίζεται σε δύο «είδη». Στην υλική πολιτιστική κληρονομιά, που εντοπίζει και καταγράφει τους πολιτιστικούς πόρους και τα μνημεία με τη χρήση των πλατφορμών και των εργαλείων. Και το δεύτερο «είδος» της περιλαμβάνει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, με την εξερεύνηση και την καταγραφή των άυλων πολιτιστικών αγαθών. Μέσω της διαδικασίας συγκέντρωσης, καταγραφής και διάταξης των πολιτιστικών στοιχείων μιας κοινότητας ενισχύεται η σημασία της χαρτογράφησης ως το σημαντικότερο μέσο που συμβάλλει στην εύρεση των άυλων πόρων. Έτσι επιτυγχάνεται η διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας μιας κοινότητας και οδηγείται στον προγραμματισμό και τη λήψη αποφάσεων για θέματα πολιτιστικής ανάπτυξης.⁷³

Όσον αφορά τον εντοπισμό των πόρων μιας κοινότητας που έχει ως στόχο το σχεδιασμό και το στάδιο υλοποίησης, που συμβάλλουν στην εύρεση των δεσμών μεταξύ των πολιτιστικών ομάδων και της απόδοσης τους, «ο πολιτιστικός χάρτης λειτουργεί ως μέσο αποθήκευσης της πολιτιστικής ιστορίας», που επανέρχεται στη μνήμη του ανθρώπου μέσα από τις διάφορες πολιτιστικές ομάδες. Φυσικά αυτό το είδος χαρτογράφησης δεν έχει συγκεκριμένα όρια, όσον αφορά τα είδη δεδομένων που περιλαμβάνει, αφού συνδέει στοιχεία διαφορετικών εκφάνσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς.⁷⁴ Η πολιτιστική χαρτογράφηση μπορεί να λειτουργήσει επίσης ως ένα μέσο απεικόνισης των πολιτιστικών στοιχείων και δραστηριοτήτων μιας κοινότητας, που χρησιμεύουν για τον εντοπισμό των υπαρχόντων πόρων, όπως και των ελλείψεων που διαδραματίζουν αρνητικό ρόλο στη βιωσιμότητα, και την κοινωνική ισότητα του τόπου.

Ένας τέτοιος χάρτης μπορεί να μετατρέπεται ταυτόχρονα από γεωγραφικός χάρτης σε «αφηγηματικό εργαλείο» μιας περιοχής συμβάλλοντας στην ευαισθητοποίηση σε θέματα ταυτότητας του τόπου.⁷⁵ Βέβαια παρόλο που οι χάρτες λειτουργούν κυρίως ως εργαλείο κατανόησης πολλές

φορές περιλαμβάνουν τις αξίες και τις πεποιθήσεις των ατόμων που τους κατασκευάζουν, αποτελώντας δηλαδή ιδιωτικά «προϊόντα» αλλά ταυτόχρονα μία «αντανάκλαση» πολιτισμού. Εκτός από την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και της παράδοσης επιτυγχάνεται η ανάδειξη της συλλογικής μνήμης, μέσω της αναβίωσης του παρελθόντος των κοινωνιών του Ζαγορίου.

3.5 Διαδικασία-Συλλογή πληροφοριών

Έχοντας ως αφετηρία την μη αντικειμενική παραγωγή χαρτών αφού εμπλουτίζονται από την προσωπική εμπειρία του καθενός η διαδικασία χαρτογράφησης επιλέχθηκε, όχι μόνο ως αναπαραστατικό μέσο της έρευνας, αλλά ως εργαλείο δημιουργίας της. Η συλλογή πληροφοριών για την παραγωγή χαρτών ξεκίνησε με στόχο την ένταξη του Ζαγορίου στα πολιτιστικά τοπία, στα πλαίσια του Μαθήματος Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός VI, «Αποκατάσταση και Επανάχρηση». (βλ. Παράρτημα Α') Στη συνέχεια εμπλουτίστηκε, με τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν να είναι της χρονιάς 2019-2020 και τα περισσότερα να έχουν αντληθεί από το Geodata και το i-zagori κυρίως όσον αφορά τους Εθνικούς δρυμούς, τα Καποδιστριακά όρια των οικισμών, τα δίκτυα και τις απορροές. Τα δεδομένα αυτά αξιολογήθηκαν ώστε να είναι έγκυρα και ενημερωμένα και τροποποιήθηκαν, σε περιπτώσεις που χρειαζόταν, ώστε να οδηγούν σε μία αξιόπιστη προβολή τους σε χάρτες. Ωστόσο τα περισσότερα, κυρίως σε σχέση με την υλική πολιτιστική κληρονομιά, και τα μνημεία πιο συγκεκριμένα, προέκυψαν μέσω προηγούμενων επισκέψεων και επαφής με την περιοχή μελέτης, σε συνδυασμό με επιλεγμένη βιβλιογραφία, ώστε να εμφανίζεται το στίγμα τους και πληροφορίες όπως η κατάσταση και η τωρινή χρήση τους.

Εκτός από τα μνημεία που βρίσκονται υπό καθεστώς προστασίας ήδη σύμφωνα με το listedmonuments.culture.gr και το estiaminenv.gr καταγράφηκαν και κάποια που δεν προστατεύονται ώστε μέσω αυτής της σύγκρισης να προκύψουν νέα συμπεράσματα και πιθανή ένταξη περισσότερων μνημείων. Επίσης στην περίπτωση των σκαλών, των αλωνιών και των βρυσών παρατηρήθηκε το γεγονός έλλειψης προστασίας σε όλα τα μνημεία των κατηγοριών αυτών, με μία μόνο εξαίρεση, με αποτέλεσμα να επιλεχθούν να χαρτογραφηθούν τα σημαντικότερα

[72] Kitchin R. and Dodge M., 2011, «Thinking about maps. Rethinking maps: New frontiers in cartographic theory», σελ. 2-11

[73] Ridge M., 2013, «The District of Maple Ridge»

http://www.mapleridge.ca/EN/main/residents/935/publications_resources/cultural_mapping.html

[74] Cultural Mapping Toolkit, 2010

<https://www.a2ru.org/wp-content/uploads/2018/09/cultural-mapping-toolkit.pdf>

[75] Llacuna M., Colomer J., Melendez J., 2010, «Lessons in urban monitoring taken from sustainable and livable cities to better address the Smart Cities initiative»

σε σχέση με τα κριτήρια οικουμενικότητας. Όσον αφορά την άυλη πολιτιστική κληρονομιά τα δεδομένα προέκυψαν από το ayla.culture.gr σε συνδυασμό με άλλες πηγές και συσχετίστηκαν με το είδος, την διάρκεια και τη χρονικότητα.

Στη συνέχεια τα δεδομένα και των δύο κατηγοριών μετατράπηκαν σε πίνακες και εισάχθηκαν στο περιβάλλον χαρτογράφησης ώστε να επεξεργαστούν και να συνδεθούν μεταξύ τους. (βλ. Παράρτημα Β') Το περιβάλλον που επιλέχτηκε είναι το πρόγραμμα QGIS λόγω προηγούμενης εξοικείωσης με αυτό και εύκολη τροποποίηση των στοιχείων ανάλογα με πιθανές αλλαγές και μεταβολές σε αυτά. Στην συνέχεια από τον όγκο των δεδομένων επιλέχθηκαν αυτά που απαντούσαν στα ερωτήματα που τέθηκαν στο υπόβαθρο της έρευνας και εμπλουτίστηκαν με νέα που κρίθηκαν απαραίτητα για την δημιουργία ενός ολοκληρωμένου αποτελέσματος.

3.6 Συμπέρασμα

Οι χάρτες, λειτουργώντας με διάφορες αλληλεπικαλυπτόμενες στρώσεις, είναι αποτέλεσμα μίας χωρικής ανάλυσης. Δεν λειτουργούν ως συμπέρασμα αλλά ως εργαλείο δημιουργίας προβληματισμού, που σε συνάρτηση με τον χρόνο μεταβάλλεται. Περιλαμβάνουν στοιχεία δανειζόμενα από διαφορετικά πεδία, που πολλές φορές δεν συνταιριάζονται εύκολα, εμπλέκοντας πολλούς και διαφορετικούς τομείς, από την γεωγραφία μέχρι την κοινωνία. Τα γεωγραφικά συστήματα αυτά, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το QGIS που επιλέχθηκε, λειτουργούν ως μελλοντικοί τομείς της πολιτιστικής γεωγραφίας και εκτός από τρόποι καταγραφής τοπίων πολιτιστικών και μη συμβάλλουν στην παραγωγή τους. Οι χάρτες χαρακτηρίζονται από τον υποκειμενικό παράγοντα και δημιουργούνται με την χρήση δεδομένων διάφορων πλατφορμών, οι οποίες οφείλουν να παρέχουν αξιόπιστα στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά μέσα στο περιβάλλον των προγραμμάτων κατανέμονται σε πίνακες, με την επεξεργασία των οποίων προκύπτει το τελικό αποτέλεσμα. Λόγω του ψηφιακού στοιχείου μπορούν να τροποποιηθούν και να ανασυνταχθούν εύκολα, ανάλογα με τις ανάγκες και τις διαφοροποιήσεις των τοπίων που περιγράφουν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συγκεκριμένη ερευνητική ασχολήθηκε με το πολύπλοκο ζήτημα των πολιτιστικών τοπίων, που μπορεί να μην είναι αμιγώς αρχιτεκτονικό θέμα αλλά εμπλέκει έννοιες όπως η πολιτιστική κληρονομιά, που σχετίζονται άμεσα και αφορούν όλο το κοινωνικό σύνολο. Η ανάλυση έγινε μέσω του παραδείγματος του Ζαγορίου, με αφορμή την πιθανή ένταξη του στα πολιτιστικά τοπία αλλά και εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων που το χαρακτηρίζουν. Η μοναδικότητα, η αυθεντικότητα και η ακεραιότητα, αξίες που παρουσιάζονται μέσω του συνόλου των οικισμών του δημιουργούνται από τον συνδυασμό της άυλης και της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα όρια τους είναι αντιληπτά αλλά ασαφή, κάτι που αποδεικνύεται με δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα που αναλύθηκαν.

Το πρώτο παράδειγμα εμφανίζεται στο πλαίσιο των εθνοτυπικών ομάδων που αποτελούν κομμάτι της άυλης κληρονομιάς στο Ζαγόρι. Οι Ζαγορίσιοι, μία από τις τέσσερις εθνοτικές ομάδες, μετοικούν σε άλλες χώρες της Ευρώπης και της υψηλίου ευρύτερα. Γυρνώντας μέσω του θεσμού της ευεργεσίας αναγείρονται έργα στα χωριά τους με δικές τους χορηγίες, είτε λατρευτικού, είτε μορφωτικού χαρακτήρα, είτε βασικών υποδομών, με τα περισσότερα να διατηρούνται μέχρι σήμερα. Χωρίς την ύπαρξη αυτής της κοινωνικής ομάδας αλλά και των υπολοίπων τριών, οι οποίες απέκλεισαν από αυτή άλλα επαγγέλματα, με αποτέλεσμα την ξενιτειά, λοιπόν δεν θα υπήρχε πλήθος μνημείων σήμερα. Δεύτερο παράδειγμα αποτελούν οι ιδιαίτερες οικοδομικές τεχνοτροπίες και η τεχνογνωσία που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή πολλών κτιριακών δομών, οι οποίες σήμερα βρίσκονται υπό προστασία. Τι προστατεύεται λοιπόν και τι οφείλει να διασωθεί η τεχνική, η τεχνοτροπία και η τεχνογνωσία ή το αποτέλεσμα αυτών, το μνημείο;

Εκτός από τον διαχωρισμό άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς παρατηρήθηκε και ο διαχωρισμός των μνημείων σε αυτά εντός και εκτός οικισμών, με κάποια να λαμβάνουν μεταβατικό χαρακτήρα τοποθετούμενα στα όρια των οικισμών. Από την ανάλυση προκύπτει ότι ο διαχωρισμός αυτός έχει και άλλες προεκτάσεις. Στα μνημεία εντός των οικισμών και ιδιαίτερα στις βρύσες, παρατηρείται ακεραιότητα των κατασκευών, η οποία σχετίζεται με την χρήση τους ακόμη και σήμερα. Τα αρχοντικά από την άλλη και αυτά διατηρώντας την ακεραιότητα τους πολλές φορές, σύμφωνα με την ανάλυση χάνουν την αυθεντικότητά τους μέσω της αλλαγής χρήσης που παρατηρείται.

Εκτός των οικισμών, και ιδιαίτερα στα γεφύρια και στις σκάλες, η αυθεντικότητά παραμένει, αλλά η ακεραιότητα και η μοναδικότητα, ειδικά στην περίπτωση των σκαλών, χάνεται με μερική καταστροφή των ξερολιθικών κατασκευών και νεότερες προσθήκες. Η εγκατάλειψη αυτή παρατηρείται και

μέσω της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ειδικά στο κομμάτι της παράδοσης, και πιο συγκεκριμένα των πανηγυριών. Τα πανηγύρια παλιότερα, συνδεδεμένα με την κεντρική εκκλησία του χωριού, αποτελούσαν γιορτή για τους κατοίκους και μοναδικό τρόπο διασκέδασης κρατώντας μέχρι και τρεις ολόκληρες μέρες δύο φορές τον χρόνο. Πλέον με μειωμένη διάρκεια, λόγο επίσκεψης στα χωριά ακόμη και μόνιμων κατοίκων, το παράπονο της ερήμωσης δημιουργείται στους λιγοστούς μόνιμους κατοίκους των χωριών.

Η ερήμωση αυτή και η απόσταση από το παρελθόν μπορεί να διακοπεί μέσω της προστασίας του Ζαγορίου. Η προστασία αυτή τόσο στο Ζαγόρι όσο και σε άλλα τοπία, επιτυγχάνεται μέσω της ανακήρυξης ως πολιτιστικό τοπίο με κριτήριο τον οικουμενικό χαρακτήρα της περιοχής. Τα τοπία είτε πολιτιστικά είτε μεικτά, όρος που τείνει να καταργηθεί, οφείλουν να τηρούν συγκεκριμένα κριτήρια και να χαρακτηρίζονται συνολικά από τις αρχές της ακεραιότητας της μοναδικότητας και της αυθεντικότητας. Έτσι τα πολιτιστικά τοπία διαφοροποιούνται από τις πολιτιστικές επικράτειες αποτελούμενα από στοιχεία ιστορικού, καλλιτεχνικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος.

Το σύνολο των υλικών και άυλων στοιχείων τους εκφράζουν την ατομική και συλλογική ύπαρξη του ανθρώπου, κάνοντας τα αντιληπτά ως αποθετήρια μνήμης και το τοπίο ως παλίμψηστο. Η μνήμη ωστόσο έχει διάφορες και διαφορετικές εκφάνσεις. Ξεκινώντας από την ατομική μνήμη αποτελεί κομμάτι της συλλογικής μνήμης, η οποία μεταβάλλεται κυρίως σε σχέση με την κοινωνία. Η συλλογική μνήμη συνδέεται με το τοπίο έντονα, με κύριο παράδειγμα τα τραγούδια στα πανηγύρια και στις διάφορες εκδηλώσεις, τα οποία μέσω της ανάμνησης οδηγούν το άτομο πίσω στον χρόνο και στον τόπο, συνδέοντας το νοητά με αυτόν. Ως μία ακόμη πλευρά της συλλογικής μνήμης, εμφανίζεται η λήθη, δημιουργώντας μια συμπληρωματική σχέση εξάρτησης. Στην περίπτωση του Ζαγορίου, όπως παρατηρείται, σε πολλά σημεία έχει αντικαταστήσει την μνήμη, οδηγώντας στην εγκατάλειψη.

Μπορεί η εγκατάλειψη όπως προαναφέρθηκε να αποτραπεί μέσω της προστασίας του πολιτιστικού τοπίου αλλά σίγουρα η προστασία έχει και αρνητικά επακόλουθα. Ένα από αυτά είναι ο τουρισμός ο οποίος σίγουρα αυξάνεται, προσδίδοντας οικονομικά οφέλη στις κοινωνίες αλλά ταυτόχρονα οδηγεί στην αλλοίωση των οικισμών και έπειτα στην εμπορευματοποίηση τους. Εκτός του τουρισμού, η προστασία πολλές φορές είναι καθολική, ιδιαίτερα όταν αναφέρεται σε ένα τοπίο. Η καθολικότητα αυτή λειτουργεί αρνητικά επειδή αρχικά πολλές φορές προστατεύει το αποτέλεσμα και όχι την διαδικασία όπως προαναφέρθηκε. Δεύτερον αντί για κίνητρα δημιουργούνται περιορισμοί στους κατοίκους, με αποτέλεσμα πολλές φορές να μην μπορούν να κάνουν τροποποιήσεις ακόμη και στις κατοικίες τους. Τρίτος αρνητικός παράγοντας, που μπορεί να προκύψει από

την προστασία σε συνδυασμό με τον δεύτερο, είναι η γραφειοκρατία η οποία σε περιπτώσεις αγαθών οικουμενικής αξίας είναι αποτρεπτική αν όχι απαγορευτική για οποιαδήποτε τροποποίηση ή αλλαγή. Παρόλο που η προστασία έχει και αρνητικές απόρροες το παλίμψηστο του τοπίου διατηρείται και τελεί υπό καθεστώς προστασίας με πολλά θετικά χαρακτηριστικά για τον τόπο.

Το παλίμψηστο εκτός από το τοπίο βρίσκει έκφραση και στη μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση, στους χάρτες. Δημιουργείται μέσω των διαφορετικών στρώσεων με στοιχεία που αντλούνται από την άυλη και υλική πολιτιστική κληρονομιά οι οποίες συνθέτουν τους χάρτες. Εκτός από τρόπο αναπαράστασης της έρευνας οι χάρτες λειτουργήσαν ως εργαλείο για τη εξαγωγή συμπερασμάτων, με βάση τον προβληματισμό συντελώντας σε μεγάλο βαθμό στην δημιουργία της. Τα χωρικά συστήματα και πιο συγκεκριμένα το QGIS που χρησιμοποιήθηκε, εκτός από το να καταγράφουν πολιτιστικά στοιχεία, τα συνδέουν μεταξύ τους δημιουργώντας νέες σχέσεις, καθόλου προφανείς. Μέσω αυτών μεγεθύνεται η μελλοντική ατζέντα της πολιτιστικής χαρτογράφησης, η οποία εισάγει την ανθρωπολογία, συσχετίζοντας την με άλλους τομείς. Με την ανθρωπολογία και την κοινωνιολογία προσδίδεται στους χάρτες, που αποτέλεσαν σημαντικό εργαλείο της έρευνας, μία πιο υποκειμενική διάσταση παραμένοντας παρόλα αυτά αξιόπιστοι.

Ωστόσο με την επικέντρωση της έρευνας στους τομείς της πολιτιστικής κληρονομιάς και των σχέσεων που δημιουργούν κυρίως με την ανθρωπολογία και την κοινωνιολογία δεν αναλύθηκαν περαιτέρω η οικονομική ανάπτυξη και η φυσική κληρονομιά. Σχετικά με τη σχέση οικονομικής ανάπτυξης και πολιτιστικής κληρονομιάς, εκτός από την πρόκληση που παρουσιάζει ο τουρισμός, μπορούν να αναπτυχθούν άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες με οικονομικό αντίκτυπο, όπως φεστιβάλ και εποχικές γιορτές. Με αυτό τον τρόπο η οικονομία θα αποτελεί τομέα αναπτυξιακής διάστασης και φορέα νέων δυνατοτήτων. Επίσης συνδυάζοντας την φυσική κληρονομιά θα είχαν την δυνατότητα να παρουσιαστούν τα φυσικά κάλλη του Ζαγορίου, τονίζοντας τις ιδιαιτερότητες του ανάγλυφου του. Με τον όρο φυσική κληρονομιά να θεωρούνται «τα φυσικά μνημεία αποτελούμενα από φυσικούς ή βιολογικούς σχηματισμούς ή από ομάδες τέτοιων σχηματισμών παγκοσμίου αξίας από αισθητικής ή επιστημονικής άποψης... γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί και ακριβώς καθορισμένες εκτάσεις που αποτελούν την κατοικία απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών παγκοσμίου αξίας από επιστημονικής άποψης ή ανάγκη διατήρησης. Φυσικά τοπία ή ακριβώς καθορισμένες φυσικές εκτάσεις παγκοσμίου αξίας από επιστημονικής άποψης ή ανάγκη διατήρησης ή φυσικού κάλλους».⁷⁶

[76] Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις, 2011.N3937/2011 (ΦΕΚ60/Α/31-3-2011). [pdf] Αθήνα : Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Antrop M., 2005, «Why landscapes of the past are important for the future», *Landscape and Urban Planning*

Assmann A., «Memory, Individual and Collective», Oxford, Simmel, Georg, *The Ruin: Essays on Sociology, Philosophy and Aesthetics*, New York, σελ. 210–224

Augè M., 2009, «Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity»

Bogdanowski J., Łuczyńska–Bruzda M., Novák Z., 1981, «Architektura krajo-
brazu», PWN, Warszawa – Kraków, σελ. 1-246

Bradley R., Knox J., Weatherhead E., 1998, «Mapping the total volumetric irriga-
tion water requirements in England and Wales»

Burgi M., Silbernagel J., Wu JG, Kienast F., 2015, «Linking ecosystem services with
landscape history», *Landscape Ecol* 30, σελ. 11-20

Burgi M., Verburg P., Kuemmerle T., PlieningerT., 2017, «Analyzing dynamics
and values of cultural landscapes», *Article in Landscape Ecology*

Campbell J. K., 1964, «Honor, Family and Patronage», Clarendon Press-Oxford,
London

Crawford, O., 1953, «Archaeology in the field», Phoenix House, London

Gailing L., 2014, «ThePolitics of Cultural Landscape: The Societal Constitution of
Cultural Landscape»

Goodin R., E., Tilly, C., 1965, *The Oxford Handbook of Contextual Political Anal-
ysis*

Hirsch E., 1986, «Landscape: Between Place and Space. In *Landscape Meanings
and Values*», Editors Edmund C. Penning-Roswell and David Lowenthal, Allen
and Unwin, Cambridge

Howard P., 2011, «An introduction to landscape», Ashgate

Kitchin R. and Dodge M., 2011, «Thinking about maps. Rethinking maps: New
frontiers in cartographic theory», σελ. 2-11

Lewis P., 1979, «Axioms for reading the landscape. Some guides to the American
scene.» *Geographical essays*, OxfordUniversityPress, New York, σελ. 11-32

Lilley, K., 2000, «Landscape mapping andsymbolic form: drawing as a creative me-
diuin cultural geography», Naylor S. and Ryan, J. editors, London, σελ. 86-100

Llacuna M., Colomer J., Melendez J., 2010, «Lessons in urban monitoring taken
from sustainable and livable cities to better address the Smart Cities initiative»

Ogletree S., Powell R., Baldwin P., Leonard, 2019, «A framework for mapping cul-
tural resources in landscape conservation planning»

Poole P., 2003, « Cultural mapping and indigenous peoples», *A report for UNES-
CO*

Poulios I., 2014, «The Past in the Present: A Living Heritage Approach», Meteora,
Greece, Ubiquity Press, London, σελ. 16.

Pouqueville F. C. H. L., 1820, «Voyage dans la Grece», vol i., Paris

Rossi A., 1995, «L' Architettura de lla citta», *Citta Studie dizione*, Milano

Starr J., 1936, «An Eastern Christian Sect: the Athinganoi», *Dumbarton Oaks Pa-
pers*, Trustees for Harvard University, σελ. 93–106

Švogor I., Carlson J., 2015, «SCALL: Software Component Allocator for Hetero-
geneous Embedded Systems»

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2011, «Prepar-
ing world heritage», σελ. 33-63

Vidler A., 1999, «The Architectural Uncanny»: *Essays in the Modern Unhomely*,
MIT press, Cambridge

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντζακα-Βέη Ε., 2004. «Το κλαρίνο και το τραγούδι. Παρατηρήσεις στη χορευτική μουσική στο Πωγώνι», Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος 92, σελ. 40-46

Αράπογλου Μ., 1981, «Γεφύρια του Ζαγορίσιου χώρου», Δελτίο Κέντρου Ερευνών Ζαγορίου, Τεύχος 1

Αράπογλου Μ., 1996, «Κόνιτσα: άνθρωπος και χώρος: η ταυτότητα μέσα στη διαφορά», 1ο Επιστημονικό Συμπόσιο «Η επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο», Κόνιτσα Ιωαννίνων, Μάιος 1995, σελ. 137-144

Αράπογλου Μ., 2002, «Για την οργάνωση του χώρου, Οικιστική και αρχιτεκτονική γεωγραφία της Πίνδου κατά την περίοδο των οικογενειακών κοινοτήτων», Ηπειρωτικά Γράμματα, περίοδος Β, έτος Α, τεύχος 1, Ιωάννινα, σελ. 331-348

Βοκοτόπουλος Π., 1979, «Ο ναός του Αγίου Μηνά στο Μονοδέντρι Ζαγορίου, Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση», τόμος Α', εκδ. Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σπουδαστήριο Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, Αθήνα

Γιαννακοπούλου Σ., 2013, «Ζαγόρι: από την ευεργεσία στο sponsoring;», Διδακτορική διατριβή, Αθήνα

Δαλκαβούκης Β., 2001, «Ζαγορίσιοι, Βλάχοι, Σαρακατσάνοι, Γύφτοι: Εθνοτυπικές ομάδες στο Ζαγόρι τον 20 αι.», Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη

Ζαχαροπούλου Γ., «Το βιομηχανικό τοπίο ως πολιτιστικό αγαθό», Ιστορικές (α) συνέχειες και σύγχρονες διεπιστημονικές προσεγγίσεις

Καμηλάκης Π., 2003, «Οι χορηγοί της κατασκευής των πέτρινων γεφυριών στη μεταβυζαντινή και νεοελληνική περίοδο», στο Περί πετρογέφυρων, Κέντρο Μελέτης Πέτρινων Γεφυριών, Αθήνα

Καραδήμου Α., 2018, «Η προστασία των χώρων και των ακίνητων μνημείων στα ευρωπαϊκά και διεθνή», κείμενα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, σελ. 3-13

Κοκκώνης Γ., 2017, «Λαϊκές μουσικές παραδόσεις, λόγιες αναγνώσεις-λαϊκές πραγματώσεις», Εκδόσεις FAGOTTO

Κουτσόπουλος Κ., 2002, «Γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών και ανάλυση του χώρου»

Κυριακίδης Στ., 1951, «Λαογραφία», Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, Τόμος 11ος, Θεσσαλονίκη

Λαζαρίδης Κ., 1974, «Ονομαστές βρύσες και νερά στο Ζαγόρι», Ιωάννινα

Λαζαρίδης Κ., 1983, «Ζαγορίσιος Ταξιδιωτισμός», Δ' Συμπόσιο Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου, Ι. Μ. Χ. Α., Θεσσαλονίκη

Μάλαμας Λ. , 1988, «Θωρώντας Βουνά & Πέλαγα: Φυσιολατρικά & Ιστορικά της Ηπείρου», Ελεύθερο Πνεύμα, Ήπειρος

Μαντάς Σ., 1984, «Τα Ηπειρώτικα γεφύρια», Τεχνικές Εκδόσεις, Αθήνα

Μαντάς Σ., 1988, «Το γεφύρι και ο Ηπειρώτης», Τεχνικές Εκδόσεις, Αθήνα

Μαντάς Σ., 2008, «Πέτρινα γεφύρια στην Ήπειρο», Έκδοση Αρχείο Γεφυριών Ηπειρωτικών, Αθήνα

Μουτσόπουλος Ν., 1967, «Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας», Έκδοση Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα

Μπέττης Σ., 1990, «Οι Ζωσιμάδες», Έκδοση Ζωσιμαίας Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Ιωαννίνων, Ιωάννινα

Μπουλούκι, 4/9/2020, «Στρογγυλή Τράπεζα 02: Οι Θεσμικές διατάξεις για την διατήρηση της τέχνης της ξερολιθιάς», Συντονιστής Σμύρης Γεώργιος

Παπαφραγκάκη Α., 2015, «Μεθοδολογικό Πλαίσιο διερεύνησης προτύπων εξευγενισμού αστικών περιοχών σε περιβάλλον GIS. Η περίπτωση του δήμου Αθηναίων»

Σιούλης Τ., 2009, «Ο ξυλόγλυπτος Διάκοσμος των Εκκλησιών στην Ήπειρο και οι τεχνίτες του ξύλου», Έκδοση Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών

Σπέης Γ., 1995, «Παραδοσιακές τέχνες και επαγγέλματα», Υπουργείο Πολιτισμού-Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα

Σταυρίδης Σ., 2018, «Κοινός Χώρος: Η πόλη ως τόπος των κοινών», μετάφραση: Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, Δημοσθένης, AngelusNovus

Στρατσάνη Μ., «DryStoneRoutes, Οιδρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento», Ζαγόρι, Οδοιπορικό στα πέτρινα μονοπάτια», Τουριστικός οδηγός, σελ. 37-53

Τζιόβας Δ., 1979, «Κοινωνική συγκρότηση και ανθρωπογεωγραφία του Ζαγορίου»

Τρατσέλα Μ. 2011, «Η Αρχιτεκτονική του Τοπίου της Θεσσαλονίκης: Ο ρόλος της χρονικότητας στο σχεδιασμό του τοπίου». Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη

Τσούβαλη Κ., 2001, Το Εθνικόδίκτυο Π.Ε. «Παραδοσιακοί οικισμοί & φύση» στο Φύση και έργα ανθρώπων ,Υπ. Ε.Π.Θ.-Ε.Ι.Ν. & Κ.Π.Ε. Κόνιτσας, Κόνιτσα

Φώτης Γ., 2009, «Ποσοτική Χωρική Ανάλυση»

Φώτης Γ., 2010, «Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών»

Χρηστίδης Β., 2004, «Η αρχιτεκτονική του Κεντρικού Ζαγορίου. Το παράδειγμα του Κουκουλιού», Τόμοι Α και Β, Εκδόσεις Ριζάρειο Ίδρυμα, Αθήνα

Χριστοφιλόπουλος Γ., 2005, «Προστασία πολιτιστικών αγαθών-πολιτιστικό δίκαιο»,Π.Ν. Σακκούλας, σελ. 2-5

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

Cultural Mapping Toolkit, 2010

<https://www.a2ru.org/wp-content/uploads/2018/09/cultural-mapping-toolkit.pdf>

Hume C., «Culture Mapping», UrbanAffairsColumnist, Toronto Star

<http://kingsculturalmap.wordpress.com/cultural-mapping-context/>

Ridge M., 2013, «The District of Maple Ridge»

http://www.mapleridge.ca/EN/main/residents/935/publications_resources/cultural_mapping.html

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

5-10 1.2.1 Οι εθνοτυπικές ομάδες & οι παράγοντες διαμόρφωσής τους

- 5 Εικόνα 1 Πρωτότυπος χάρτης μετοικεσίας Ζαγορίσιων, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου
- 6 Εικόνα 2: Εικόνες της ζωής των Ζαγορίσιων ως ξενιτεμένοι, «Ζαγορίσιων Βίος, Zagori: Thelifeofacommmunity», Ριζάρειο Ίδρυμα, Ίδρυμα Σταύρου Σ. Νιάρχου
- 8 Εικόνα 3: Πρώτοτυπος χάρτης μετοικεσίας Βλάχων, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου
- 9-10 Εικόνα 4: Πρώτοτυπος χάρτης εθνοτυπικών ομάδων Ζαγορίου, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

11-14 1.2.2 Οι Παραδόσεις με την μορφή πανηγυριών & μύθων

- 12 Εικόνα 5: Εικόνες πανηγυριών στο Ζαγόρι, «Ζαγορίσιων Βίος , Zagori: The-life of a community», Ριζάρειο Ίδρυμα, Ίδρυμα Σταύρου Σ. Νιάρχου
- 13-14 Εικόνα 6: Πρωτότυπος χάρτης παραδόσεων, με τη μορφή πανηγυριών και μύθων στο Ζαγόρι, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

15-18 1.2.3 Οι οικοδομικές τεχνικές- τεχνογνωσία & τεχνοτροπία

- 16 Εικόνα 7: Πρωτότυπο διάγραμμα ιεραρχίας στα ισνάφια, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου
- 17 Εικόνα 8: Εικόνες με την δράση της ομάδας «Μπουλούκι» στα χωριά του Ζαγορίου και κυρίως στην Αρίστη, <https://www.boulouki.org/work>
- 18 Εικόνα 9: Πρωτότυπος χάρτης ξερολιθικών κατασκευών, σύγχρονων και μη στο Ζαγόρι, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

19-22 1.3.1 Μνημεία εντός των οικισμών

- 19 Εικόνα 10: Πρωτότυπος πίνακας μνημείων εντός οικισμών, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

- 20 Εικόνα 11: Πρωτότυποι χάρτες καταγωγής ευεργετών και χορηγιών τους έπειτα από επιστροφή τους από χώρες του εξωτερικού στο Ζαγόρι, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

- 21 Εικόνα 12: Χάρτης Καπεσόβου, βασισμένος στο «Αρχιτεκτονική στο Ζαγόρι, Καπέσοβο και άλλα γειτονικά χωριά»

- 21 Εικόνα 13: Χάρτης Διλόφου, βασισμένος στο <https://dilofo.gr/tag/dilofo/>

- 22 Εικόνα 14: Κολάζ τυπολογίας κτιρίων στο Ζαγόρι, βασισμένο στο «Αρχιτεκτονική στο Ζαγόρι, Καπέσοβο και άλλα γειτονικά χωριά»

23-26 1.3.2 Μνημεία εκτός των οικισμών

- 23 Εικόνα 15: Πρωτότυπος πίνακας μνημείων εκτός οικισμών, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

- 24 Εικόνα 16: Κολάζ τυπολογίας γεφυριών, βασισμένο στο φωτογραφικό αρχείο και στα σχέδια του Σπύρου Μαντά

- 24 Εικόνα 17: Διάγραμμα μορφολογίας και κατάστασης γεφυριών, βασισμένο στο http://arhiogefirionipirotikon.blogspot.com/?fbclid=IwAR0bNC8kl5A-leYG9aNndMrKCekvi_f8rzqLmMUoMbQOvt3fRyVKjxpt73o

- 25-26 Εικόνα 18: Πρωτότυπος χάρτης μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς στο Ζαγόρι, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

27-28 1.4 Συμπέρασμα

- 27-28 Εικόνα 19: Πρωτότυπος χάρτης υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στο Ζαγόρι με έμφαση σε σημεία ενδιαφέροντος, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

29-32 2.2 Ορισμοί πολιτιστικών τοπίων & αρχές Οικουμενικής αξίας

30	Εικόνα 20: Διάγραμμα αξιών οικουμενικού χαρακτήρα, βασισμένο στο «The Implementation of the UNESCO World Heritage Convention: Continuity and Compatibility as Qualifying Conditions of Integrity», Roha Khalaf
31	Εικόνα 21: Πρωτότυπο διάγραμμα παραγόντων σύνθεσης πολιτιστικού τοπίου, Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου
32	Εικόνα 22: Διάγραμμα σχέσεων αλληλεπίδρασης πολιτιστικού τοπίου, βασισμένο στο «Cultural Identity in Conservation of the Cultural Landscape values in Uraman Takht Village- Iran», Laleh Ramezani, Mahdiar Nezam, Somayeh-FadaeiNezhad, Pirouz Hanachi
33-36	2.3 Μνήμη- σχέση ατομικής μνήμης, συλλογικής μνήμης & λήθης
33	Εικόνα 23: Διάγραμμα διαδικασίας δημιουργίας τοπίου από την μνήμη, βασισμένο στο « The architecture of the city», Aldo Rossi
34	Εικόνα 24: Κολάζ τραγουδιών ως έκφανση της μνήμης, βασισμένο στο φωτογραφικό αρχείο Πολύβιου Καρρά
35	Εικόνα 25: Εικόνες παραδοσιακών φορεσιών ως έκφανση της λήθης, φωτογραφικό αρχείο Πολύβιου Καρρά
36-38	2.4 Προστασία & Διαχείριση πολιτιστικών τοπίων: Προκλήσεις & Δυνατότητες
36	Εικόνα 26: Πρωτότυπο διάγραμμα διαφορετικών ειδών τοπίων , Π. Αντωνέλλος, Α. Νάσιου
37	Εικόνα 27: Πρωτότυπο κολάζ στοιχείων οικουμενικότητας που εκλείπουν έπειτα από ανοικοδόμηση των μνημείων, περίπτωση γεφυριού της Πλάκας, Π.Αντωνέλλος, Α. Νάσιου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Χάρτες που παρήχθησαν το ακαδημαϊκό έτος 2019-2020 στα πλαίσια του μαθήματος “ Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός VI: Αποκατάσταση & Επανάχρηση” για την πιθανή ένταξη του Ζαγορίου στα πολιτιστικά τοπία.

ZAGORI CULTURAL LANDSCAPE MAPPING, EPIRUS GREECE 2020

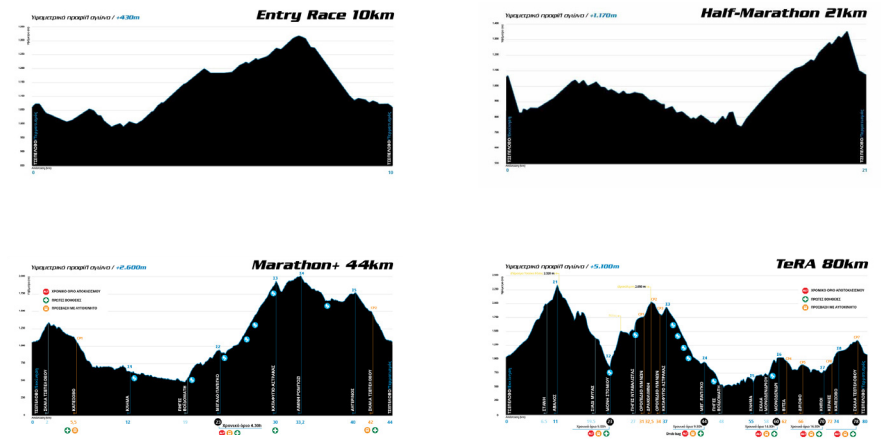
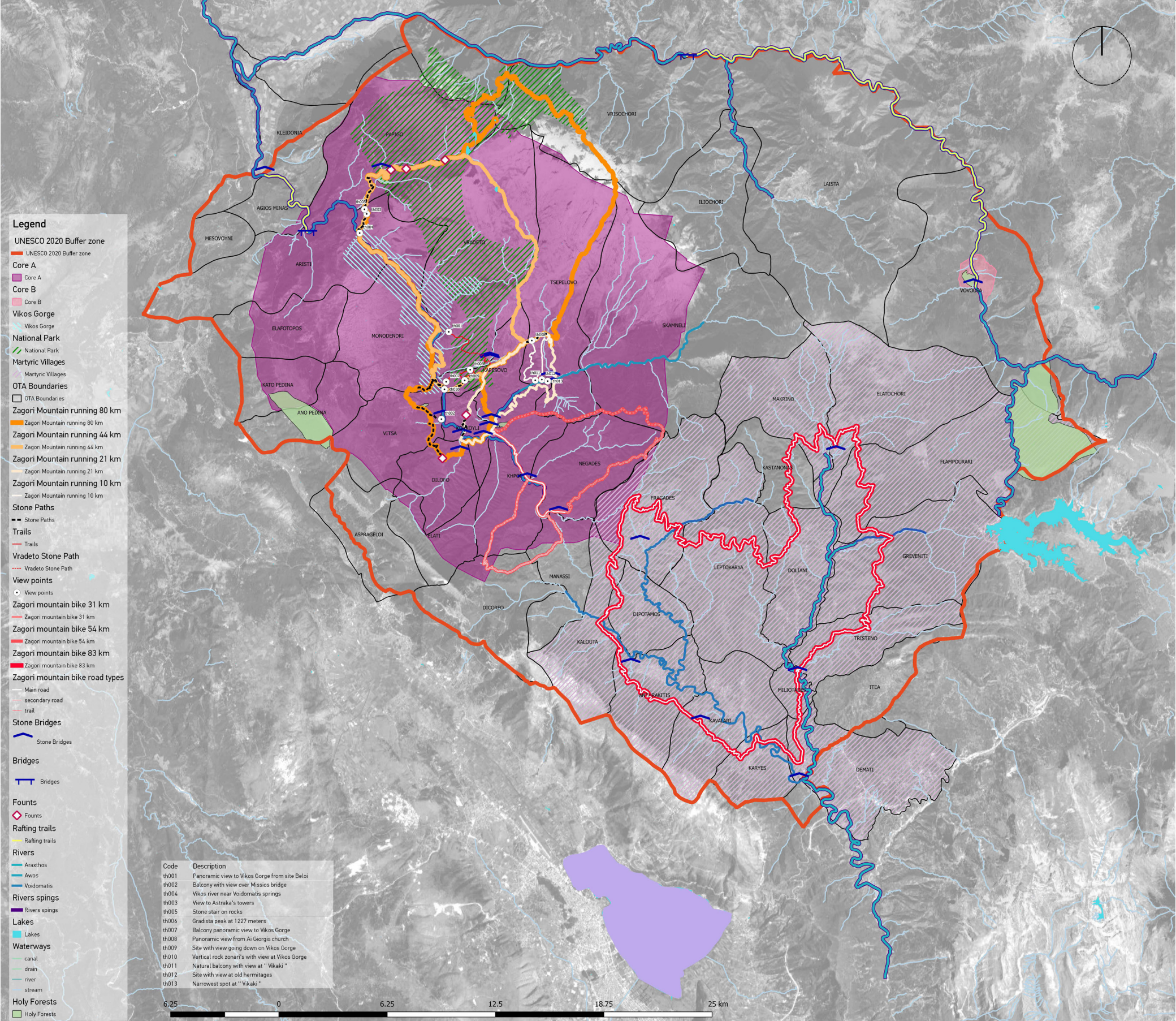
Department of Architecture < APY801: AD6 Cultural Heritage Protection & Reuse

Tutors: Ang. Papageorgiou, N. Patsavos, Al. Peteinarelis

Students: P. Antonellos, D. Daniil-Damtsas, N. Konstantas, A. Kyrkos, Eu. Kaoulla, V. Kyriakopoulou, S. Tzimagiorgi, Ar. Nassiou

Stone & Water Routes

Nature- Intangible-Economy

Racing profiles
Source: <https://zagorirace.gr>

Στην περιοχή του Ζαγορίου αλλά κυρίως σε αυτές του Κεντρικού Ζαγορίου και Τύμφης διακρίνεται το πλούσιο φυσικό τοπίο τους στο οποίο ξεχωρίζουν λίμνες, ποτάμια και λοιπά κανάλια και πηγές (βρύσες), δασικά πάρκα και ιερά δάση, το βουνό Τύμφη και το φαράγγι Βίκου, καθώς και πολλά σημεία θέασης κυρίως προς το φαράγγι. Μεταξύ του φυσικού κάλους συναντώνται πέτρινα μονοπάτια και γεφύρια, τα οποία αποτελούν δείγμα της τεχνικής της ξερολιθιάς. Όλα τα παραπάνω μπορούν να ταυτιστούν με διαδρομές ορεινών αγώνων ποδηλασίας και τρεξιματος, καθώς και ράφτινγκ, οι οποίες αποτελούν δραστηριότητες που διοργανώνονται στην περιοχή, με αποτέλεσμα να έρχονται σε επαφή με ένα μεγάλο μέρος της φυσικής ομορφιάς και να την συνδέουν με το ανθρώπινο αποτύπωμα. Η πλειοψηφία των διαδρομών αυτών λαμβάνει μέρος στο Core A με εξαίρεση την διαδρομή ράφτινγκ που βρίσκεται στο Core B ξεκινώντας από την Βοβούσα και μία από τις διαδρομές ορεινής ποδηλασίας η οποία περνάει από το Ανατολικό Ζαγόρι που είναι αφιερωμένη στα μαρτυρικά χωριά.

In the area of Zagori but mainly in those of Central Zagori and Tymfi, the rich natural landscape can be seen such as lakes, rivers and other canals and springs (fountains), forest parks and holly forests, the mountain Tymfi and Vikos gorge, as well as many view-points, mostly with gorge's view. Among these natural calluses are stone paths and bridges, a sample of the dry-stone technique. All of the above can be coincide with mountain biking and running routes, as well as rafting, which are activities organized in the area, that result incontact with a large part of the natural beauty and connect it with the human footprint. Most of these routes take part in Core A with the exception of the rafting route that reaches as far as Vovousa in Core B and one of the mountain biking routes that passes through Eastern Zagori honoring martyric villages.

ZAGORI CULTURAL LANDSCAPE MAPPING, EPIRUS GREECE 2020

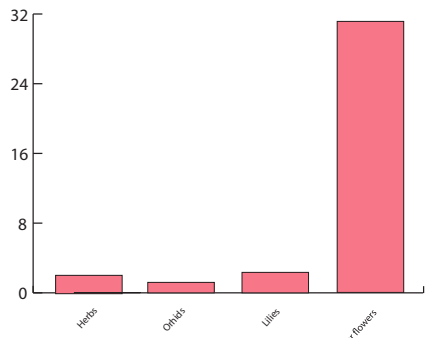
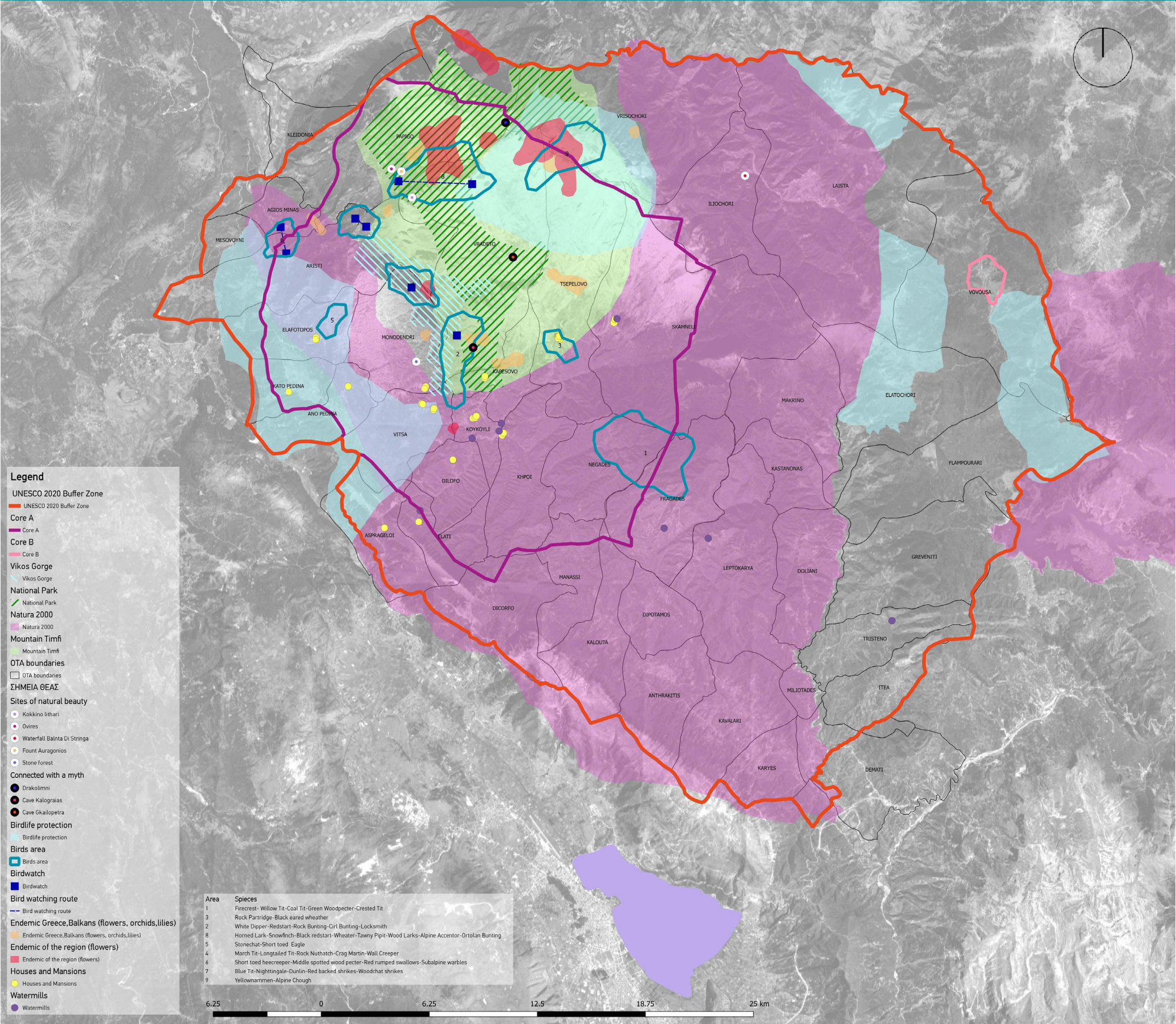
Department of Architecture < APY801: AD6 Cultural Heritage Protection & Reuse

Tutors: Ang. Papageorgiou, N. Patsavos, Al. Peteinarelis

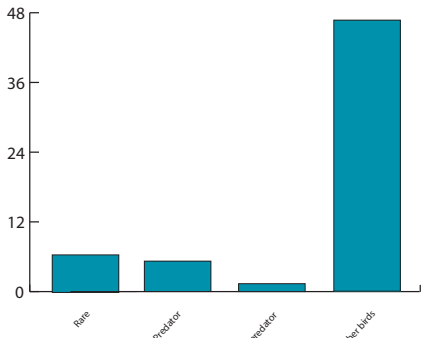
Students: P. Antonellos, D. Daniil-Damtsas, N. Konstantas, A. Kyrkos, Eu. Kaoulla, V. Kyriakopoulou, S. Tzimagiorgi, Ar. Nassiou

Nature calluses & Architectural interest

Nature- Tangible-Intangible

Different kinds of flora

Different kinds of birds

Η περιοχή του Ζαγορίου, δεν αποτελείται μόνο από γραφικά παραδοσιακά χωριά, αλλά έχει και πλούσια φυσική ομορφιά. Στην περιοχή συναντά κανείς το φαράγγι του Βίκου το βαθύτερο φαράγγι παγκοσμίως το οποίο αποτελεί πυρήνα του εθνικού πάρκου Βίκου-Αώου και μέρος της Natura 2000, γεγονός που αποδεικνύει το μέγεθος της φυσικής κληρονομιάς του Ζαγορίου. Η φυσική ομορφιά της περιοχής, μπορεί να γίνει αντιληπτή από διάφορα σημεία θέασης, από τα σημεία στα οποία φυτρώνουν τα ενδημικά λουλούδια της περιοχής καθώς επίσης και από τα παρατηρητήρια πουλιών όσον αφορά την πανίδα. Η περιοχή ακόμα είναι γεμάτη από χωριά με φυσική ομορφιά καθώςκαι με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον όπως επίσης και άλλα σημεία της περιοχής, στα οποία νερόμυλοι, σπίτια και αρχοντικά έχουν αφήσει το αρχιτεκτονικό τους αποτύπωμα στον χρόνο

The area of Zagori, not only consists of picturesque traditional villages, but also has rich natural beauty. In the area, one can meet the Vikos Gorge, the deepest gorge worldwide, the core of Vikos- Aaos national park and the part recognized as Natura 2000, which proves the size of the natural heritage of Zagori. The natural beauty of the area can be seen from various points of view, from the places where the endemic flowers of the area grow as well as from the bird observatories regarding the fauna. The area is still full of villages with natural beauty as well as architectural interest as well as other scattered parts of the area, where watermills, houses and mansions have left their architectural imprint in time.

ZAGORI CULTURAL LANDSCAPE MAPPING, EPIRUS GREECE 2020

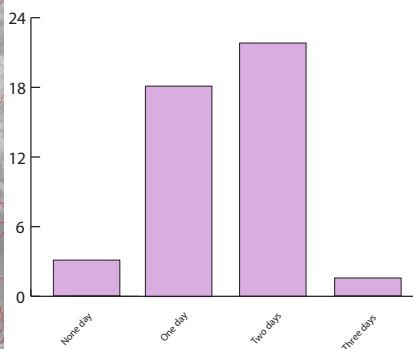
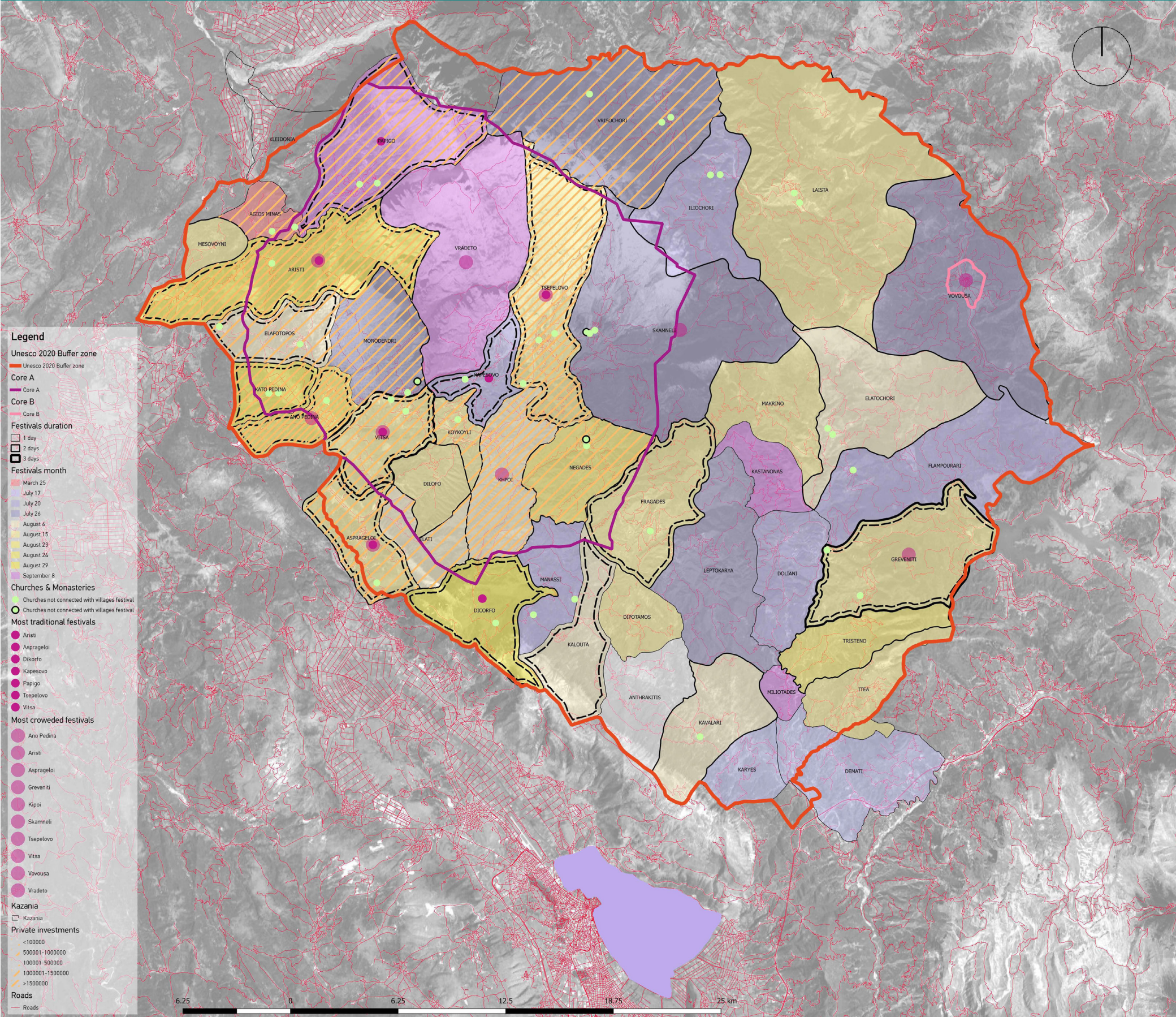
Department of Architecture < APY801: AD6 Cultural Heritage Protection & Reuse

Tutors: Ang. Papageorgiou, N. Patsavos, Al. Peteinarelis

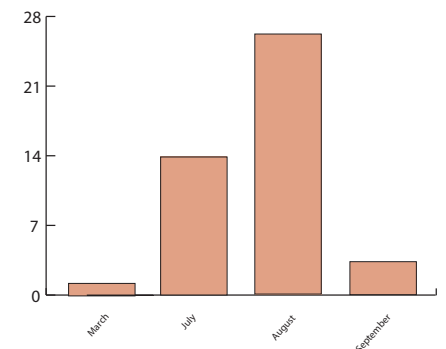
Students: P. Antonellos, D. Daniil-Damtsas, N. Konstantas, A. Kyrkos, Eu. Kaoulla, V. Kyriakopoulou, S. Tzimagiorgi, Ar. Nassiou

Private Investments & Traditional Festivals

Economy- Tangible-Intangible

Festival's duration

Festival's month

Το Ζαγόρι συνδέεται άμεσα με την άυλη πολιτιστική κληρονομία η οποία εκφράζεται με ποικίλους τρόπους. Τα πανηγύρια ανήκουν σε αυτή την κατηγορία, εκκινώντας από την γιορτή του Αγίου της κεντρικής εκκλησίας του κάθε χωριού. Ταυτόχρονα η οικονομία βασίζεται πλέον κυρίως στον τουρισμό. Ένα ποσοστό στηρίζεται στην πολιτιστική κληρονομία, είτε αυτή είναι υπό την μορφή των τοπικών πανηγυριών και εκδηλώσεων είτε υπό την μορφή των αρχοντικών, των μονών και των αρχαιολογικών χώρων, που προσελκύουν κόσμο για να τα θαυμάσει. Εντοπίζεται λοιπόν η σύνθετη σχέση της οικονομίας με την υλική και την άυλη πολιτιστική κληρονομία, συσχετίζοντας τις διάφορες τοπικές εκδηλώσεις όπως τα καζάνια και τα πανηγύρια με τις επενδύσεις που έγιναν στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

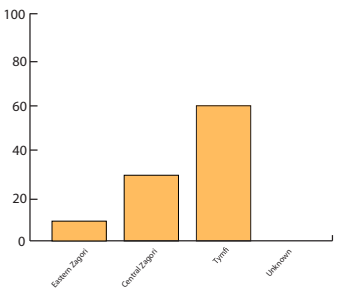
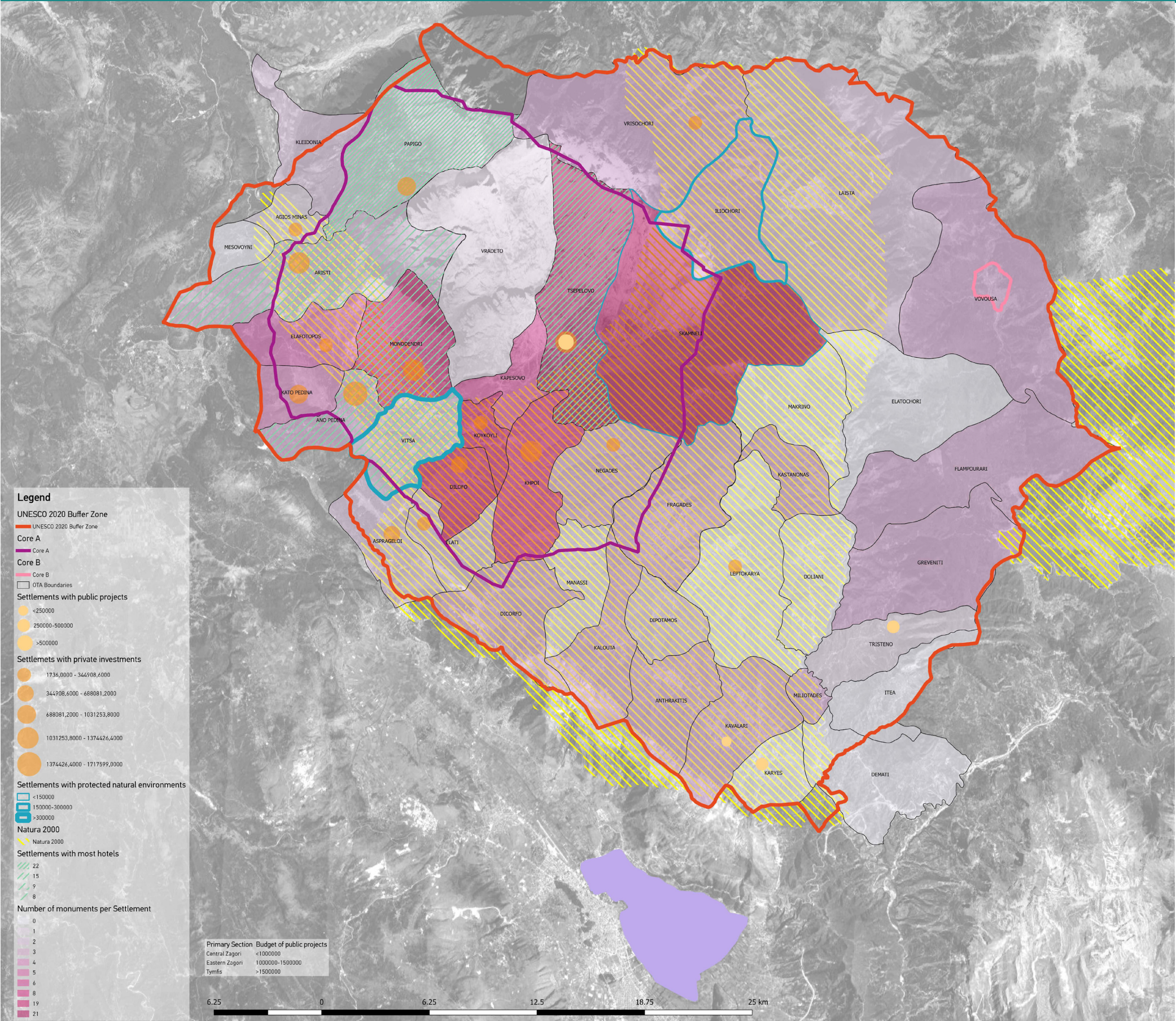
Zagori is connected directly with intangible heritage, a bond that is expressed with a variety of ways. Festivals belong to this category and are related with the celebration of the central's village church. At the same time Zagori's economy is mostly based on tourism. A portion of economy is attributed to the cultural heritage, whether it is in the form of local festivals and events and also in mansions, monasteries and archeological sites. So, the complexity between Zagori's economy and tangible and cultural heritage is identified by making connections between various local events such as festivals and Kazania and investments made in the private sector.

ZAGORI CULTURAL LANDSCAPE MAPPING, EPIRUS GREECE 2020

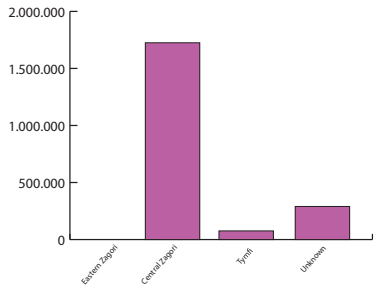
Department of Architecture < APY801: AD6 Cultural Heritage Protection & Reuse
Tutors: Ang. Papageorgiou, N. Patsavos, Al. Peteinarelis
Students: P. Antonellos, D. Daniil-Damtsas, N. Konstantas, A. Kyrkos, Eu. Kaoulla, V. Kyriakopoulou, S. Tzimagiorgi, Ar. Nassiou

Investments & Nature Corellation

Economy- Tangible-Nature

Hotels per primary section (%)

Private investments (2014-2020)

Σε μία περιοχή όπως είναι το Ζαγόρι, τα αρχιτεκτονικά μνημεία και η ιστορία ξεχειλίζουν σε κάθε σημείο όπως επίσης και τα σημεία με πλούσια φυσική κληρονομία. Σημαντικές ενέργειες προστασίας και διατήρησης σε μία μεγάλη περιοχή φύσης καθώς και σημαντικών μνημείων κληρονομιάς, απαιτούν και τα ανάλογα χρηματικά ποσά προκειμένου να γίνουν οι κατάλληλες ενέργειες. Παρατηρείται η ποικιλία πλήθους των μνημείων σε διάφορα χωρία του Ζαγορίου αλλά και ο διαχωρισμός της περιοχής σε τρεις ζώνες, όπου σε κάθε μία από αυτές δίνεται το αντίστοιχο χρηματικό ποσό για αυτού του είδους τον σκοπό. Με το ίδιο σκεπτικό, παρουσιάζονται ακόμα και οι εκτάσεις φυσικού ενδιαφέροντος με σκοπό την προστασία και την διαφύλαξη της χλωρίδας στους οικισμούς.

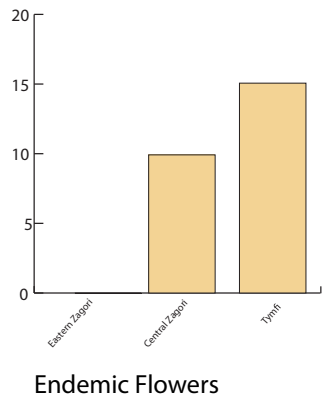
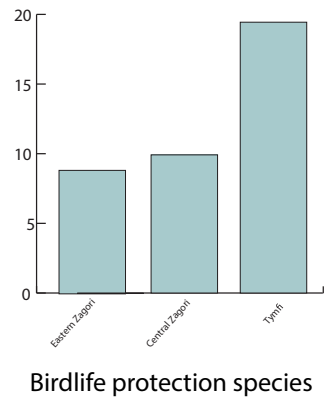
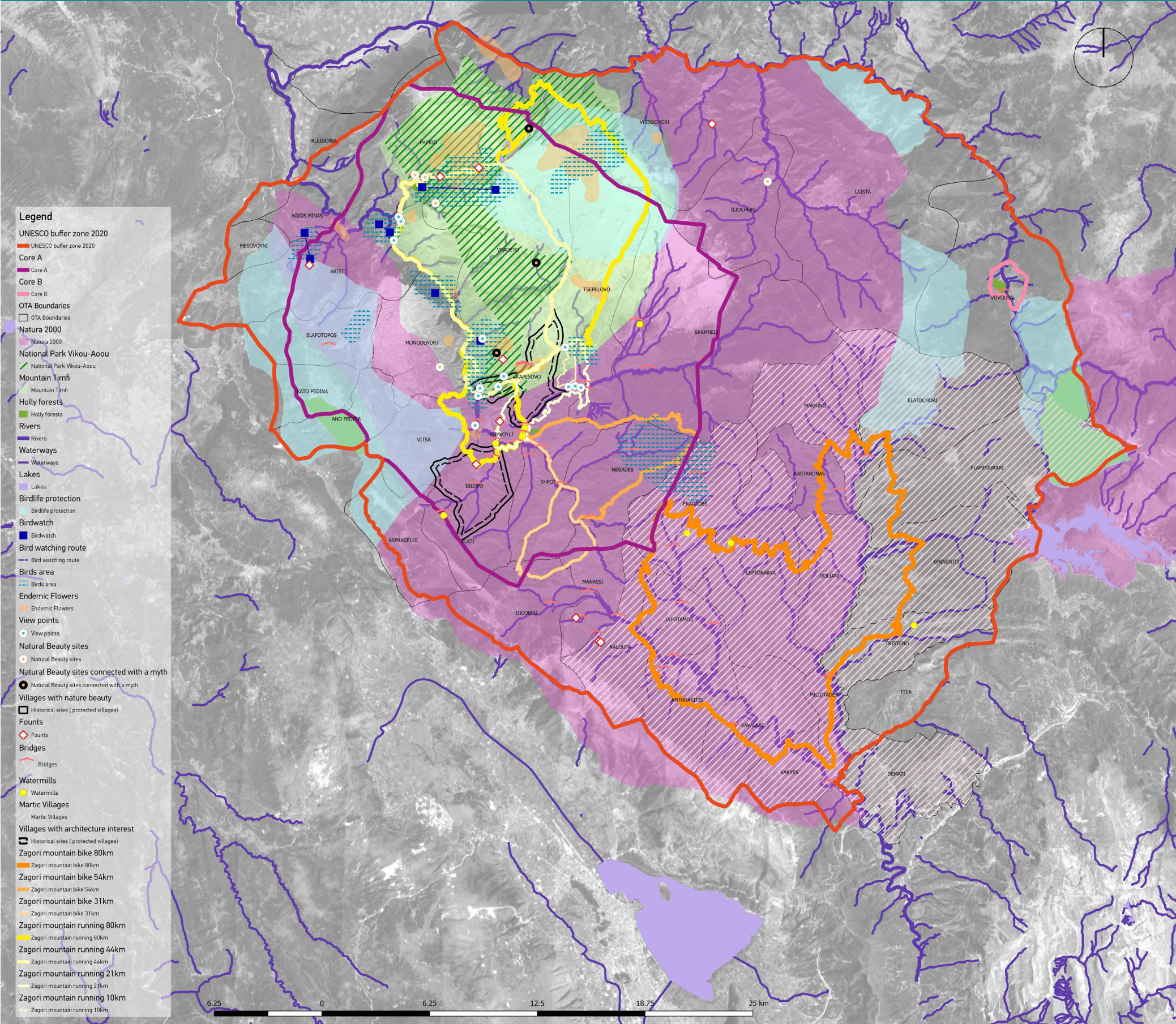
In an area such as Zagori, the architectural monuments and history overflow at every point as well as the sites with rich natural heritage. Significant amounts of protection and conservation in a large area of nature as well as important heritage sites require the appropriate amounts of money to take appropriate action. So the purpose is to present the number of monuments in different villages of Zagori that are divided into three zones, in each of them is given an amount of money for this purpose. Similarly are showed the areas of natural interest for the protection and preservation of the flora, as well as the budget assigned to the area and specifically to the settlements.

ZAGORI CULTURAL LANDSCAPE MAPPING, EPIRUS GREECE 2020

Department of Architecture < APY801: AD6 Cultural Heritage Protection & Reuse
Tutors: Ang. Papageorgiou, N. Patsavos, Al. Peteinarelis
Students: P. Antonellos, D. Daniil-Damtsas, N. Konstantas, A. Kyrkos, Eu. Kaoulla, V. Kyriakopoulou, S. Tzimagiorgi, Ar. Nassiou

Conclusions (A)

NATURE- Tangible-Intangible

Στην περιοχή του Ζαγορίου αλλά κυρίως σε αυτές του Κεντρικού Ζαγορίου και Τύμφης διακρίνεται το πλούσιο φυσικό τοπίο τους στο οποίο ξεχωρίζουν λίμνες, ποτάμια και λοιπά κανάλια και πηγές (βρύσες), δασικά πάρκα και ιερά δάση, προστατευμένες περιοχές (ζώνες Natura 2000 και βιότοποι προστασίας πτηνών), το βουνό Τύμφη και το φαράγγι Βίκου, καθώς και πολλά σημεία θέασης και παρατήρησης πτηνών. Μεταξύ αυτών των φυσικών κάλων συναντώνται χωριά με στοιχεία έντονης φυσικής αλλά και αρχιτεκτονικής ομορφιάς, με πέτρινα μονοπάτια και γεφύρια, τα οποία αποτελούν δείγμα της τεχνικής της ξερολιθιάς. Όλα τα παραπάνω μπορούν να ταυτιστούν με διαδρομές ορεινών αγώνων ποδηλασίας και τρεξίματος, οι οποίες αποτελούν δραστηριότητες που διοργανώνονται στην περιοχή, με αποτέλεσμα να έρχονται σε επαφή με ένα μεγάλο μέρος της φυσικής ομορφιάς και να την συνδέουν με το ανθρώπινο αποτύπωμα. Η πλειοψηφία των διαδρομών αυτών λαμβάνει μέρος στο Core A με εξαίρεση μία από τις διαδρομές ορεινής ποδηλασίας η οποία περνάει από το Ανατολικό Ζαγόρι αφιερωμένη στην μνήμη για τα μαρτυρικά χωριά.

In the area of Zagori but mainly in those of Central Zagori and Tymfi, the rich natural landscape can be seen such as lakes, rivers and other canals and springs (fountains), forest parks and sacred forests, protected areas (natura 2000 and bird habitats protection), the mountain Tymfi and Vikos gorge, as well as many viewing and bird watching points. Among these natural calluses are villages with elements of intense natural beauty and architecture interest with stone paths and bridges, a sample of the dry-stone technique. All of the above can be coincide with mountain biking and running routes, which are activities organized in the area, that result incontact with a large part of the natural beauty and connect it with the human footprint. Most of these routes take part in Core A with the exception of one of the mountain biking routes that passes through Eastern Zagori honoring martyric villages.

ZAGORI CULTURAL LANDSCAPE MAPPING, EPIRUS GREECE 2020

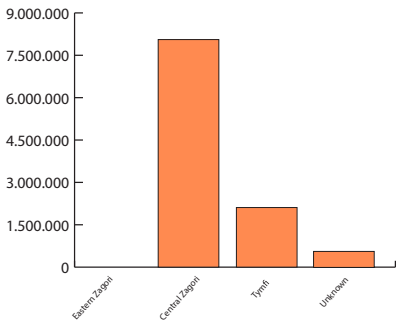
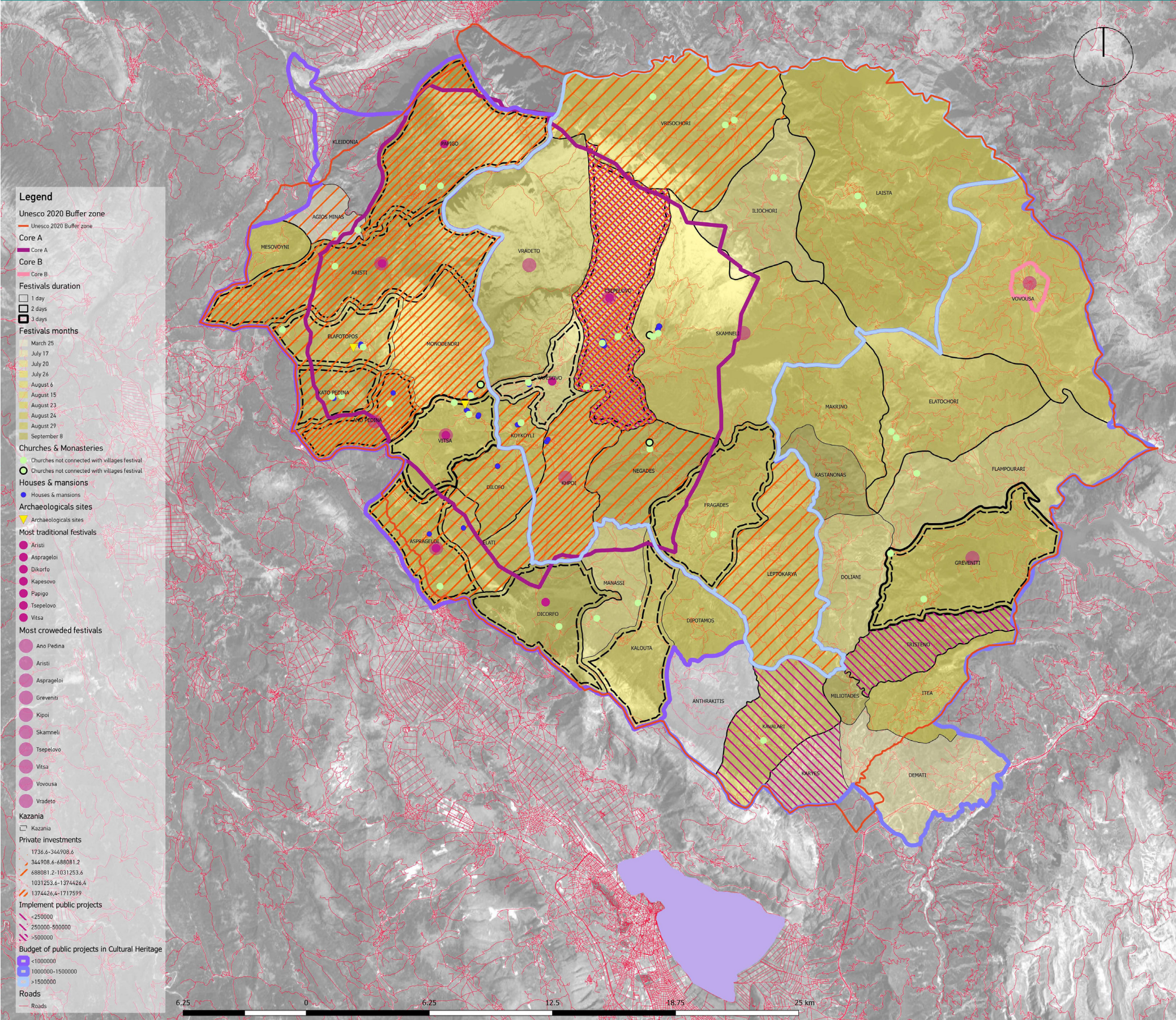
Department of Architecture < APY801: AD6 Cultural Heritage Protection & Reuse

Tutors: Ang. Papageorgiou, N. Patsavos, Al. Peteinarelis

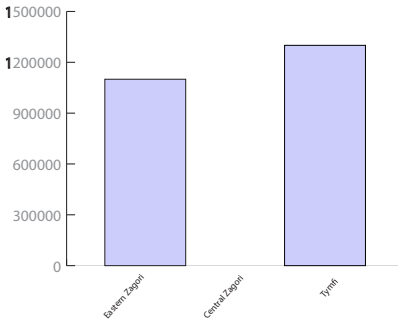
Students: P. Antonellos, D. Daniil-Damtsas, N. Konstantas, A. Kyrkos, Eu. Kaoulla, V. Kyriakopoulou, S. Tzimagiorgi, Ar. Nassiou

Conclusions (B)

ECONOMY- Tangible-Intangible

Private investments (2007-2020)

Public projects in Cultural Heritage (2007-2013)

Οι οικονομία του Ζαγορίου βασίζεται πλέον κυρίως στον τουρισμό. Ένα ποσοστό στηρίζεται στην πολιτιστική κληρονομία, είτε αυτή είναι υπό την μορφή των τοπικών πανηγυριών και εκδηλώσεων είτε υπό την μορφή των αρχοντικών, των μονών και των αρχαιολογικών χώρων, που προσελκύουν κόσμο για να τα θαυμάσει. Εντοπίζετε λοιπόν η σύνθετη σχέση της οικονομία με την αύλη πολιτιστική κληρονομία. Την σχέση του κόσμου που συγκεντρώνει ένα πανηγύρι, είτε είναι αυτό παραδοσιακό ή όχι, με τις δημόσιες επιχορηγήσεις, με σκοπό την ανάδειξη και διαφύλαξη του πολιτισμού. Επίσης παρατηρείτε και σχέση των εκδηλώσεων αυτών, πανηγύρια, καζάνια με τις ιδιωτικές επενδύσεις.

Nowadays Zagori's economy is mostly based on tourism. A portion of economy is attributed to the cultural heritage, whether it is in the form of local festivals and events and also in mansions, monasteries and archaeological sites. So, the complexity between Zagori's economy and cultural heritage is identified by making connections between the crowd that a festival gathers, whether it is traditional or not, and the public grants given for projects aiming to highlight and conserve the cultural heritage. Also the connection between festivals, kazania and private investments is underlined.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Πίνακες υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά δεν αναλύεται περαιτέρω λόγω όγκου στοιχείων των μνημείων.

Μνημεία εντός οικισμών

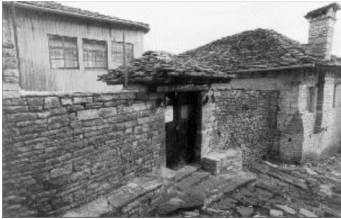
Founts						
X	Y	Monument name	Village	Condition	Image	Sources
20. 764863	39. 853045	Fount on the center of the village	Dilofo	GOOD		
20. 821908	39. 790446	Fount on the center of the village	Manassi	GOOD		https://izagori.gr/index.php?option=com_content&view=article&format=html&id=227&catid=21&Itemid=609&action=search_perform&region=%CE%9A%CE%B1%CE%BB%CF%89%CF%84%CE%AC&keyword=&text_description=&language=el-GR&lang=el-GR&page_current=1
20. 834740	39. 781044	Fount of Despotis	Kalouta	GOOD		https://izagori.gr/index.php?option=com_content&view=article&format=html&id=227&catid=21&Itemid=609&action=search_perform&region=%CE%9A%CE%B1%CE%BB%CF%89%CF%84%CE%AC&keyword=&text_description=&language=el-GR&lang=el-GR&page_current=1
20. 835736	39. 780627	Fount of Gorvetsi	Kalouta	GOOD		

20. 886230	39. 998653	Xorostasi Brisoxori	Brisoxori	NOT GOOD		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/64-katastraka-vrisochori.html
------------	------------	---------------------	-----------	----------	---	---

Houses & Schools														
X	Y	Monument name	Village	Kind of monument	Declaration type	Period	Protection	Declaration	Criteria	Condition	Initial use	Current use	Image	Sources
20. 688687	39. 900797	Kitsia Mansion in Elafotopos	Elafotopos	Mansion, Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YMTEE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/131 0/23460/5-5-1995, ΦΕΚ 462/Β/24-5-1995	"Αποφασίζουμε:Α) Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το αρχοντικό Κιτσία στον Ελαφότοπο Ζαγορίου ιδιοκτησίας Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, γιατί πρόκειται για αξιόλογο δείγμα τοπικής αρχιτεκτονικής, σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της Αρχιτεκτονικής και Β) Κατ'αρχήν κάνουμε δεκτή τη δωρεά του αρχοντικού προς το Υπουργείο Πολιτισμού."	BAD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 688425	39. 901662	Mansion with auxiliary buildings and surroundings, n. Theodoulis Caesar	Elafotopos	Mansion, Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YMTEE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/938/ 54079/16-10-2001, ΦΕΚ 1350/Β/17-10-2001	"Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1469/50 και το Ν.2039/92 (ΦΕΚ 61/Α/13-492, Σύμβαση Γρανάδας), το αρχοντικό ιδιοκτησίας Θεοδοούλης Καίσαρη στον Ελαφότοπο Ζαγορίου, με τα βοηθητικά κτίσματα και τον περιβάλλοντα χώρο του, στα όρια ιδιοκτησίας, διότι αποτελεί χαρακτηριστικό και ιδιαίτερα αξιόλογο δείγμα αρχιτεκτονικής, όπως διαμορφώθηκε στο β? μισό του 19ου αιώνα, σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της Ζαγορίας Αρχιτεκτονικής."	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 68833	39. 90083	Former Elementary School	Elafotopos	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YMTEE Epirus	Ministry of Culture / DILAP / C / 4167/64065 / 7-12-1995, Government Gazette 39 / Β / 19-1-1996	"Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το πρώην Δημ. Σχολείο Ελαφότοπου Ν. Ιωαννίνων, γιατί αποτελεί αξιόλογο κτίσμα λαϊκής αρχιτεκτονικής με ιστορική σημασία, απαραίτητο για τη μελέτη της ιστορίας της Αρχιτεκτονικής".	GOOD	School	Elafotopos Museum of history		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
		Building n. Brotherhood of Ag. Minas and Sophia Malami	Agios Minas	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YMTEE Epirus	Ministry of Culture / DILAP / C / 2476/44487 / 2-9-1994, Government Gazette 707 / Β / 20-9-1994	" Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό και διατηρητέο μνημείο σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950 το κτίριο ιδιοκτησίας Αδελφότητας Αγ. Μηνά και Σοφίας Μαλάμη στον Αγ. Μηνά Ζαγορίου Ιωαννίνων, διότι πρόκειται για αξιόλογο δείγμα λαϊκής αρχιτεκτονικής, σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής."					MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 674843	39. 878599	Two-storey house	Kato Pedina	Urban building	historic preserved monument		Δ-711 α/ 22.11.1989 Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.	78063/5717 α/ 16.11.1989	Χαρακτηρισμός ως διατηρητέου του κτιρίου που βρίσκεται στην Κοινότητα Κάτω Πεδινών της Επαρχίας Δωδώνης (ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης,	GOOD	House	School of Architecture		ΥΠΕΚΑ: http://estia.minenv.gr/

20. 706970	39. 881750	House of Ioannou Tsigaras	Ano Pedina	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YMTEE Epirus	VA 8080/889 / 8-7-1972, Government Gazette 519 / B / 25-7-1972	" Χαρακτηρίζομεν ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 52 του ΚΝ 5351/1932 "περί αρχαιοτήτων" και κτίσμα χρήζον ειδικής κρατικής προστασίας την εν Άνω Πεδινών Ζαγορίου Ιωαννίνων οικίαν Ιωάννου Τσιγαρά ".	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 729245	39. 823507	Chani n. Kleonikis Kamchika	Asprangeloi	Accommodation, Urban Building	historical preserved monument	Modern Greek	YMTEE Epirus	MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS / DILAP / C / 788/18952 / 7-4-1982, Government Gazette 193 / B / 26-4-1982	"Χαρακτηρίζομε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950, το Χάνι ιδιοκτησίας Κλεονίκης Καμτσίκας στους Ασπραγγέλους Ζαγορίου Ν. Ιωαννίνων, γιατί παρουσιάζει ενδιαφέρον για την ιστορία της αρχιτεκτονικής και είναι ένα από τα ελάχιστα χάνια που έχουν απομείνει στο Νομό Ιωαννίνων."	GOOD	Chani	City hall		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 7535115	39. 8733527	Building n. Athanasioy and Nikolaos Vasdeki	Vitsa	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YMTEE Epirus	Ministry of Culture / DILAP / C / 2460/60631 / 18-11-1993, Government Gazette 892 / B / 10-12-1993	"Χαρακτηρίζομε ως έργο τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950, το κτίριο ιδιοκτησίας Αθανασίου και Νικολάου Βασδέκη στη Βίτσα Ιωαννίνων, διότι είναι ένα πολύ αξιόλογο δείγμα λαϊκής αρχιτεκτονικής στην περιοχή Ζαγορίου Ιωαννίνων, απαραίτητο για την μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής".	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 7469350	39. 8757374	House n. Basili Pappa	Vitsa	Urban building	work of art	Modern Greek	YMTEE Epirus	MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS / DILAP / C / 272/15086 / 17-2-1982, Government Gazette 114 / B / 18-3-1982	"Χαρακτηρίζομε ως έργο τέχνης που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία, σύμφωνα με το Ν 1469/1950, το κτίριο στον οικισμό Άνω Βίτσα Ζαγορίου ιδιοκτησίας Βασιλείας Γ. Παππά, γιατί αποτελεί χαρακτηριστικό και αξιόλογο δείγμα τοπικής αρχιτεκτονικής. Είναι σε διάφορο κτίριο κτισμένο με ανεπίχρηστη λαξευμένη λιθοδομή επιμελώς αρμολογημένη και με στέγη από σχιστίδιακες. Πάνω από τα ανοίγματα που που είναι συμμετρικά τοποθετημένα διαμορφώνονται ανακουφιστικά τόξα."	NOT GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 7474902	39. 8755231	Building n.Spyrou Karagiannis	Vitsa	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YMTEE Epirus	Ministry of Culture / DILAP / C / 4262/550 / 17-12-1991, Government Gazette 35 / B / 27-1-1992	" Χαρακτηρίζομε ως έργο τέχνης το κτίριο ιδιοκτησίας Σπύρου Καραγιάννη στη Βίτσα Ιωαννίνων, διότι αποτελεί αξιόλογο δείγμα τοπικής αρχιτεκτονικής, με απλά και λιτά αρχιτεκτονικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής Ζαγορίου Ιωαννίνων ".	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 753702	39. 873916	House of Batabali Paulou	Vitsa	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	Δ-249 α/ 05.03.2004 Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.	9622 α/ 01.03.2004	Χαρακτηρισμός ως διατηρητέου του κτιρίου που βρίσκεται στον οικισμό Βίτσας του δήμου Κεντρικού Ζαγορίου (ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης φερόμενης ιδιοκτησίας Βαταβάλη Παύλου	GOOD	House	Hotel		ΥΠΕΚΑ: http://estia.minenv.gr/
20. 747682	39. 826484	Alexandra Giannakopoulou House	Elati	Urban building	historic preserved monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	Ministry of Culture / DILAP / C / 1588/25693 / 14-8-1988, Government Gazette 640 / B / 6-9-1988	"Χαρακτηρίζουμε ως έργο τέχνης που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950, την οικία Αλεξάνδρας Γιαννακοπούλου στην Ελάτη Ζαγορίου, γιατί πρόκειται για αξιόλογο κτίριο τοπικής αρχιτεκτονικής, με ενδιαφέροντα επί μέρους αρχιτεκτονικά, μορφολογικά αλλά και λειτουργικά στοιχεία και με τοιχογραφίες στο εσωτερικό του ".	GOOD	House	Hotel		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 748780	39. 882913	Mansion Tarsitsas	Monodentri	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1511/13931/16-3-1999, ΦΕΚ 293/Β/1-4-1999	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο την οικία ιδιοκτησίας και Ταρίτσας Μακρυγιάννη, με τα κτίσματα συνοδείας (εξώπορτα, στέρνα), στο Μονοδένδρι Ιωαννίνων, διότι αποτελεί αξιόλογο και τυπικό δείγμα αρχοντοσύπου στο Μονοδένδρι, σημαντικό για την μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 748261	39. 882002	Pantazis House	Monodentri	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1377/26301/27-5-1994, ΦΕΚ 474/Β/24-6-1994	"Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το κτιριακό συγκρότημα του αρχοντικού Πανταζή στο Μονοδένδρι Ζαγορίου, ιδιοκτησίας Ριζαρείου Σχολής, γιατί πρόκειται για αξιόλογο κτίσμα, που αποτελεί δείγμα τοπικής αρχιτεκτονικής, σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στο συγκεκριμένο χώρο.	GOOD	House	Rizarios gallery center		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 780481	39. 887318	Pasxalios School	Kapesovo	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΝΣΑΚ/70164/1516/2-9-2010 - ΦΕΚ 396/ΑΑΠ/28-9-2010	Χαρακτηρίζουμε ως μνημείο, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 1β του Ν. 3028/2002, το Σχολικό Διδάκτήριο «Πασγάλειος Σχολή», στο Δημοτικό Διαμέρισμα Καπεσόβου, Δήμου Τύμφης, Νομού Ιωαννίνων, φερόμενης ιδιοκτησίας Εθνικών Κληροδοτημάτων Καπεσόβου, με τα βοηθητικά προσκτίσματα και την περιφράξη του περιβάλλοντος χώρου του, διότι αποτελούν αξιόλογη αρχιτεκτονική σύνθεση και διαθέτουν αξιόλογα μορφολογικά στοιχεία τυπικά της αρχιτεκτονικής του Ζαγορίου.	GOOD	School	Multicultural space		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

		House Olga Filidi	Kapesovo	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/196 2/29503/22-5-1997 - ΦΕΚ 702/Β/19-8-1997	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης την οικία " Όλγας Φιλίδη " ιδιοκτησίας Αλίκης Λένη στο Καπέσοβο Ιωαννίνων και ορίζουμε ως ζώνη προστασίας της τον περιβάλλοντα χώρο, στα όρια ιδιοκτησίας γιατί αποτελεί αξιόλογο δείγμα κτιρίου με έντονα στοιχεία της λαϊκής Ζαγορίτικης Αρχιτεκτονικής (πλούσιος ζωγραφικός διάκοσμος, ξύλινα αετώματα και ταβάνια με σκαλιστές ροζέτες κ.α.) και κατά συνέπεια είναι σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της Αρχιτεκτονικής.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 791018	39. 863764	Mansion Euaggelias Derva	Kipoi	Urban building	work of art	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/245 8/60872/18-11-1993 - ΦΕΚ 900/Β/13-12- 1993	"Χαρακτηρίζουμε ως έργο τέχνης το αρχοντικό ιδιοκτησίας Ευαγγελίας Δέρβα, στους κήπους Ζαγορίου Νομού Ιωαννίνων, διότι αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα λαϊκής αρχιτεκτονικής με ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά και μορφολογικά στοιχεία στις όψεις, καθώς επίσης και αξιόλογο εσωτερικό, γεωγραφικό διάκοσμο".	GOOD	House	Hotel		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 791756	39. 864722	Mansion Artemi	Kipoi	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/302 6/59157/1-12-1998 - ΦΕΚ 1281/Β/23-12- 1998	"Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το κτίριο ιδιοκτησίας Μίνας Βλαχοπούλου στους Κήπους Ζαγορίου Ιωαννίνων, γνωστό με την επωνυμία "Σπίτι του Αρτέμης", διότι πρόκειται για επιβλητικό πέτρινο αρχοντόσπιτο με ενδιαφέροντα στοιχεία λαϊκής αρχιτεκτονικής και πλούσιο εσωτερικό και εξωτερικό διάκοσμο, σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής. "	NOT GOOD	House	Hotel		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 775586	39. 870475	Asterinou Kokorou House	Koukouli	Urban building	historic and work of art	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ Α/Φ31/28676/2334/8-7- 1973 - ΦΕΚ 973/Β/18- 8-1973	"Χαρακτηρίζουμε τας εις το χωρίον Κουκκούλι Ζαγορίου καιμένας οικίας ιδιοκτησίας των Ευαγγέλου Πλακίδα και Αστερινού Κοκόρου μετά του περιβάλλοντος αυτός χώρου ως ιστορικά και καλλιτεχνικά οικοδομήματα χρήζοντα ειδικής κρατικής προστασίας διότι αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα της αρχιτεκτονικής τόσο του παρελθόντος όσον και των αρχών του παρόντος αιώνας."	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 774890	39. 870405	Grigoriou Kokorou House	Koukouli	Urban building	historic and work of art	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/267 1/39268/4-9-1991 - ΦΕΚ 805/Β/30-9-1991	" Χαρακτηρίζουμε ως έργο τέχνης το κτιριακό συγκρότημα ιδιοκτησίας Γρηγόρη Κόκορου στον οικισμό Κουκκούλι Ζαγορίου Ιωαννίνων, διότι πρόκειται για χαρακτηριστικό αρχοντόσπιτο με λιθοδομή, με περίτεχνη είσοδο και κυρίως με λίγες τοιχογραφίες που απέμειναν "	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 776168	39. 870667	Euaggelou Plakida House	Koukouli	Urban building	historic and work of art	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA A/Φ31/28676/2334/8-7 1973 - ΦΕΚ 973/Β/18- 8-1973	"Χαρακτηρίζουμε τας εις το χωρίον Κουκκούλι Ζαγορίου κεκλιμένας οικίας ιδιοκτησίας των Ευαγγέλου Πλακίδα και Αστερινού Κοκόρου μετά του περιβάλλοντος αυτών χώρου ως ιστορικά και καλλιτεχνικά οικοδομήματα χρήζοντα ειδικής κρατικής προστασίας διότι αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα της αρχιτεκτονικής τόσο του παρελθόντος όσον και των αρχών του παρόντος αιώνας."	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 776685	39. 871461	Elementary School	Koukouli	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA ΥΠΠΟ/ΔΙΔΑΠΤ/909/ 23408/15-4-1992 - ΦΕΚ 350/Β/28-5-1992	" Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο που χρειάζεται ειδική κρατική σημασία σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950, το Δημοτικό Σχολείο ιδιοκτησίας Κοινότητας Κουκκουλίου Ν. Ιωαννίνων, διότι συντέλεσε στη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων και την εδραίωση του ελληνισμού σε μία εποχή (αρχές του 20ου αιώνα) δύσκολη για το αλύτρωτο έθνος "	GOOD	Elementary School			MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 850101	39. 913620	House of Theodosia and Odysseas Fragouli	Skamneli	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 16307/9-9-1965 - ΦΕΚ 605/Β/16-9-1965	Χαρακτηρίζομεν ως αρχαιολογικούς χώρους και κηρύσσομεν ως Ιστορικά Μνημεία, ως ακολούθως: ΙΑ' Περιφέρεια Κλασικών Αρχαιοτήτων. Νομός Ιωαννίνων. Πέντε οικία με υδατογραφίας 19ου αιώνας και αρχιτεκτονικών ενδιαφέρον (Κοινότης Σκαμνελίου, επαρχ. Ζαγορίου). 1) Οικία ιδιοκτησίας Όλγας Κυπαρίσσου. 2) Οικία ιδιοκτησίας, Φερενίκης Θεοδοσίου. 3) Οικία ιδιοκτησίας, Μιχαήλ Γενναδίου. 4) Οικία ιδιοκτησίας Θεοδώρου και Οδυσσέως Φραγκούλη. 5) Οικία ιδιοκτησίας Κούλας Τσέπη και 6) Εβραϊκή Συναγωγή εν Κάστρο Ιωαννίνων, ανεγερθείσα το 1827 επί παλαιάς τοιαύτης.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 849631	39. 913528	House of Koulas Tseph	Skamneli	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 16307/9-9-1965 - ΦΕΚ 605/Β/16-9-1965	Χαρακτηρίζομεν ως αρχαιολογικούς χώρους και κηρύσσομεν ως Ιστορικά Μνημεία, ως ακολούθως: ΙΑ' Περιφέρεια Κλασικών Αρχαιοτήτων. Νομός Ιωαννίνων. Πέντε οικία με υδατογραφίας 19ου αιώνας και αρχιτεκτονικών ενδιαφέρον (Κοινότης Σκαμνελίου, επαρχ. Ζαγορίου). 1) Οικία ιδιοκτησίας Όλγας Κυπαρίσσου. 2) Οικία ιδιοκτησίας, Φερενίκης Θεοδοσίου. 3) Οικία ιδιοκτησίας, Μιχαήλ Γενναδίου. 4) Οικία ιδιοκτησίας Θεοδώρου και Οδυσσέως Φραγκούλη. 5) Οικία ιδιοκτησίας Κούλας Τσέπη και 6) Εβραϊκή Συναγωγή εν Κάστρο Ιωαννίνων, ανεγερθείσα το 1827 επί παλαιάς τοιαύτης.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 849067	39. 912301	House of Michael Gennadiou	Skamneli	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 16307/9-9-1965 - ΦΕΚ 605/Β/16-9-1966	Χαρακτηρίζομεν ως αρχαιολογικούς χώρους και κηρύσσομεν ως Ιστορικά Μνημεία, ως ακολούθως: ΙΑ' Περιφέρεια Κλασικών Αρχαιοτήτων. Νομός Ιωαννίνων. Πέντε οικία με υδατογραφίας 19ου αιώνας και αρχιτεκτονικών ενδιαφέρον (Κοινότης Σκαμνελίου, επαρχ. Ζαγορίου). 1) Οικία ιδιοκτησίας Όλγας Κυπαρίσσου. 2) Οικία ιδιοκτησίας, Φερενίκης Θεοδοσίου. 3) Οικία ιδιοκτησίας, Μιχαήλ Γενναδίου. 4) Οικία ιδιοκτησίας Θεοδώρου και Οδυσσέως Φραγκούλη. 5) Οικία ιδιοκτησίας Κούλας Τσέπη και 6) Εβραϊκή Συναγωγή εν Κάστρο Ιωαννίνων, ανεγερθείσα το 1827 επί παλαιάς τοιαύτης.	NOT GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 849402	39. 912276	House of Olga Kyparissou	Skammeli	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 16307/9-9-1965 - ΦΕΚ 605/Β/16-9-1967	Χαρακτηρίζομεν ως αρχαιολογικούς χώρους και κηρύσσομεν ως Ιστορικά Μνημεία, ως ακολούθως: ΙΑ' Περιφέρεια Κλασικών Αρχαιοτήτων. Νομός Ιωαννίνων. Πέντε οικίες με υδατογραφίας 19ου αιώνος και αρχιτεκτονικών ενδιαφέρον (Κοινότης Σκαμινελίου, επαρχ. Ζαγορίου). 1) Οικία ιδιοκτησίας Όλγας Κυπαρίσσου. 2) Οικία ιδιοκτησίας, Φερενίκης Θεοδοσίου. 3) Οικία ιδιοκτησίας, Μιχαήλ Γενναδίου. 4) Οικία ιδιοκτησίας Θεοδώρου και Οδυσσέως Φραγκούλη. 5) Οικία ιδιοκτησίας Κούλας Τσέπη και 6) Εβραϊκή Συναγωγή εν Κάστρο Ιωαννίνων, ανεγερθείσα το 1827 επί παλαιάς τοιαύτης.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 849788	39. 913760	House of Fereniki Theodosiou	Skammeli	Urban building	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 16307/9-9-1965 - ΦΕΚ 605/Β/16-9-1965	Χαρακτηρίζομεν ως αρχαιολογικούς χώρους και κηρύσσομεν ως Ιστορικά Μνημεία, ως ακολούθως: ΙΑ' Περιφέρεια Κλασικών Αρχαιοτήτων. Νομός Ιωαννίνων. Πέντε οικίες με υδατογραφίας 19ου αιώνος και αρχιτεκτονικών ενδιαφέρον (Κοινότης Σκαμινελίου, επαρχ. Ζαγορίου). 1) Οικία ιδιοκτησίας Όλγας Κυπαρίσσου. 2) Οικία ιδιοκτησίας, Φερενίκης Θεοδοσίου. 3) Οικία ιδιοκτησίας, Μιχαήλ Γενναδίου. 4) Οικία ιδιοκτησίας Θεοδώρου και Οδυσσέως Φραγκούλη. 5) Οικία ιδιοκτησίας Κούλας Τσέπη και 6) Εβραϊκή Συναγωγή εν Κάστρο Ιωαννίνων, ανεγερθείσα το 1827 επί παλαιάς τοιαύτης.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
		House of Apostolos Vaggelis	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.Αποφασίζομεν : " Ι. Την κήρυξιν ως αρχαιολογικών χώρων των κάτωθι:Ε. Νομού Ιωαννίνων. Κηρύσσονται επίσης διατηρητέαι αι κάτωθι οικίες και ναοί της Κοινότητος Τσεπελέβου - Ζαγορίου. 1) Οικία Ελένης Παναγιώτου Βούρβου, πρόην οικία Κέντρου. 2) Οικία αδελφών Φερεντίνου, πρόην Βουλιώτη. 3) Οικία αδελφών Κουμπή, πρόην Καρανάσιου. 4) Οικία αδελφών Γεωργίου Δουβάλα, πρόην Δόρη. 5) Οικία αδελφών Αποστόλου Βαγγελή, πρόην Τσιάπη. 6) Οικία αδελφών Πέτρου Κουμπή, πρόην Σιάμπολα. 7) Οικία Ευφροσύνης Ιωαννίδου, πρόην Λιάπη. 8) Οικία αδελφών Αποστόλου Καυάλη. 9) Οικία Ιωάννου Κέντρου. 10) Οικία Αικατερίνης Καπεράκη, πρόην Ρέσσου. 11) Οικία αδελφών Αποστόλου Βαγγελή, πρόην Παπάζογλου.	BAD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819544	39. 906641	House of Georgios Douvalas	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1966	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819438	39. 906461	House of Brothers Koumpis	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

		House of Brothers of Petros Koumpis	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.					MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819347	39. 906541	House of Ferentinos	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819182	39. 905599	House of Katerina Kaperaki (Karathoma)	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 818963	39. 905696	House of Aristoula Papazoglou	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819742	39. 906345	House of Vasiliki Giannakou	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1966	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 819374	39. 905499	House of Dimosthenis Siarkas	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 820013	39. 905609	House of Elenis, Panagiotis Vourvou	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 820211	39. 905643	House of Efrosini Vaxima	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
		House of Efrosinis Ioannidou	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819001	39. 905436	House of Miltiadis Tsoumanis	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1966	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 820409	39. 905084	House of Pelagia Gerasimou	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819549	39. 905805	House of Terpsixori Deligianni	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	Hotel		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 820496	39. 904661	House of Xrhstos Vlastopoulos	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819552	39. 905802	House of Aggeliki Maou	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 820032	39. 905877	House of brothers of Apostolos Kapsalis	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 819533	39. 904952	House of Ioannis Kentros	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1966	Περί κτηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 820082	39. 905964	House of Paulos Giannakis	Tsepelovo	Urban building	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 7828/7-5-1965 - ΦΕΚ 404/Β/6-7-1967	Περί κτηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD	House	House		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 764973	39. 852738	House G. Vakolas	Dilofo			1838			Αρχοντικό με ξύλινα πατώματα, ξυλόγλυπτο ταβάνι και γεωμετρικό διάκοσμο. Ο οντάς είναι ζωγραφισμένος με ανθρώπινες μορφές και το μεγαλύτερο μέρος των τοίχων καλύπτεται από ζωγραφιστούς κίονες.	GOOD	House	House		https://izagori.gr/environment/secular-painting/1838-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%B2%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%B1.html
20. 764933	39. 852862	Anagnostopoulos School	Dilofo			Found on 1855 by Ioannis and Dimitris Anagnostopoulos.			Ορθογώνιο παραλληλόγραμμο μεγαλοπρεπέστατο κτίριο με μέτωπο 19 μέτρων στην πλατεία του χωριού και ύψος 11 μέτρων. Προσφάτως ανακατασκευάστηκε η στέγη του αλλά παρουσιάζει δομικά προβλήματα, καθώς ο μεγάλος τοίχος προς την πλατεία έχει σοβαρές ρωγμές από την μετατόπιση του, λόγω ολίσθησης του εδάφους	NOT GOOD	Academy for boys	Elementary School		http://www.zagori.gov.gr/
20. 780577	39. 888115	Koufolotas House	Kapesovo			1906			Σπάνιο λόγω της απουσίας αυλής με είσοδο από πλακόστρωση στο χαγιάτι. Το ταβάνι της κρεβάτς είναι βαμμένο κόκκινο, πράσινο και κίτρινο, ιδιαίτερο σε σχέση με άλλα αρχοντικά.	GOOD	House	House		https://izagori.gr/environment/secular-painting/1848-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%86%CE%BF%CE%BB%CF%8E%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AD%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%B1-%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CF%8C%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%85.html

propositions for protection

Churches & Monasteries												
X	Y	Monument name	Village	Kind of monument	Declaration type	Period	Protection	Declaration	Criteria	Condition	Image	Sources
20. 998435	39. 803524	Church of Agios Dimitrios	Greveniti	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	Ministry of Foreign Affairs / AU / B1 / Φ33 / 39019/817 / 28-7-1983, Government Gazette 514 / B / 5-9-1983	"Χαρακτηρίζουμε τον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου, που βρίσκεται στο Γρεβενίτι Ν. Ιωαννίνων ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Η εκκλησία αποτελείται στη σημερινή της μορφή από ένα μονόχωρο, τρικόγχο κυρίως ναό, ο οποίος περικλείεται από πρόσθετους πλάγιους και δυτικό νάρθηκα, καθώς και ανοιχτό χαγιάτι στη νότια πλευρά, κατασκευασμένα σε διάφορες εποχές. Οι εσωτερικοί τοίχοι και ο νότιος εξωτερικός κοσμούνται με ενδιαφέρουσες τοιχογραφίες των αρχών του 17ου αιώνα. Το μνημείο αποτελεί σημαντική μαρτυρία για τη ζωή στη Ήπειρο, την εποχή αυτή και για την τέχνη της Τουρκοκρατίας γενικότερα".	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 979538	39. 822115	Monastery of Voutsia	Greveniti	Monastery Complexes, Religious Sites	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 15794 / 19-12-1961, Government Gazette 35 / B / 2-2-1962	"Χαρακτηρίζομεν ως αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά διατηρητέα μνημεία ως μνημιονεδόνται κατωτέρω κατά περιφέρειας"	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 914224	39. 742229	Church of the Holy Trinity	Kavallari	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 15794 / 19-12-1961, Government Gazette 35 / B / 2-2-1962	"Χαρακτηρίζομεν ως αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά διατηρητέα μνημεία ως μνημιονεδόνται κατωτέρω κατά περιφέρειας"	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 992357	39. 855873	Church of Agios Nikolaos	Flambourari	Christian Churches	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	AU 11707 / 14-6-1966, Government Gazette 429 / B / 8-7-1966 AU 8096 / 12-9-1969, Government Gazette 635 / B / 30-9-1969	"Αποφασίζομεν την κήρυξιν ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του εν Φλαμπουραρίω Δωδώνης υπάρχοντος ναού του Αγίου Νικολάου".	NOT GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 705163	39. 877252	Monastery of Evangelistria	Agios Minas	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 103348/4536 / 24-12-1957, Government Gazette 21 / B / 24-1-1958	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικών και διατηρητέον μνημείον το εις θέσιν "Καστράκι" του χωρίου Αγίου Μηνά περιφέρειας Ζαγορίου Μονίδιον "Ευαγγελιστρια".	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 705223	39. 877279	Monastery of Evangelistria	Ano Pedina	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	VA 10062/934 / 12-7-1972, Government Gazette 621 / B / 22-8-1972	Κηρύσσομεν ως ιστορικά, διατηρητέα τα κάτωθι μνημεία: 1) Τον Ναόν του Αγίου Νικολάου εις Κράνην, 2) Τον Ναόν της Αγίας Παρασκευής εις το χωρίον Πάτερων Κατσανοχωρίων, 3) Τον σταυρεπίστεγον Ναόν του Αγίου Γεωργίου εις χωρίον Βαγενήτι, 4) Την Μονήν του Αγίου Νικολάου της Τζώρας εις την περιοχὴν Κοινότητος Βασιλικῆς (Γιάννιστας), 5) Τον Ναόν του Αγίου Νικολάου εις Καλύβια Ελαφοτόπου, 6) Την Μονήν της Ευαγγελιστρίας Ἀνω Πεδινῶν Ζαγορίου, 7) Τον Ναόν των Ταξιαρχῶν εις Κάτω Πεδινά Ζαγορίου, 8) Την Μονήν των Αγίων Αναργύρων Κλειδωνιάς, 9) Την Μονὴν Βολίτζης* Ματσουκίου, 10) Την εις θέσιν Μύλος* Φραγκάδων Ζαγορίου μεγάλην διτοξὸν γέφυραν Πετσιώνη και 11) Την ἐπὶ του Ἀράχθου γέφυραν της Πλάκας".	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 684511	39. 949260	Cave Monastery	Aristi	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	VA 15904 / 24-11-1962, Government Gazette 473 / B / 17-12-1962	"Χαρακτηρίζουμε ως αρχαιολογικούς χώρους 1) Μονὴ Σπηλαιωτίσσης παρὰ την Ἀρίστην (τέως Ἀρτσιτσα) περιοχῆς Βοιδομάτη. 2) Εκκλησία Αγίου Βλασίου εις Αετορράχην Ἰωαννίνων. 3) Εκκλησία Κοιμήσεως της Θεοτόκου εις θέσιν Στόγυρη Ἀλεποχωρίου Μπότσαρη. 4) Ερείπα Εκκλησίας Αγίου Θανασίου εις Λυκούρσι Ρομανοῦ. 5) Εκκλησία Αγίου Ἀθανασίου εις Μουκοβίναν.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 748454	39. 874025	Church of Saint Nicholas	Vitsa	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	VA 4499 / 12-6-1964, Government Gazette 239 / B / 30-6-1964	"Έχοντες υπόψη: α) τας διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 περί Αρχ/των, β) τας σχετικὰς αναφορὰς των οικείων Εφοριῶν αρχαιοτήτων και γ) την υπ' αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικοῦ Συμβουλίου, εγκρίνομεν ὅπως, χαρακτηρισθῶσιν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοὶ χώροι κατὰ Περιφέρειαν ως ακολούθως:8) Το Καθολικὸν της Μονῆς της Ζωοδόχου Πηγῆς της Κοινότητος Ζωοδόχου Πηγῆς (Ζαντίλα). 9) Ο Ναός της Αγίας Παρασκευῆς της Κοινότητος Ζωοδόχου Πηγῆς (Ζαντίλα). 10) Ο Ναός του Αγίου Μηνά της Κοινότητος Μονοδενδρίου, της Επαρχίας Ζαγορίου. 11) Το Καθολικὸν της Μονῆς της Αγίας Παρασκευῆς της Κοινότητος Μονοδενδρίου της Επαρχίας Ζαγορίου. 12) Ο Ναός Αγίου Νικολάου της Κοινότητος Βίτσης Ζαγορίου. 13) Η Μονὴ Τιμίου Προδρόμου Ρογκοβῆ, της Κοινότητος Τσιπολῶβου Ζαγορίου. 14) Ο Ναός Αγίου Γεωργίου της Κοινότητος Βροστίας. 15) Ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Κοινότητος Ἀλεποχωρίου Μπότσαρη Δωδώνης. 16) Ο Ναός της Γενεθλίου της Θεοτόκου, της Κοινότητος Ἀλεποχωρίου Μπότσαρη Δωδώνης. 17) Ο Ναός του Αγίου Ἀθανασίου της Κοινότητος Μουκοβίτας Δωδώνης. 18) Ο Ναός της Φανερωμένης της Κοινότητος Φορτωσίου Καστανοχωρίων. 19) Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου της Κοινότητος Κάτω Λαγίστης. 20) Το καθολικὸν της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Μονῆς Στουμαίνης. 21) Το καθολικὸν της Μονῆς Παύλου.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 740165	39. 878661	Monastery of Prophet Ilia	Vitsa	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 7828 / 7-5-1965, Government Gazette 404 / B / 6-7-1965	Περὶ κηρύξεως ως αρχαιολογικὸν χώρον και ιστορικὸν διατηρητέον μνημείον.	NOT GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 977710	39. 873023	Church of Saint George	Elafotopos	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 13783 / 4-8-1969, Government Gazette 538 / B / 29-8-1969	"Αποφασίζομεν την κήρυξιν ως ιστορικών διατηρητέων μνημείων των κάτωθι Ιερών Ναών εις Ελαφότοπον Ζαγορίου Ιωαννίνων: α) Της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Β) Του Αγίου Γεωργίου και γ) Του Αγίου Νικολάου.	NOT GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 980532	39. 870505	Church of Saint Nicholas	Elafotopos	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 13783 / 4-8-1969, Government Gazette 538 / B / 29-8-1969	"Αποφασίζομεν την κήρυξιν ως ιστορικών διατηρητέων μνημείων των κάτωθι Ιερών Ναών εις Ελαφότοπον Ζαγορίου Ιωαννίνων: α) Της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Β) Του Αγίου Γεωργίου και γ) Του Αγίου Νικολάου.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 689712	39. 900437	Church of the Assumption	Elafotopos	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 13783 / 4-8-1969, Government Gazette 538 / B / 29-8-1969	"Αποφασίζομεν την κήρυξιν ως ιστορικών διατηρητέων μνημείων των κάτωθι Ιερών Ναών εις Ελαφότοπον Ζαγορίου Ιωαννίνων: α) Της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Β) Του Αγίου Γεωργίου και γ) Του Αγίου Νικολάου.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 645583	39. 906525	Church of Saint Nikolas	Kalyvia	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 10062/934/12-7-1972, ΦΕΚ 621/Β/22-8-1972	Κηρύσσομεν ως ιστορικά, διατηρητέα τα κάτωθι μνημεία: 1) Τον Ναόν του Αγίου Νικολάου εις Κράνην, 2) Τον Ναόν της Αγίας Παρασκευής εις το χωρίον Πάτερων Κατσανοχωρίων, 3) Τον σταυρωπίστευτον Ναόν του Αγίου Γεωργίου εις χωρίον Βαγενήτι, 4) Την Μονήν του Αγίου Νικολάου της Τζώρας εις την περιοχήν Κοινότητος Βασιλικής (Γιάννιστας), 5) Τον Ναόν του Αγίου Νικολάου εις Καλύβια Ελαφοτόπου, 6) Την Μονήν της Ευαγγελιστρίας Άνω Πεδινών Ζαγορίου, 7) Τον Ναόν των Ταξιαρχών εις Κάτω Πεδινά Ζαγορίου, 8) Την Μονήν των Αγίων Αναργύρων Κλειδονιάς, 9) Την Μονήν Βολίξης* Ματσουκίου, 10) Την εις θέσιν Μύλος" Φραγκάδων Ζαγορίου μεγάλην διτόξον γέφυραν Πετσιώνη και 11) Την επί του Αράχθου γέφυραν της Πλάκας ".	NOT GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 678940	39. 879703	Church of Taxiarches	Kato Pedina	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	VA 10062/934 / 12-7-1972, Government Gazette 621 / B / 22-8-1972	Κηρύσσομεν ως ιστορικά, διατηρητέα τα κάτωθι μνημεία: 1) Τον Ναόν του Αγίου Νικολάου εις Κράνην, 2) Τον Ναόν της Αγίας Παρασκευής εις το χωρίον Πάτερων Κατσανοχωρίων, 3) Τον σταυρωπίστευτον Ναόν του Αγίου Γεωργίου εις χωρίον Βαγενήτι, 4) Την Μονήν του Αγίου Νικολάου της Τζώρας εις την περιοχήν Κοινότητος Βασιλικής (Γιάννιστας), 5) Τον Ναόν του Αγίου Νικολάου εις Καλύβια Ελαφοτόπου, 6) Την Μονήν της Ευαγγελιστρίας Άνω Πεδινών Ζαγορίου, 7) Τον Ναόν των Ταξιαρχών εις Κάτω Πεδινά Ζαγορίου, 8) Την Μονήν των Αγίων Αναργύρων Κλειδονιάς, 9) Την Μονήν Βολίξης* Ματσουκίου, 10) Την εις θέσιν Μύλος" Φραγκάδων Ζαγορίου μεγάλην διτόξον γέφυραν Πετσιώνη και 11) Την επί του Αράχθου γέφυραν της Πλάκας ".	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 749093	39. 881865	Church of Agios Minas	Monodendri	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 4499 / 12-6-1964, ΦΕΚ 239 / B / 30-6-1964	"Έχοντας υπόψη: α) τις διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τις σχετικές αναφορές των οικείων Εφαρμ/ν αρχαιοτήτων και γ) την υπ' αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνοντας όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι κατά Περιφέρειας ως ακολούθως:8) Το Καθολικόν της Μονής της Ζωοδόχου Πηγής της Κοινότητος Ζωοδόχου Πηγής (Ζωντίδα). 9) Ο Ναός της Αγίας Παρασκευής της Κοινότητος Ζωοδόχου Πηγής (Ζωντίδα). 10) Ο Ναός του Αγίου Μηνά της Κοινότητος Μονοδενδρίου, της Επαρχίας Ζαγορίου. 11) Το Καθολικόν της Μονής της Αγίας Παρασκευής της Κοινότητος Μονοδενδρίου της Επαρχίας Ζαγορίου. 12) Ο Ναός Αγίου Νικολάου της Κοινότητος Βίτσης Ζαγορίου. 13) Η Μονή Τιμίου Προδρόμου Ρυγκωβού, της Κοινότητος Τραπεζοφίου Ζαγορίου. 14) Ο Ναός Αγίου Γεωργίου της Κοινότητος Βροσίνης. 15) Ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Κοινότητος Αλεποχωρίου Μπότσαρη Δωδώνης. 16) Ο Ναός της Γενεθλίου της Θεοτόκου, της Κοινότητος Αλεποχωρίου Μπότσαρη Δωδώνης. 17) Ο Ναός του Αγίου Αθανασίου της Κοινότητος Μουκοβίνας Δωδώνης . 18) Ο Ναός της Φανερωμένης της Κοινότητος Φορτωσιού Καστανοχωρίου. 19) Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου της Κοινότητος Κάτω Λαγιάτης. 20) Το καθολικόν της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Μονής Στοιμωτής. 21) Το καθολικόν της Μονής Παλαρριής.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 754080	39. 886880	Monastery of Agia Paraskevi	Monodendri	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	VA 4499 / 12-6-1964, Government Gazette 239 / B / 30-6-1964	"Έχοντας υπόψη: α) τις διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τις σχετικές αναφορές των οικείων Εφαρμ/ν αρχαιοτήτων και γ) την υπ' αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνοντας όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι κατά Περιφέρειας ως ακολούθως:8) Το Καθολικόν της Μονής της Ζωοδόχου Πηγής της Κοινότητος Ζωοδόχου Πηγής (Ζωντίδα). 9) Ο Ναός της Αγίας Παρασκευής της Κοινότητος Ζωοδόχου Πηγής (Ζωντίδα). 10) Ο Ναός του Αγίου Μηνά της Κοινότητος Μονοδενδρίου, της Επαρχίας Ζαγορίου. 11) Το Καθολικόν της Μονής της Αγίας Παρασκευής της Κοινότητος Μονοδενδρίου της Επαρχίας Ζαγορίου. 12) Ο Ναός Αγίου Νικολάου της Κοινότητος Βίτσης Ζαγορίου. 13) Η Μονή Τιμίου Προδρόμου Ρυγκωβού, της Κοινότητος Τραπεζοφίου Ζαγορίου. 14) Ο Ναός Αγίου Γεωργίου της Κοινότητος Βροσίνης. 15) Ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Κοινότητος Αλεποχωρίου Μπότσαρη Δωδώνης. 16) Ο Ναός της Γενεθλίου της Θεοτόκου, της Κοινότητος Αλεποχωρίου Μπότσαρη Δωδώνης. 17) Ο Ναός του Αγίου Αθανασίου της Κοινότητος Μουκοβίνας Δωδώνης . 18) Ο Ναός της Φανερωμένης της Κοινότητος Φορτωσιού Καστανοχωρίου. 19) Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου της Κοινότητος Κάτω Λαγιάτης. 20) Το καθολικόν της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Μονής Στοιμωτής. 21) Το καθολικόν της Μονής Παλαρριής.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 776857	39. 871284	Church of the Assumption in Koukkouli	Koukkouli	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA ΥΠΠΟ / APX / B1 / Φ33 / 21019/356 / 4-6-1991, ΦΕΚ 871 / B / 24-10-1991	" Κηρύσσεται ολόκληρο το συγκρότημα μαζί με τα προσκτίσματα (ναός, κτίριο στη Β.Α. γωνία με τις κρήνες, κυριανυριό και Αμειλινό) του Ι.Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου στο Κουκκούλι Ζαγορίου του Ν. Ιωαννίνων ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, δότι αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των Ζαγοροχωρίων του 18ου αι. ".	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 847190	39. 862225	Church of Agios Georgios	Negades	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 15794 / 19-12-1961, ΦΕΚ 35 / B / 2-2-1962	"Χαρακτηρίζουμε ως αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά διατηρητέα μνημεία ως μνημονεύονται κατωτέρω κατά περιφέρειας",	NOT GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 846858	39. 864952	Church of Panagia	Negades	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA ΥΠΠΟ / APX / B1 / Φ33 / 50356/1724 / 10-11-1997, ΦΕΚ 1094 / B / 10-12-1997	"Αποφασίζουμε: Κηρύσσουμε τον Ιερό Ναό Κοίμησης Παναγίας, κοινότητος Νεγάδων, επαρχίας Δωδώνης, Ν. Ιωαννίνων ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Πρόκειται για τρικλίτη ξυλόστεγη βασιλική με νάρθηκα γυναικονική στα δυτικά και χαριάτι στην δυτική και νότια πλευρά. Αποτελεί κτίσμα των αρχών του 19ου αιώνα, χαρακτηριστικό της τοπικής αρχιτεκτονικής, που στο εσωτερικό του κοσμείται με αξιόλογες τοιχογραφίες, που χρονολογούνται στα 1821, έργο του ζωγράφου Αναστασίου Αναγνώστου από το Καπέσοβο. Οι τοιχογραφίες διατηρούνται σε εξαιρετικά καλή κατάσταση και αποτελούν χαρακτηριστικό δείγμα του έργου των Καπεσοβιτών ζωγράφων, που έδρασαν στην περιοχή της Ηλείου στην εποχή αυτή."	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 844925	39. 909796	Monastery of Agia Paraskevi	Skamneli	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 7828 / 7-5-1965, ΦΕΚ 404 / Β / 6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 849488	39. 910672	Church of Panagia	Skamneli	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 7828 / 7-5-1965, ΦΕΚ 404 / Β / 6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 846720	39. 909245	Church of Agios Nikolaos	Skamneli	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 15794 / 19-12-1961, ΦΕΚ 35 / Β / 2-2-1962 YA 7828 / 7-5-1965, ΦΕΚ 404 / Β / 6-7-1965	Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	NOT GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 811595	39. 887369	Monastery of the Righteous Forerunner of Rogovo	Tsepelovo	Monastic Groups	newer monument	Modern Greek	YNMTE of Epirus	YA 4499 / 12-6-1964, ΦΕΚ 239 / Β / 30-6-1964	"Εχοντες υπόψη: α) τας διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τας σχετικάς αναφοράς των οικείων Εφοριών αρχαιοτήτων και γ) την υπ' αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνομεν όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 819312	39. 905768	Church of Agios Nikolaos	Tsepelovo	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 7828 / 7-5-1965, ΦΕΚ 404 / Β / 6-7-1965	Αποφασίζομεν : Την κήρυξιν ως αρχαιολογικών χώρων των κάτωθι: α) Των εις θέσιν "Γσαρδάκια" παρά την νότιαν παρυφήν της πόλεως Παραμυθιάς ερειπίων πολυγωνικών αναλημματικών τοίχων. β) Των αρχαίων ερειπίων κτιρίων εις την περιχών του συνοικισμού Λυκοχωρίου της Κοινότητας Καρτερίου Θεσπρωτίας, παρά το Δημοτικόν Σχολείον. γ) Την εις θέσιν "Νέμεσις" (Κουκουβάουνες) προϊστορικής "μαγούλας" κατασπάρτου οστράκων μυκηναϊκής εποχής. δ) Του λόφου "Πύργος" της παραλίας (παλ. Δραμέσι) Αυλίδος φέροντος κατάλοιπα προϊστορικών συνοικισμών, εις δε τας κλιτύς του μυκηναϊκού τάφου.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 827716	39. 908732	Church of Kato Panagia	Tsepelovo	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine	8th EBA	YA 7828 / 7-5-1965, ΦΕΚ 404 / Β / 6-7-1965	Περί κτηρύξεως ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων.	NOT GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 955225	39. 970954	Holy Temple of Pammegiston Taxiarchon	Laista	Holy Temples Christian	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine				GOOD		https://www.vlahoi.net
20. 958304	39. 967009	Monastery of Holy Trinity of Paliochori	Laista	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Η μονή σύμφωνα με τον Λαζαρίδη ανάγεται στα τέλη του 18ου αιώνα, καθώς σώζονται εικόνες του 1795 και 1797. Άλλες γραπτές πηγές παραδίδουν ότι η σημερινή μονή χτίστηκε στα 1860. Σήμερα από τη μονή σώζεται μόνο το καθολικό και ερείπια κελιών προς τα δυτικά. Το καθολικό είναι τρικλίτη ξυλόστεγη βασιλική, εσωτερικά θολοσκέπαστη. Στο υπέρθυρο της βορινής εισόδου αναγράφεται η χρονολογία 1878. Στο εσωτερικό του ναού σώζονται τοιχογραφίες στον ανατολικό, βόρειο και δυτικό τοίχο, έργο Χιονιαδιτών ζωγράφων στα τέλη του 19ου αιώνα.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/207-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CE%B1%CE%B3-%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%87%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-2039.html
20. 881915	39. 998640	Church of Agia Paraskevi	Vrysochori	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine				GOOD		
20. 886667	40. 000826	Church of Saint Xaralampos	Vrysochori	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Εγχάρκτη επιγραφή σε λίθινη πλάκα ενσωματωμένη στην εξωτερική θύρα στο χαγιάτι, αναφέρει τρεις ονομασίες αγίων. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος ακολουθεί το συνηθισμένο Αξιοσημείωστα είναι τα ασημένα δισκοπότηρα, προερχόμενα από την Κωνσταντινούπολη, δωρεά των αδελφών Εζάρχου.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/540-%CE%B1%CE%B3-%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%82-%CE%B2%CF%81%CF%85%CF%83%CE%BF%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%85-2548.html

20. 842062	40. 009369	Monastery of Holy Trinity	Vrysochori	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Στα 1773 αναφέρεται από τον Ι. Λαμπρίδη ότι ανακαινίστηκε το καθολικό και τα υπόλοιπα κτίσματα της μονής. Το καθολικό είναι μονόχωρο και καμαροσκέπαστο. Αξίζει να σημειωθεί το ξυλόγλυπτο τέμπλο, ένα από τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα της λαϊκής ξυλογλυπτικής τέχνης του 18ου αιώνα στην Ήπειρο. Το τέμπλο διακοσμείται με ανάγλυφες Χριστολογικές και Θεομητορικές παραστάσεις, καθώς και ολόσωμους αγίους, αγίους σε μετάλλια, φυτικά και γεωμετρικά διακοσμητικά μοτίβα. Η τεχνική που ακολουθείται είναι αυτή χαμηλού, στρωτού ανάγλυφου, η οποία είναι η παλαιότερη στα Ηπειρωτικά τέμπλα.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/209-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-E%BF%CE%82-%CE%84%CE%81%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82%CE%B2%CF%81%CF%85%CF%83%CE%BF%CF%87%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%BF%CE%85-2041.html
20. 883419	39. 827511	Church of Saint Nicholas	Fragkades	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Η μονή έως το 1910 λειτουργούσε ως ανδρικό μοναστήρι. Τα μοναστηριακά συγκρότημα έπαθε επάλληλες καταστροφές στις αρχές του 20ου αιώνα λόγω καθίζησης του εδάφους. Σήμερα διατηρείται μόνο το καθολικό το οποίο είναι μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική. Οι τοιχογραφίες στο μεγαλύτερο τμήμα τους έχουν καταστραφεί και σώζονται μόνο αποσπασματικά στο χώρο του ιερού Βήματος. Οι Δεσποτικές εικόνες του τέμπλου είναι του 1863.	NOT GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/210-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-E%BF%CE%85-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CE%BF%CF%85-%CF%86%CE%81%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82-2042.html
20. 914587	39. 977584	Saint Athanasios	Iliochori	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Πληροφορίες σχετικά με την ίδρυση αυτού του ναού μας δίνει ο Νίκος Εξάρχου στο βιβλίο "Το Ντομπρίνοβο". Πριν λίγα χρόνια ανακαινίστηκε αλλά το εσωτερικό είναι τελείως κατεστραμένο.	NOT GOOD		https://iliochori.wordpress.com/2015/08/09/%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B5%CE%BE%CF%89%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CF%83%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%B8%CE%B1/
20. 909360	39. 977335	Dovrinovou Monastery	Iliochori	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Τα παλαιότερα οικοδομήματα, πιθανώς του 17ου αιώνα, καταστράφηκαν στα τέλη του 18ου αιώνα. Η σημερινή οικοδομική φάση έγινε με ενέργειες του ηγούμενου Κυπριανού την εποχή του Αλή Πασά. Σύμφωνα με τον Λαμπρίδη ο Κυπριανός είχε φιλικές σχέσεις με τον Αλή Πασά, ο οποίος συνέβαλε στην ανακίνηση του παλαιότερου κατεστραμμένου μοναστηριού. Αξιάλογα είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο και ο δεσποτικός θρόνος, τα οποία χρονολογούνται τον 18ο αιώνα.	BAD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/204-%CE%B4%CE%BF%CE%B2%CE%81%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CF%85-%CE%B7%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B9-2031.html
20. 672778	39. 933768	Monastery of Assumption of the Theotokos	Aristi	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Ενδιαφέρουσα είναι η γλυπτή έξεργη διακόσμηση με θέματα ζωικά και φυτικά στο τέμπλο, στον άμβωνα, στα κιονόκρανα, στα πλαίσια των παραστάσεων. Οι τοιχογραφίες του ναού χρονολογούνται στα 1806, ενώ η ανοικοδόμηση τοποθετείται στα 1791, σύμφωνα με «μπογιουρντί» του Αλή Πασά, το οποίο επιτρέπει την ανέγερση νέου ναού στη θέση ενός παλαιότερου. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού, ο οποίος αποτελεί το τελευταίο έργο του Καπεοβίτη ζωγράφου Ιωάννη, ακολουθεί τη συνήθη εικονογραφία των ζωγράφων από το Καπέσοβιο. Έντονες είναι οι επιδράσεις του δυτικού μπαρόκ τόσο στην απόδοση λεπτομερειών στις εντοίχες παραστάσεις όσο και στην γλυπτή διακόσμηση.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/201-%CE%BA%CE%BF%CE%AF%CE%BC%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%83%CF%84%CE%B7-2018.html

20. 843707	39. 797884	Vissokou Monastery	Kalouta	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Από το μοναστηριακό συγκρότημα σώζονται ορισμένα κελιά, βοηθητικοί χώροι και το καθολικό. Στην υπέρθυρη επιγραφή του ναού αναφέρεται ότι ο ναός χτίστηκε το 1787 και τοιχογραφήθηκε το 1818. Στην επιγραφή επίσης σημειώνεται ότι ο παλαιότερος ναός που υπήρχε στην ίδια θέση χτίστηκε το 1114 από τον «ηγούμενο Μιχαήλ». Ο πλούσιος τοιχογραφικός διάκοσμος του κυρίως ναού και του εξωνάρθηκα είναι έργο των Καπεσοβιτών Αναστασίου Αναγνώστου του Οικονόμου και του Γεωργίου Τσαπελοβίτου. Στις τοιχογραφίες είναι εμφανής η εικονογραφική και τεχνοτροπική παράδοση των Καπεσοβιτών ζωγράφων.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/211-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CE%B2%CE%B9%CF%83%CF%83%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CF%8D-2049.html
20. 673729	39. 879342	Church of Agios Athanasios	Kato Pedina	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Ο ναός είναι τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα και μικρό τρούλο επάνω από το κεντρικό κλίτος. Στη νότια πλευρά διατηρείται κλειστή στοά και ανοικτή στη βόρεια. Στην αγίδα διακρίνονται οι χρονολογίες 1704 και 1791. Τα κιονόκρανα στις τοξοστοιχίες του κυρίως ναού φέρουν γύψινα διακοσμητικά μοτίβα φυτών και δικέφαλων αετών. Αξιοσημείωτο είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο με πλούσιο φυτικό και ζωικό διάκοσμο, χαρακτηριστικό του 18ου αιώνα.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/544-%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CE%B8%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BA-%CF%80%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CE%BD-2552.html
20. 736133	39. 801791	Monastery of Dovras	Asprangeli	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Το καθολικό και τμήματα του μοναστηριού ξαναχτίστηκαν το 1955 από τον ηρώμενο, τελευταίο της μονής, Εφραίμ Πολιάνο τον Ξεροντινό (προερχόμενο από τη μονή Ξενοφώντος του Αγίου Όρους). Μετά το θάνατο του, το 1973, η μονή διαλύθηκε. Το νέο καθολικό ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο της βασιλικής με τρούλο και πλάγιους χορούς. Δείγματα του αρχικού διακόσμου διατηρούνται στην αγίδα του ιερού Βήματος. Οι νεότερες τοιχογραφίες έγιναν την δεκαετία του 1950.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/236-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CE%B4%CE%BF%CE%B2%CF%81%CE%AC%CF%82-2213.html
20. 821639	39. 790796	Church of Saint George	Manassi	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Είναι εμφανείς οι εικονογραφικές ομοιότητες με τοιχογραφημένα σύνολα του 18ου αιώνα της ίδιας ομάδας ζωγράφων. Αξίζει να σημειώσουμε την ανάγλυφη ξύλινη διακόσμηση με σαφείς μαρκόκ επιδράσεις, σύγχρονη με τις τοιχογραφίες, στην οροφή, στα μέτωπα των κιονοστοιχιών, στον άμβωνα και στο τέμπλο. Μία δεύτερη νεότερη επιγραφή μας πληροφορεί ότι ο ναός επισκευάστηκε από την κοινότητα το 1910.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/196-%CE%B1%CE%B3-%CE%B3%CE%B5%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%83%CE%A%CF%82-1967.html
20. 801341	39. 786814	Church of Agios Minas	Dikorfo	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine			Ο ναός είναι τρίκλιτη βασιλική με ημικυκλική αγίδα που κοσμεύεται με τυφλές κόγχες. Χαγιάτι διατηρείται στη νότια πλευρά που σπηρίζεται εναλλάξ σε πεσσούς και κιονίσκους. Ο ναός χτίστηκε στα 1778 σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, επάνω από την κεντρική είσοδο. Οι τοιχογραφίες είναι έργο του Καπεσοβίτη ζωγράφου Αναστάσιου Αναγνώστη του Οικονόμου και χρονολογούνται στα 1812. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο, ο άμβωνας και ο δεσποτικός θρόνος είναι σύγχρονα με τον τοιχογραφικό διάκοσμο. Οι δεσποτικές εικόνες είναι έργο του Ιωάννη του Αθανασίου και χρονολογούνται στα 1780.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temples/193-%CE%AC%CE%B3-%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%AC%CF%82-%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%81%CF%86%CE%BF-1953.html

20. 780045	39. 888214	Church of Saint Nikolas	Kapesovo	Christian Temples	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine				Σύμφωνα με την ίδια επιγραφή οι τοιχογραφίες και οι φορητές εικόνες στο τέμπλο και στα προσκυνητήρια είναι έργα των Καπεσοβιτών ζωγράφων Ιωάννη του Αθανασίου και του γιου του Αναστασίου Αναγνώστη. Οι τοιχογραφίες χωρίζονται σε τέσσερις ζώνες. Στη χαμηλότερη εκκονίζονται ολόσωμοι άγιοι, στη δεύτερη άγιοι σε στηθάρια που περιβάλλονται από κληματίδες και στις δύο ανώτερες εναγγελικές σκηνές. Το δυτικό τείχο καταλαμβάνουν σκηνές από βίους των αγίων.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temple/194-%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%80%CE%AD%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%BF-1954.html	
20. 728465	39. 968940	Church of Taxiarches	Mikro Papigko	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine				Είναι τρίκλιτη βασιλική με μικρό οκταγωνικό τρούλο. Έχει νάρθηκα, τοξωτή στοά στη νότια πλευρά και προστώο στην είσοδο. Στο υπέρθυρο της νότιας θύρας διακρίνεται η χρονολογία 1808. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο είναι των αρχών του 19ου αιώνα, ενώ οι φορητές εικόνες φέρουν την υπογραφή του ζωγράφου Κωνσταντίνου Οικονόμου και την χρονολογία 1816.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temple/549-%CE%BD%CE%B1%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%B1%CF%81%CF%87%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%81%CF%8C-2557.html	
20. 718874	39. 968168	Church of Saint Vlasios	Megalo Papigo	Monastery Complexes	ancient monument	Byzantine / Post Byzantine				Ο τρισυπόστατος ναός είναι αφηροαμένος εκτός του ομώνυμου αγίου, στον άγιο Δημήτριο και στην αγία Τριάδα. Στα 1852 ο σημερινός ναός χρονολογείται πήρε την θέση ενός παλαιότερου, για τον οποίο δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικές με την χρονολόγησή του. Οι τοιχογραφίες ολοκληρώθηκαν το 1878 και είναι έργο του Χρήστου Εξαρχόπουλου.	GOOD		https://izagori.gr/environment/temples/107-items/environment/temple/217-%CE%BD%CE%B1%CF%8C%CF%82-%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%B2%CE%BB%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%84%CE%BF-2069.html	
proposition for protection														

Threshing floors								
X	Y	Village	Code	Declaration	Criteria	Condition	Image	Sources
21,53097	44,186274	Kato Pedina	1	(ΦΕΚ Δ-946 α/ 31.10.2002)	Χαρακτηρισμός ως διατηρητέου συγκροτήματος συνολικά σαράντα τριών (43) καλυβών-αλωνιών(11) και ανεξαρτήτων καλυβών (21) ή ανεξάρτητων αλωνιών (11) καθώς και ο φυσικός περιβάλλοντας χώρος τους, που βρίσκονται στην εκτός ορίων περιοχή του οικισμού Κάτω Πεδινά του δήμου Κεντρικού Ζαγορίου (ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών	GOOD		http://estia.minenv.gr/
21,60349	44,185013	Kato Pedina	2	(ΦΕΚ Δ-946 α/ 31.10.2002)	Χαρακτηρισμός ως διατηρητέου συγκροτήματος συνολικά σαράντα τριών (43) καλυβών-αλωνιών(11) και ανεξαρτήτων καλυβών (21) ή ανεξάρτητων αλωνιών (11) καθώς και ο φυσικός περιβάλλοντας χώρος τους, που βρίσκονται στην εκτός ορίων περιοχή του οικισμού Κάτω Πεδινά του δήμου Κεντρικού Ζαγορίου (ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών	NOT GOOD		http://estia.minenv.gr/
21,4355	44,21054	Elafotopos	3			NOT GOOD		Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento
21,5081	44,21055	Elafotopos	4			NOT GOOD		Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento

21,5263	44,21338	Elafotopos	5			BAD		Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento
21,7118	44,21548	Elafotopos	6			BAD		Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento
21,7262	44,22026	Elafotopos	7			NOT GOOD		Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento
21,7463	44,22614	Elafotopos	8			BAD		Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento
21,7679	44,18562	Ano Pedina	9			NOT GOOD		Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento

21,8026	44,19796	Ano Pedina	12			GOOD		https://izagori.gr/database.html?action=search_perform&region=%CE%86%CE%BD%CF%89%20%CE%A0%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%BD%CE%AC&type=%CE%A6%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1&exclude=3775&custom_button_search=3
21,7465	44,18994	Ano Pedina	13			GOOD		https://izagori.gr/database.html?action=search_perform&region=%CE%86%CE%BD%CF%89%20%CE%A0%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%BD%CE%AC&type=%CE%A6%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1&exclude=3775&custom_button_search=4
22,0997	44,18041	Vitsa	14			NOT GOOD		<u>Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento</u>
24,3138	44,09042	Tristeno	18			NOT GOOD		<u>Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento</u>
22,7937	44,07043	Kalouta	19			GOOD		<u>Dry stone Routes- Οι δρόμοι της ξερολιθιάς στο Ζαγόρι και στο Salento</u>

proposition for protection

Μνημεία εκτός οικισμών

Bridges											
X	Y	Monument name	Village	Declaration type	Period	Protection	Declaration	Criteria	Condition	Image	Sources
20,74821	39. 831240	Stone bridge of mill Elati	Elati	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Τ/4918π.ε./4449/27-8-1998, ΦΕΚ 1029/Β/1-10-1998	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το πέτρινο γεφύρι δίπλα από τον νερόμυλο στην Ελάτη Ν. Ιωαννίνων γιατί αποτελεί αληθινό στολίδι λαϊκής αρχιτεκτονικής, σημαντικό για την μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής, στο οποίο εκφράζεται ο τρόπος επιβίωσης και επικοινωνίας των κατοίκων της εποχής εκείνης.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 7654399	39. 84321	Stone bridge of Agios Minas	Dilofo	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Τ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αούου, Βοιδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές. Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 774197	39. 854954	Stone bridge Captain Arkouda	Dilofo	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Τ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αούου, Βοιδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 89665	39. 7882599	Stone bridge Mousovo	Dipotamos	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Τ/3825/54254/17-10-2001, ΦΕΚ 1355/Β/17-10-2001	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης, που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950 ,το πέτρινο γεφύρι στη θέση «Μοιάσοβο» του Δημοτικού Διαμερίσματος Διποτάμου του Δήμου Κεντρικού Ζαγορίου Ιωαννίνων, γιατί αποτελεί ιστορική μαρτυρία για τον τρόπο επικοινωνίας και την κοινωνικοοικονομική οργάνωση της περιοχής και είναι συνδεδεμένο με τις μνήμες των κατοίκων.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 8076239	39. 794636	Stone bridge Stathi	Dikorfo	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Τ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αούου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 82784	39. 799900	Stone bridge Lakotsoliou	Manassi	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΝΣΑΚ/Τ/492/18/18-1-2005, ΦΕΚ 148/Β/7-2-2005	Χαρακτηρίζουμε ως μνημεία, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3028/2002, τα τρία (3) πέτρινα γεφύρια που βρίσκονται στο Δημοτικό Διαμέρισμα Μανασσή, του Δήμου Κεντρικού Ζαγορίου στο Νομό Ιωαννίνων και συγκεκριμένα των γεφυριών «Λακοτσολιού» στη θέση «Σκάλα», «Ματσοπούλου» στη θέση «Καστανιά» και «Κασμίν» στη θέση «Βαρκά», διότι αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα της λαϊκής αρχιτεκτονικής, ιστορική μαρτυρία για τον τρόπο επικοινωνίας και την κοινωνικοοικονομική οργάνωση των κατοίκων της περιοχής στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα.Τα παραπάνω γεφύρια είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με τις μνήμες των κατοίκων και παράλληλα παρουσιάζουν σημαντικό τεχνικό ενδιαφέρον, που σχετίζεται με την ανάπτυξη της τεχνικής κατασκευής πέτρινων γεφυριών στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου κατά τον 19ο αιώνα.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 8315	39. 80149	Stone bridge Kasimina	Manassi	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΝΣΑΚ/Τ/492/18/18-1-2005, ΦΕΚ 148/Β/7-2-2005	Χαρακτηρίζουμε ως μνημεία, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3028/2002, τα τρία (3) πέτρινα γεφύρια που βρίσκονται στο Δημοτικό Διαμέρισμα Μανασσή, του Δήμου Κεντρικού Ζαγορίου στο Νομό Ιωαννίνων και συγκεκριμένα των γεφυριών «Λακοτσολιού» στη θέση «Σκάλα», «Ματσοπούλου» στη θέση «Καστανιά» και «Κασμίν» στη θέση «Βαρκά», διότι αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα της λαϊκής αρχιτεκτονικής, ιστορική μαρτυρία για τον τρόπο επικοινωνίας και την κοινωνικοοικονομική οργάνωση των κατοίκων της περιοχής στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα.Τα παραπάνω γεφύρια είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με τις μνήμες των κατοίκων και παράλληλα παρουσιάζουν σημαντικό τεχνικό ενδιαφέρον, που σχετίζεται με την ανάπτυξη της τεχνικής κατασκευής πέτρινων γεφυριών στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου κατά τον 19ο αιώνα.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 793856	39. 856051	Stone bridge Merisi	Kipoi	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Τ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αούου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 8000326	39. 859896	Stone bridge Pitsioni	Kipoi	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ 4499/12-6-1964, ΦΕΚ 239/Β/30-6-1963	Έχοντες υπόψη: α) τας διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τας σχετικές αναφορές των οικείων Εφοριών αρχαιοτήτων και γ) την υπ? αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνομεν όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι κατά Περιφέρειας	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 7864183	39. 8616882	Stone bridge Plakida or Kalogirou	Kipoi	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 4499/12-6-1964, ΦΕΚ 239/Β/30-6-1963	Έχοντες υπόψη: α) τας διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τας σχετικές αναφοράς των οικείων Εφοριών αρχαιοτήτων και γ) την υπ' αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνομεν όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι κατά Περιφέρειας	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 81092	39. 844720	Stone Bridge Ntovris	Kipoi	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA ΥΠΠΕ/ΔΙΔΑΠ/Τ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Λόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμιων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 790370	39. 868730	Stone bridge Milou	Kipoi	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 4499/12-6-1964, ΦΕΚ 239/Β/30-6-1964	Έχοντες υπόψη: α) τας διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τας σχετικές αναφοράς των οικείων Εφοριών αρχαιοτήτων και γ) την υπ' αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνομεν όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι κατά Περιφέρειας	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 78934	39. 86552	Stone bridge Lazaridi or Kontodimou	Kipoi	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 4499/12-6-1964, ΦΕΚ 239/Β/30-6-1964	Έχοντες υπόψη: α) τας διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τας σχετικές αναφοράς των οικείων Εφοριών αρχαιοτήτων και γ) την υπ' αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνομεν όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι κατά Περιφέρειας	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 774906	39. 86211	Stone bridge Kokkori	Koukouli	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	YA 4499/12-6-1964, ΦΕΚ 239/Β/30-6-1964	Έχοντες υπόψη: α) τας διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τας σχετικές αναφοράς των οικείων Εφοριών αρχαιοτήτων και γ) την υπ' αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνομεν όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι κατά Περιφέρειας	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 76438	39. 869480	Stone bridge Misiou	Koukouli	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 82169	39. 887360	Stone bridge Paliogefyro Bikaki	Tsepelovo	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ 4499/12-6-1964 - ΦΕΚ 239/Β/30-6-1964	Έχοντες υπόψη: α) τας διατάξεις των άρθρων 50 και 52 του Κ.Ν. 5351/1932 «περί Αρχ/των», β) τας σχετικές αναφορές των οικείων Εφοριών αρχαιοτήτων και γ) την υπ? αριθ. 35/19-5-64 Πράξιν του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εγκρίνομεν όπως, χαρακτηρισθούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι κατά Περιφέρειας	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 85628	39. 89469	Stone bridge Kir Alexi	Skamneli	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 78855	39. 89362	Stone bridge Kapesovitiko	Kapesovo	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
21. 047827	39. 9316045	Stone bridge "la pontika"	Vovousa	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 97679	39. 86044	Stone bridge Varda	Flabourari	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 960174	39. 768226	Stone bridge Tsipiani	Grevenitou	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 870228	39. 769229	Stone bridge Abelia	Anthrakiti	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/3325 π.ε./1764/10-1-2002 - ΦΕΚ 58/Β/24-1-2002	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το πέτρινο γεφύρι στη θέση "Αμπέλια" του Δημοτικού Διαμερίσματος Ανθρακίτη του Δήμου Ανατολικού Ζαγορίου, διότι αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της ηπειρώτικης λαϊκής αρχιτεκτονικής και τεχνικής της κατασκευής γεφυριών.Το παραπάνω γεφύρι αποτελεί ιστορική μαρτυρία για τον τρόπο επικοινωνίας και την κοινωνικοοικονομική οργάνωση της περιοχής και είναι συνδεδεμένο με τις μνήμες των κατοίκων.Για την καλύτερη προστασία, ανάδειξη και προβολή του μνημείου ορίζεται ζώνη προστασίας 100 μέτρων (100m) περιμετρικά του πέτρινου γεφυριού.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 8325922	39. 7829756	Stone bridge Vodiata	Vodiata	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/3325 π.ε./1764/10-1-2002 - ΦΕΚ 58/Β/24-1-2003	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το πέτρινο γεφύρι στη θέση "Αμπέλια" του Δημοτικού Διαμερίσματος Ανθρακίτη του Δήμου Ανατολικού Ζαγορίου, διότι αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της ηπειρώτικης λαϊκής αρχιτεκτονικής και τεχνικής της κατασκευής γεφυριών.Το παραπάνω γεφύρι αποτελεί ιστορική μαρτυρία για τον τρόπο επικοινωνίας και την κοινωνικοοικονομική οργάνωση της περιοχής και είναι συνδεδεμένο με τις μνήμες των κατοίκων.Για την καλύτερη προστασία, ανάδειξη και προβολή του μνημείου ορίζεται ζώνη προστασίας 100 μέτρων (100m) περιμετρικά του πέτρινου γεφυριού.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 875206	39. 774422	Stone bridge Koutsoulekou	Vodiata	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Αόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/

20. 90878	39. 74669	Stone bridge Andrea	Kavalariou	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Λόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 9622	39. 84609	Stone bridge Drogari	Kastanwnas zagori	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Λόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 96301	39. 72417	Stone bridge Kaber Aga	Miliotades	newer monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1260/30653/2-7-1982, ΦΕΚ 628/Β/26-8-1982	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία τις 22 λιθόκτιστες τοξωτές γέφυρες που υπάρχουν σε διάφορα σημεία του ποταμού Λόου, Βοϊδομάτη, Ζαγορίτικου, Βάρδα, Μετσοβίτικου και των παραποτάμων τους στο Νομό Ιωαννίνων, όπως σημειώνονται στο συνημμένο τοπογραφικό διάγραμμα με κλίμακα 1: 200.000, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο σε απόσταση 60μ. γύρω από αυτές.Οι παραπάνω γέφυρες αποτελούν πολύ χαρακτηριστικά δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και στενά συνδεδεμένες με την εξέλιξη και ιστορία του τόπου.Η κήρυξη θα τις προστατεύει από την καταστροφή κατά τη διάνοιξη νέων δασικών δρόμων και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου θα συντελέσει στην προβολή και ανάδειξη τους στο τοπίο.	GOOD		MoC: http://listedmonuments.culture.gr/
20. 884	39. 850890	Stone bridge Bogdani	Fragades					Το γεφύρι εξυπηρετούσε τις υλοτομικές δραστηριότητες της περιοχής αλλά και όσους ήθελαν να κινηθούν μεταξύ των Φραγγιάδων και του Σκαμινελίου.Είναι μονότοξο και θεμελιωμένο πάνω στις βραχώδεις στέριες πλευρές του ρέματος. Έχει κοντούς διακοσμητικούς αρκάδες που στο μεγαλύτερο μέρος τους έχουν πέσει.	NOT GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/573-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CE%BC%CF%80%CE%BF%CE%B3%CE%B4%CE%AC%CE%BD%CE%B7-2624.html
20. 8728846	39. 8204074	Stone bridge of Roustiaras	Fragades		Ο Ι.Λαμπριδής αναφέρει ότι κτίστηκε το 1868 από τον Χριστ. Ζηκομάτη.			Είναι μονότοξο και η καμάρα του στεφανώνεται από ενομένους αρκάδες, πολλοί απ' τους οποίους όμως έχουν πέσει. Στο βόρειο άκρο της κατάντη πλευράς υπάρχει πέτρινο εικονοστάσι.Στο γεφύρι έχουν γίνει το 1987 εργασίες συντήρησης και ενισχύθηκαν τα θεμέλια των βάθρων του με τσιμέντο	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/579-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%AC%CF%81%CE%B1%CF%82-2630.html

20. 6633699	39. 9679259	Stone bridge of Kleidonia	Kleidonia		Κτίστηκε το 1853 με δαπάνες της Μπαλκίς Χανούμ, συζύγου του Μακήλ Πασά.			Το γεφύρι βοηθούσε την επικοινωνία του χωριού του Αγίου Μηνά με τον κάμπο της Κόνιτσας και όσους ήθελαν να κατευθυνθούν από την περιοχή της Κόνιτσας προς τα Γιάννενα. Είναι μονότοξο με διαδογικούς ενομένους αρκάδες για στηθαία.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/622-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B4%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%AC%CF%82-3021.html
20. 85009	39. 859680	Stone bridge Kassou	Negades		Η παλιά εγγράικτη πλάκα, που σήμερα δεν υπάρχει στην θέση της, μας πληροφορεί ότι κατασκευάστηκε από τον Νεγαδιώτη Στέφανο Κάσσο το 1860.			Βοηθούσε τις μετακινήσεις των κατοίκων προς τα αγροκτήματά τους και προς την περιοχή των Ριζιανών.Το γεφύρι είναι μονότοξο και έχει για στηθαία αρκάδες που δυστυχώς όμως έχουν πέσει σε όλο το τμήμα της καμάρας.	NOT GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/621-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CE%BA%CE%AC%CF%83%CF%83%CE%BF%CF%85-3020.html
20. 82852	39. 8313	Stone bridge Riziana	Negades		Σύμφωνα με τον Ι.Λαμπρίδη κατασκευάστηκε από τον Νεγαδιώτη Χατζή Δούκα το 1780.			Το γεφύρι είναι μονότοξο και για στηθαία έχει αρκάδες μόνο στο ψηλότερο μέρος της καμάρας, ενώ στα υπόλοιπα τμήματα υπάρχουν προστατευτικά, χαμηλά πεζούλια.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/584-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CF%81%CE%B9%CE%B6%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%AC-2635.html
20. 8487	39. 91405	Stone bridge of Agia Triada	Skamneli					Το γεφύρι εξυπηρετούσε τις μετακινήσεις προς την εκκλησία αλλά και τα χωράφια της περιοχής. Μέχρι και σήμερα παραμένει λειτουργικό αφού είναι η μοναδική οδός για να φτάσει κάποιος στην ομώνυμη εκκλησία.Είναι μονότοξο με πέτρινα προστατευτικά στηθαία που συντηρήθηκαν πρόσφατα.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/552-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82-2603.html
20. 823	39. 88456	Stone bridge Kovatsainas	Tsepelovo		Σύμφωνα με τον Ε. Γιαννακό κτίστηκε το 1806. Σε πέτρα όμως του τόξου του είναι χαραγμένο το έτος 1817 που πρέπει να είναι και η σωστή ημερομηνία κατασκευής του.			Το γεφύρι αυτό βρίσκεται στα νότια του Τσεπέλοβου στην περιοχή «Ανθα» και γεφυρώνει το ρέμα της Γκριάκας που καταλήγει στο Σκαμνελιώτικο ρέμα. Βοηθούσε την επικοινωνία του Τσεπελόβου με τους Κήπους και τα Γιάννενα.Είναι μονότοξο με αρκάδες για στηθαίο.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/563-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CE%BA%CE%BF%CE%B2%CE%AC%CF%84%CF%83%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%B1%CF%82-2614.html

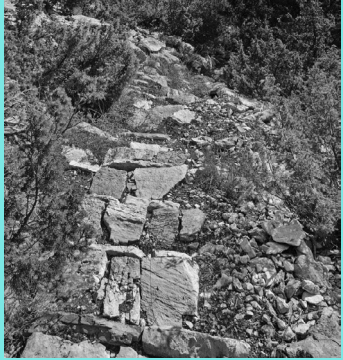
20. 8325922	39. 7829756	Stone bridge Vainadwn	Kalouta		Στο δυτικό άκρο του, υπάρχει εικονοστάσι με πλάκα όπου αναγράφεται ως έτος κατασκευής του το 1908			Το γεφύρι είναι μονότοξο και το οριζόντιο οδόστρωμά του έχει χαμηλούς, διακοσμητικούς αρκάδες, τοποθετημένους ανά διαστήματα.	NOT GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/554-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CE%B2%CE%B1%CF%8A%CE%BD%CE%AC%CE%B4%CF%89%CE%BD-2605.html
20. 78822	39. 89429	Stone bridge Vradetino	Vradeto					Βρίσκεται πάνω στο παλιό μονοπάτι που ενώνει το Καπέσοφο με το Βραδέτο και λίγα μέτρα πριν ξεκινήσουν τα σκαλοπάτια της περίτεχνης Σκάλας του Βραδέτου. Το γεφύρι είναι θεμελιωμένο σε ένα στένεμα του ρέματος πάνω στις βράχινες πλευρές του. Είναι μονότοξο, χωρίς προστατευτικά στηθαία.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/616-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CE%B4%CE%B5%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF-%CF%83%CF%84%CE%B7-3015.html
20. 72623	39. 9710499	Stone bridge Lakou	Mikro Papigo		Σύμφωνα με τον Ι.Λαμπρίδη κτίστηκε το 1854 με δαπάνη του Αναστάσιου Λώλη.			Η μοναδική του καμάρα είναι θεμελιωμένη πάνω στις βράχινες πλευρές του στενού ρέματος. Στο γεφύρι έχουν γίνει μεταγενέστερες εργασίες συντήρησης και έχει προστεθεί στηθαίο με τσιμεντένιους ορθοστάτες και μεταλλικά κάγκελα.	NOT GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/635-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%AC%CE%BA%CE%BA%CE%BF%CF%85-3034.html
20. 91176	39. 97757	Stone bridge of Petsios	Iliochoi		Σύμφωνα με τον Ν. Έξαρχο ως έτος κατασκευής, αναφέρεται το 1880.			Είναι μονότοξο ενώ μεταγενέστερο είναι το προστατευτικό στηθαίο του από τσιμεντένιους, χαμηλούς ορθοστάτες και οριζόντια μεταλλικά κτηκλιδόματα. Το γεφύρι έχει επισκευαστεί αρκετές φορές κατά το παρελθόν.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/577-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%85-2628.html
20. 84475	39. 79053	Stone bridge Milou Kaloutas	Kalouta		Σύμφωνα με τον Ι.Λαμπρίδη κτίστηκε το 1812			Το γεφύρι είναι ένα από τα δύο τρίτοξα σε όλο το Ζαγόρι μαζί με το γεφύρι του Πλακίδα, με τις τρεις μεγάλες καμάρες του να έχουν άνοιγμα 9, 8 και 7 μέτρα. Σε ένα από τα μεσόβαθρά του, υπάρχει βοηθητικό άνοιγμα. Έχει αρκάδες συνεχόμενους στα τμήματα των τόξων και κατά διαστήματα τοποθετημένους στα τμήματα των μεσόβαθρων.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/612-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85-2663.html

20. 6826273	39. 89925	Stone bridge of Aeros	Elafotopos		Σύμφωνα με τον Ι.Λαμπρίδη κτίστηκε κατά την διάνοιξη νέου δρόμου προς τον Ελαφότοπο που πραγματοποιήθηκε το 1868 με χρήματα του ζεύγους Παναγιώτη και Αναστασίας Σολομού.			Το γεφύρι δεν έχει την συνηθισμένη μορφή των πέτρινων γεφυριών. Ουσιαστικά πρόκειται για πέτρινο φαρδύ τοιχίο που ενώνει τις δύο πλευρές του ρέματος και διαθέτει μία μικρή καμάρα στο δυτικό άκρο του για την διοχέτευση των παροδικών νερών της βροχής. Το γεφύρι επισκευάστηκε το 1922 και το 1961 και σταμάτησε να είναι λειτουργικό την δεκαετία του 80 που η νέα διάνοιξη του δρόμου το παρέκαμψε.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/631-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CF%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%AC%CE%B5%CF%81%CE%B F-3030.html
20. 8791899	39. 7966599	Stone bridge of Mill	Dipotamos					Εξοπηρετούσε την επικοινωνία του Διπόταμου με τους Φραγγάδες. Δίπλα του υπήρχε μύλος, του οποίου σώζονται μόνο κάποια ερείπια, διατηρείται όμως ο μεταλλικός αγωγός που μετέφερε το νερό στον μύλο και που είναι στηριγμένος στο στηθαίο της κατάντη πλευράς. Το γεφύρι σε μεγάλο μέρος έχει καλυφθεί από την πυκνή βλάστηση και ιδιαίτερα από τον κισσό που έχει καλύψει ακόμα και την εσωτερική πλευρά (εσωράχιο) της καμάρας.	NOT GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/597-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CF%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CF%8D%CE%BB%CE%BF-2648.html

proposition for protection

Watermills											
X	Y	Monument name	Village	Declaration type	Period	Protection	Declaration	Criteria	Condition	Image	Sources
21. 005101	39. 792241	Watermill Tristeno	Tristeno	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1642/34908/23-6-1992 - ΦΕΚ 493/Β/30-7-1992	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950 (26) κτίσματα στους Νομούς Ιωαννίνων και Άρτας, διότι αποτελούν σημαντικές μαρτυρίες του κάθε τόπου, όπου αφενός καταγράφεται η ντόπια λαϊκή αρχιτεκτονική, αφετέρου δε εκφράζεται η κοινωνικοοικονομική ζωή της κάθε προβιομηχανικής κοινότητας, δεδομένου ότι πριν λίγο τα κτίσματα αυτά αποτελούσαν την πηγή της ζωής των χωριών και των γύρω περιοχών. 17) Νερόμυλος - νεροτριβή στο Τρίστενο Ιωαννίνων, ιδιοκτησία της Κοινότητας : Πέτρινο κτίσμα απλής λαϊκής αρχιτεκτονικής, η κάτοψη ορθογώνια. Σήμερα είναι ισόγειος, ενώ η αρχική του μορφή ήταν διάφορη με τον κυρίως μύλο, με όλο τον μηχανικό εξοπλισμό στο ισόγειο και την κατοικία του μυλωνά στον όροφο. Κτισμένος το 1835 είναι από τους λίγους νερόμυλους που λειτουργούν ακόμη. Δίπλα στο μύλο υπάρχει η ξύλινη νεροτριβή και πέτρινο γεφύρι.	GOOD		https://izagori.gr/environment/bridges/89-items/environment/bridges/599-%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF-%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CF%8D%CE%BB%CE%BF-2650.html
20. 790370	39. 868730	Watermill Kipoi	Kipoi	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1642/34908/23-6-1992 - ΦΕΚ 493/Β/30-7-1992	Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950 (26) κτίσματα στους Νομούς Ιωαννίνων και Άρτας, διότι αποτελούν σημαντικές μαρτυρίες του κάθε τόπου, όπου αφενός καταγράφεται η ντόπια λαϊκή αρχιτεκτονική, αφετέρου δε εκφράζεται η κοινωνικοοικονομική ζωή της κάθε προβιομηχανικής κοινότητας, δεδομένου ότι πριν λίγο τα κτίσματα αυτά αποτελούσαν την πηγή της ζωής των χωριών και των γύρω περιοχών.14) Νερόμυλος δίπλα στο γεφύρι στους Κήπους Ιωαννίνων, ιδιοκτησία της Κοινότητας. Ισόγειο πεντάκτιστο κτίσμα απλής λαϊκής αρχιτεκτονικής, με κάτοψη σε σχήμα Τ και επικάλυψη με σχιστόπλακες. Βρίσκεται ακριβώς πλάι στο τρίτοζο πέτρινο γεφύρι. Αποτελείται από τρεις χώρους: τον κυρίως χώρο λειτουργίας του νερόμυλου με τον μηχανικό εξοπλισμό, ένα χώρο αποθήκευσης των σιτηρών και την κατοικία του μυλωνά.	GOOD		https://babistasios.blogspot.com/2018/06/blog-post_31.html
20. 850858	39. 914028	Watermill Skamneli (society property)	Skamneli	historic preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/803/26508/14-3-1997 - ΦΕΚ 492/Β/13-6-1997	"Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1469 / 50 το νερόμυλο στη θέση " Δεξαμενή " της Κοινότητας Σκαμνελλίου Ιωαννίνων ιδιοκτησία της Κοινότητας διότι αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα λαϊκής Αρχιτεκτονικής της προβιομηχανικής περιόδου, σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής."	BAD		
20. 904384	39. 823930	Alexandris watermill	Fragades	work of art	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/21130/1318/17-5-1985 - ΦΕΚ 357/Β/31-5-1985	"Χαρακτηρίζουμε ως έργο τέχνης που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1469/1950, το νερόμυλο με την ονομασία "Μύλος του Αλεξανδρή", στους Φραγγάδες Ν. Ιωαννίνων ιδιοκτησίας Γ. Βαλέκα, γιατί είναι αρχιτεκτονικά και μορφολογικά ενδιαφέρον κτίσμα των μέσων του περασμένου αιώνακαι από τα λίγα δείγματα σωζόμενων πλέον παραδοσιακών νερόμυλων.Έχει κατασκευασθεί γύρω στο 1840 και είναι κτισμένος με ξερολιθιά από πλακοειδή ντόπιες πέτρες. Οι τοίχοι έχουν πάχος 0, 70μ. Στεγνάζεται με σχιστόπλακες, όπως με σχιστόπλακες είναι στρωμένο και το δάπεδο. Διατηρούνται όλα τα εξαρτήματα και τα στοιχεία με τα οποία λειτουργούσε παλαιότερα ο μύλος εκτός από την ξύλινη χαόνη που μετέφερε το νερό στη φτερωτή.Είναι από τους λίγους νερόμυλους που σώζονται στην περιοχή, στους οποίους, εκτός από το άλεσμα του σιταριού και των άλλων δημητριακών, γινόταν και το χτύπημα των υφαντών στην νεροτριβή."	GOOD		https://epirusexplorer.com/el/villages-el/fragades

20. 88034	39. 827505	Watermill Fragades	Fragades	preserved monument	Modern Greek	YNMTE Epirus	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΝΣΑΚ/22785/672/28-3-2006 - ΦΕΚ 456/Β/13-4-2006	Χαρακτηρίζουμε ως μνημεία (γ) το νερόμυλο στους Φραγκάδες του Δήμου Τύμφης στο Νομό Ιωαννίνων, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 1γ του ν. 3028/2002, διότι αποτελούν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα κτίσματα της προβιομηχανικής περιόδου (19ος αιώνας) χαρακτηριστικά δείγμα της τοπικής λαϊκής (ηπειρωτικής) αρχιτεκτονικής. Είναι συνδεδεμένοι με τις μνήμες των κατοίκων της περιοχής και αποτελούν σημαντική μαρτυρία για τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Ιωαννίνων από το 19 ^ο αιώνα έως τα μέσα του 20ου αιώνα.	GOOD		https://epirusexplorer.com/el/villages-el/fragades
20. 74821	39. 831240	Watermill of the curch	Elati					Ο μύλος βρισκόταν δίπλα από το γεφύρι του μύλου και αποτελούσε ιδιοκτησία της εκκλησίας.	BAD		https://izagori.gr/database.html?value=1328&action=preview
20. 790370	39. 868730	Kalogerikos Watermill	Koukouli					Ο μύλος μετά το 1732 μεταβιβάστηκε από τους προηγούμενους ιδιοκτήτες του στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία στη Βίτσα και για αυτό 'ξεχει την ονομασία αυτή	NOT GOOD		https://www.dinfo.gr/%CE%BF%CE%B9-%CE%BD%CE%B5%CF%81%CF%8C%E%BC%CF%85%CE%BB%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B7%CF%80%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%BF%CF%85-%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B5%CF%84%CE%B9/
20. 774906	39. 86211	Kokkorou Watermill	Koukouli					Ο μύλος αυτός πλεονεκτούσε σε σχέση με τους άλλους επειδή είχε δύο αλεστικά συστήματα (μάτια). Δεν είχε νεροτροβή και άλεθαν σε αυτό από τα χωριά Κουκούλι, Καπέσοβο, Δίλοφο, Βραδέτο, Ασπράγγελοι, Ελάτη, Βίτσα, Μονοδέντρι και Πεδινά όταν γάλασε ο μύλος του Μίσσιου.	GOOD		https://www.dinfo.gr/%CE%BF%CE%B9-%CE%BD%CE%B5%CF%81%CF%8C%E%BC%CF%85%CE%BB%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B7%CF%80%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%BF%CF%85-%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B5%CF%84%CE%B9/
20. 78934	39. 86552	Kontodimou-Lazaridis Watermill	Koukouli					Ο μύλος αυτός πλεονεκτούσε σε σχέση με τους άλλους μύλους της γύρω περιοχής (Κήποι, Κουκούλι) γιατί ήταν ο πρόπος στην πορεία του ποταμού και κατά την έναρξη του καλοκαιριού αργούσε να στερέψει. Λειτουργούσε μέχρι το 1950.	BAD		https://apeirosgaia.wordpress.com/2014/05/20/%CF%84%CE%B1-%CE%B5%CF%81%CE%B5%CE%AF%CF%80%CE%B9%CE%B1-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%8D-%CE%B6%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%85-%CE%BD%CE%B5%CF%81/

Stone Paths								
Monument name	Period	Criteria	Condition	Beginning-Ending	Maximum-Minimum height	Time	Image	Sources
Skala Vradetou	Χρονολογείται με επιφύλαξη στις αρχές του 18ου αι.	Η σκάλα αποτελείται από περισσότερους από 1500 αναβαθμούς (σκαλοπάτια) και 39 καγκέλια (στροφές). Μέχρι το 1973 ήταν ο μοναδικός δρόμος που ένωνε το Βραδέτο με τα υπόλοιπα χωριά.	GOOD	Kapesovo-Vradeto	1335-1080 m.	90 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/51-vradeto-kapesovo-path.html
Skala Kapesovou		Η σκάλα είναι αρκετά ανηφορική με διαφοροποιημένα σκαλιά που παρόλα αυτά δεν έχουν διατηρηθεί καλά.	NOT GOOD	Voidomatis-Kapesovo	1136-675 m.	130 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/731-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%B7%CE%AE-%CE%BA%CE%B1%CF%80%CE%AD%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%BF-%CE%84%CF%83%CE%B5%CF%80%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CE%B2%CE%BF.html
Skala Monodentriou		Η σκάλα στα πιο ανηφορικά σημεία έχει καλοδιαμορφωμένα σκαλοπάτια και επιπρόσθετες πεζούλες.	GOOD	Monodentri-Xaradra Vikou	1072-680 m.	60 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/735-%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CF%83%CF%87%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%82-%CE%B2%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%85-%CE%B2%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%AD%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%B9.html
Skala Vitsas	Κατασκευάστηκε το 1868 με έξοδα της Αγγελικής Πατάζογλου.	Η σκάλα άλλοτε με ξερολιθιές και άλλοτε λαξευμένη στα βράχια εξελίσσεται με συνεχείς στροφές πάνω στην κατακόρυφη πλαγιά οδηγώντας στο πέτρινο γεφύρι του Μίσσιου.	GOOD	Vitsa-Xaradra Vikou	890-750 m.	90 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/57-vitsa-koukouli-path.html

Skala Dilofoi		Η σκάλα σιγά-σιγά χάνεται για να μετατραπεί σε μονοπάτι. Στην διαδρομή προσπερνάται το γεφύρι του Μίσου και ένα ακόμα ρέμα. Η τελική ανηφόρα οδηγεί στην Βίτσα.	GOOD	Dilofo-Vitsa	940-769 m.	90 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/47-dilofo-vitsa-path.html
Skala Papigou		Η σκάλα αποτελείται από πολλές στροφές ενδιάμεσα σε δολομίτες. Οδηγεί στις πηγές του Βοιδομάτη δίπλα από το εκκλησάκι της Παναγίας.	NOT GOOD	Papigo-Xaradra Vikou	984-473 m.	104 minutes		https://izagori.gr/database.html?action=search_perform&region=%CE%A0%CE%AC%CF%80%CE%B9%CE%B3%CE%BA%CE%BF%20%CE%9C%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%BF&type=%CE%9C%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%AC%CF%84%CE%B9&exclude=3812&custom_button_search=1
Skala Tsepelovou		Η σκάλα που παλιά ονομαζόταν Σκάλα του Αη Γιώργη είναι κατεστραμμένη στα περισσότερα σημεία και κακοτράχαλη, περνά από ένα παλιό εικονοστάσι και με διαδοχικές φουρκέτες (καγκέλια) κατηγορίζει προς το χωριό.	NOT GOOD	Tsepelovo-Kapesovo	1343-1076 m.	100 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/731-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%AE-%CE%BA%CE%B1%CF%80%CE%AD%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%BF-%CF%84%CF%83%CE%B5%CF%80%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CE%B2%CE%BF.html
Skala Koukouliou I		Η σκάλα αποτελεί ένα πετρόχτιστο σύστημα ελιγμών, φουρκετών που διευκολύνουν την κατάβαση. Περνάει δίπλα από τα ερείπια του μύλου Λαζαρίδη και τη γέφυρα του Κοντοδήμου.	NOT GOOD	Koukouli-Kipoi	889-750 m.	44 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/55-koukouli-kipoi-path.html
Skala Koukouliou II		Η σκάλα κατηγορίζει την ράχη. Λίγο παρακάτω, το μονοπάτι φτάνει σ' ένα καλντερίμι που κατασκευάστηκε τα τελευταία χρόνια και που με διαδοχικές στροφές κατηγορίζει την πλαγιά και μπαίνει μέσα στο δάσος. Εδώ υπάρχει το παλιό καλντερίμι που, φαρδύ και με αλλεπάλληλα σκαλοπάτια, συνεχίζει την κατηγορική του πορεία.	GOOD	Koukouli-Xaradra Vikou	890-720 m.	60 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/57-vitsa-koukouli-path.html

Skala Vikou		Στο Βικό υπάρχει ένα μονοπάτι, χαραγμένο πάνω στην απότομη πλαγιά της χαράδρας, με συνεχόμενες φουρκέτες και πάρα πολλά σκαλοπάτια που κατεβάζει χαμηλότερα στον ποταμό.	NOT GOOD	Vikos-Voidomatis	760-470 m.	60 minutes		https://izagori.gr/tour/maps/25-items/tour/maps/735-%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CF%83%CF%87%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%82-%CE%B2%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%85-%CE%B2%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%AD%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%B9.html
 propositions for protection								

